

ВІНОК МАРКІЯНОВІ ШАШКЕВИЧУ

Поезії, статті, виступи,
хроніка

Київ
«Радянський письменник»
1987

*В книге
собраны лучшие стихотворения
украинских дореволюционных
и советских поэтов,
посвященные талантливому мастеру слова
и общественному деятелю XIX столетия
Маркиану Шашкевичу,
который был организатором
прогрессивной литературной группы
западноукраинских писателей —
«Руська трійця».
В сборнике помещены материалы
празднования 175-летия со дня рождения
Маркиана Шашкевича.*

Передмова та примітки
М. Й. Шалати

Упорядники
Р. М. Лубківський, М. Й. Шалата

Рецензент
доктор філологічних наук *О. В. Мишанич*

В 4702590200-095
М223(04)-87 95.87

© Видавництво «Радянський письменник», 1987

ВІЧНА ШАНА, ВІЧНА ЛЮБОВ

150 років тому з'явилася на світ перша на західноукраїнських землях книжка живою, народною мовою, ластівка нової, демократичної культури — «Русалка Дністровая». Ініціатором і провідним автором видання був Маркіян Семенович Шашкевич (1811—1843). Два інші автори — Іван Вагилевич і Яків Головацький, що разом із Шашкевичем утворювали відому в історії слов'янського культурного руху «Руську трійцю». В ширшому розумінні «Руська трійця» — гурток прогресивної української молоді у Львівській семінарії в 1833—1837 роках на чолі з М. Шашкевичем.

В умовах австро-цісарського монархізму, коли на західноукраїнських землях не було жодної української школи, установи, книги чи газети, гуртківці ходили в народ, збирали фольклор, досліджували старовину, писали твори рідною мовою. Великий вплив на них мали І. Котляревський, М. Максимович та інші творці нової культури на Наддніпрянщині.

Щоб нагадати про славу предків, а водночас щоб підкреслити симпатії до національно-визвольних рухів усієї Слов'янщини, гуртківці прибрали собі давні слов'янські імена. М. Шашкевич став Русланом, І. Вагилевич — Далибором, Я. Головацький — Ярославом. Були Всеволод, Велемир, Мстислав, Ростислав.

Перший збірник «Руської трійці» називався «Син Русі» (1833). Для друку він не призначався — М. Шашкевич розцінював його як пробу сил. Тут були оригінальні поезії та один переклад з Анакреонта. З політичних міркувань автори заховалися за криптоніми. У вірші М. Шашкевича «Слово до читателів руського язика» (тобто «...до шанувальників української мови») проголошувалося:

*Разом, разом, хто сил має,
Гонить з Русі мрак тьмаві!*

Натомість другий збірник «Руської трійці», «Зоря» (1834), планувалося видати. Рукопис відкривався портретом Б. Хмельницького і нарисом про гетьмана. Далі йшли народні пісні, твори гуртківців, анонімна супліка на попа. Збірник не пропустила цензура. Рукопис пропав. Авторів почали переслідувати. Я. Головацький мусив на деякий час податися для продовження освіти в Кошице і в Пешт. Там познайомився з багатьма слов'янами-однодумцями. Завдяки цьому і вийшов третій збірник «Трійці» — «Русалка Дністровая».

Книга надрукована в Будимі (Буді, яка до 1872 року існувала окремо від Пешта). Із тисячного тиражу видавець, серб Г. Петрович, 800 вислав до Львова, де жили автори, але тут книги потрапили під «арешт». Уціліли 200 примірників, котрі Петрович продав на місці, розіслав друзям та знайомим поза Львів, а головне — передав брату Я. Головацького Іванові (170 книг), який 1841 року приїхав з Відня до Пешта.

У «Русалці Дністровій» чотири розділи: «Пісні народні», «Складання» (твори М. Шашкевича, І. Вагилевича і Я. Головацького), «Переклади» (переклади сербських народних пісень та уривків чеського «Короледвірського рукопису») і «Старина» (публікації давніх пісень, грамоти з 1424 року, опис слов'янських рукописів львівського книгосховища, рецензія на збірник весільного фольклору). Наскрізна ідея «Русалки Дністрової» — єдність українського народу над Дніпром і над Дністром. Епіграфом з Я. Коллара — «Не з сумних очей, а з діяльних рук надія квітне», піснями про історичну боротьбу українського народу проти поневолювачів, оповіданням Шашкевича про опришків «Олена» і його ж нагадуванням «Як весело колись було, як-то сумно нині в нас!» (вірш «Згадка») книга будила в трудящих західних земель України протест проти австрійського гніту.

Іван Франко писав, що «Русалка Дністровая» «була свого часу явищем наскрізь революційним». Це перша в новій українській літературі книга, що, подібно до «Подорожі з Петербурга в Москву» О. Радищева та інших «неблагонадійних» видань, потрапила під заборону, а її творці — перші в цій літературі письменники, що зазнали урядових переслідувань. Можна сміло сказати, що перед Шевченковим «Кобзарем» Україна не мала такого справді народного духом і демократичного змістом видання.

«Русалці Дністровій» М. Шашкевича, І. Вагилевича і Я. Головацького, таким чином, судилося почати нове,

народне письменство в тодішній так званій Галицькій або Червоній Русі, яку колонізатори віками намагалися онімечити, полонізувати — назавжди відокремити від Наддніпрянської України.

Маркіян Шашкевич, крім того, ще в 1836 році рішуче виступив проти намагань запровадити до «руського» письма в Галичині польський алфавіт («латинку»). Маємо на увазі його брошуру «Азбука і abecadło», якою на західноукраїнських землях почалася тривала «азбучна війна», в котрій брав участь ще й Іван Франко. Шашкевич, як ніхто в його час, зрозумів, що «латинка» працювала не на возз'єднання, а на розз'єднання українського народу, і застосував у «Русалці Дністровій» «гражданку», якою писали наддніпрянські брати.

М. Шашкевичу належить і перша українська «Читанка» для дітей. Створена 1836 року, вона побачила світ аж у 1850 році, та все ж послужила кільком поколінням. Зауважимо, що до Шашкевича слова «читанка» не було.

Творчі інтереси М. Шашкевича — особливо як на 22—25-річний вік, коли він виявив найактивнішу громадсько-культурну діяльність, — на диво широкі. Його цікавили поезія і проза, наукова публіцистика й переклади, історія й мовознавство, фольклор та етнографія. Усюди доклад пильних рук, бо в часи реакції треба було заявити, що Галичина, як і Буковина та Закарпаття, — споконвічна українська земля, що є тут своя, рідна культура і вона повинна мати право на вільний розвиток.

За коротке й складне життя, завдяки юному, кришталевому талантові, завдяки патріотичній одержимості і щирій любові до інших — «поза Волгу, за Дунай» — народів, Маркіян Шашкевич заслужив собі поважне місце в історії української літератури. Він — перший український поет-демократ, найпрогресивніший романтик допешченківської доби.

Будителем народного духу в Галицькій Русі, першим Речником возз'єднання українських земель, Провісником волі називають М. Шашкевича. Його ім'я оповите народною шпаною і любов'ю, йому присвячували і присвячують свої твори поети, художники і композитори.

На жаль, не маємо ні фотографії, ні прижиттєвого портрета Маркіяна Шашкевича. Пізніші художники (М. Івасюк, І. Труш та інші) малювали його за мемуарами — в основному Я. Головацького та М. Устияновича — і на підставі родової подібності поетового сина Володимира.

Для формування духовного портрета «незабвенного Шашкевича» (М. Устиянович) багато зробили його прямі послідовники — українські поети різних поколінь.

Збереглася найраніша поетична присвята М. Шашкевичу — визнання його провідної ролі у становленні нової, демократичної літератури на західноукраїнських землях ще до появи «Русалки Дністрової». Це сонет Миколи Устияновича «Прелюбезному другу нашому Руслану Маркіяну Шашкевичу в день імені його», написаний на початку листопада 1836 року і підписаний, крім автора, С. Пленкевичем, С. Верб'янським, М. Хризостомом, К. Шепеюгою, М. Романовським з приміткою: «і прочіі». Устами поета, Шашкевичевого послідовника, товариші зверталися до Маркіяна:

Сладчайший друже, красенький соколе!

*Ти гаї наші, ріки, гори, доли
Будий з немочи — даєш їм оченка,
Даєш їм голос, гарнес личенько —
І нас думати з ними вчиш поволи.*

Цей один з найраніших українських сонетів надруковано у «Вінку русинам на обжинки» (Відень, ч. II, 1847) під назвою «Побратимові в день імені його», із зміною початку («Друже сердечний, красенький соколе!») та окремих словесних форм.

Наприкінці свого життя М. Устиянович згадував: «В г. 1845 упокоился незабвенный Маркиан (насправді М. Шашкевич помер у 1843 році. — М. Ш.). Я не посмел написать згадку о нем на русском языке, но изготавил ее по-польски. Но она, згадка, казалась и на том языке современному редактору „Газеты львовской“ (польською мовою. — М. Ш.) Я.-Н. Каминскому опасною, понеже трактовала о возрождении галицко-русской народности, которую сей многонадежный поэт... так усильно начал воздвигать из гроба. Каминский похвалил стишок, но не принял до столбцов своего журнала (точніше, газети. — М. Ш.).»

Десь у 1846 — найдалі на початку 1847 року, під впливом добірки невідомих Шашкевичевих творів у першій частині «Вінка русинам на обжинки», М. Устиянович здійснив вільний український автопереклад польської «згадки». 2 травня 1848 року, як повідомляла тогочасна «Зоря галицька» (№ 7), поет виступив із цим перекладом на засіданні так званої «Головної руської ради» у Львові, в присутності трьохсот чоловік. У тому ж році твір —

паралельно двома мовами — вийшов окремою брошурою: «Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічную его пам'ять. — Cieniom Marcyjana Szaszkiewicza ku wiecznej jego pamięci». Насправді то був не «стишок», а великий, на 120 рядків у польському варіанті й на 140 — в українському (друковано кирилицею), вірш-медитація. В епіграфі зауважувалося: «Кому язык свій, своя земля мила, тот жалям нашим не подивує». А «жалі» поета бралися від того, що за три роки після смерті М. Шашкевича ніхто й словом не згадав, що був такий чоловік. «Де ж руські діти?» — бідкався М. Устиянович:

*Ніхто сусідам вісті не дасть знати,
Якось серце земля привалила,
За яким сином плаче руська мати...*

В часи, коли за «Русалку Дністрову» потрапляли в немильність, «Никола з Николаєва» (так підписав автор свою «Згадку за Маркіяна Шашкевича...») першим не побоявся сказати вголос про свого вчителя і висловити віру, що кимось та буде підтриманий — причому не тільки в Галичині:

*І тим не дбаю, аж ся хто поглумить
З товпи свавольной над тими слъозами,—
Знайдеться серце, що мя порозумить,
І над Лабобою, і над Порогами,
І тим, на стінах Дунаю.*

У революційну пору 1848 року М. Устияновичу, як і багатьом іншим, здалося, що вже ідеї «Руської трійці» не знатимуть перешкод. На з'їзді галицької інтелігенції («соборі руських учених»), що відбувся в жовтні того року у Львові, він з ентузіазмом закликав розвивати рідну мову, звертатися до Котляревського, Квітки-Основ'яненка, «громкого Шевченка» і до «незабвенного нашого Шашкевича». На жаль, під тиском нової реакції М. Устиянович у 60-х роках сам перейшов на штучне «язычіє», а водночас, по суті, відійшов від літератури. Образ М. Шашкевича, проте, він зберіг непорушно чистим. Згадуючи Маркіяна в літературно невисокої ваги присвяті «Покойному Иоанну Должанському...» (1876), М. Устиянович зауважував: «Маркиан Шашкевич — друг и товарищ академический, предтеча галицко-русского народного отрождения, муж самых благороднейших чувств, поэт...» А згадка стосувалася 1836 року, коли автор присвяти разом із товаришами-семінаристами І. Довжанським та Ф. Рудницьким клявся:

*Народ душею Маркиановой любить,
Ему и клад ума и духа силы
Чрез весь живот, аж до могили,
Несломно, цело посвятить.*

Смерть І. Довжанського змусила М. Устияновича задуматися над пройденим шляхом: «Да исполнили мы обет священный?...» Шкода, що вірш недокінчений і чіткої відповіді на поставлене питання поет не дав.

Маємо підстави вважати, що опубліковані у 104-му томі «Записок Наукового товариства імені Шевченка» (1911) поетичні «Вспомини» написав — хоча це й заперечували — М. Устиянович. Тут теж автор згадує час, коли «почав Маркіяна ступати слідом». Вірш так само без особливої художньої цінності, та важливо, що за рік до смерті («Вспомини» датовані 1884 роком) поет повернувся до народної мови — і це найкраща відповідь на згадане вище питання.

Другий співець, що пішов «Маркіяна слідом», Антін Могилянський, прямої присвяти своєму наставникові не залишив, але як не його, то йому подібного (М. Устияновича, себе) мав на увазі, коли писав баладу «Судьба поета» (1850). Устами явленої поетові Русалки (Галичини) автор твору з боєм констатував, що:

*Пісні рідимою звук не всім ссть милый,
Півець рідимий — погорджен, проклят.*

Тим, що відійшли в літературі від Шашкевичевих, народних ідеалів, Русалкою (поетом) заявлено:

*Пісеньки ваші, шумом напушені,
Не будуть мати возрасту, краси...
В віку дитиннім загостять до гробу...*

«Судьба поета» побачила світ у «Зорі галицькій» в рік написання. Тоді ж у цьому виданні невідомий автор статті «Молодая Русь» зацітував чи то свій, чи чужий вірш, де культурно-будівничу діяльність М. Шашкевича порівняно з весною, а сам керівник «Трійці» названий «предтечею спасенія», котрому, на жаль, не судилося побачити «воскресенія».

«Відлунням» альманаху «Руської трійці», як і «Судьба поета» А. Могилянського, був вірш Федора Білоуса (під криптонімом: Ф. Б.) «До Русалки Дністрової», надрукований у львівському літературному збірнику «Весна» 1852 року. Власне, перше таке «відлуння», хай і не вельми виразне, належить поетові-романтику із Закарпаття

Олександрові Духновичу. Йдеться про його «Одвіт Йосифу Левицькому, пароху Школьському», написаний у 1938 році, але опублікований уже в наш час. Йосиф Левицький, галицький літератор і граматик, в одному з віршів 1837 року теж згадував «русалочки, що в Карпатах... при луночці над Дністром», але то була ще більш віддалена ремінісценція, хоча б тому, що автор, претендуючи на роль мовного реформатора Галичини, не схвалював видання «Руської трійці». А в посланні О. Духновича говорилося про пряму підтримку Шашкевичевої справи, про наслідування її на Закарпатті:

*Русалочки заспівали
Сладкую піснь над Дністром,
Німфи їм ся обізвали
Над Тисою, над Істром...*

Русалочки, вітаю вас.

Пісні ваші повторяю...

У назвапому вірші Ф. Білоуса висловлювалося цілком слушне міркування: якби «Русалка...» — та «доня нещаслива, ізгнанниця красивая» — була з'явилася раніше, галицькі «русини» вже були б «славою отчою в сей днині в світі загуділи». Жаль тільки, що такі міркування вже не знаходили підтримки — сам збірник, «Весна», незважаючи на цю публікацію, уже давав крен у бік «язичія».

По тяжких 50-х роках, коли в кромішній тьмі реакції блукали навіть І. Вагилевич та Я. Головацький, тривожно залунав голос Маркіянового сина, молодого поета Володимира Шашкевича:

*Батьку рідний, соколоньку,
Ти руський співаче!
Ти чи чуєш, яку ворон
Пісню тобі кряче?*

*Хоч раз зведи головоньку,
Хоч раз обізвися,
Щоб від голосу твого
Вороги стряслися!*

*Щоб ті хмари, чорні хмари
Тяженько сплакнули,
Твої друзи та негідні
Щоби схаменулись...*

Вірш В. Шашкевича «До мого батька», звідки узято ці строфи, надрукували 1862 року львівські «Вечерниці» — журнал народовців, які першими виступили проти засил-

ля «язичія», хоч потім самі не втрималися на правильному шляху.

Із поетів старшої генерації син керівника «Руської трійці» «уповав» — і не безпідставно — хіба на А. Могильницького, якому присвятив оду «Гомін молодой Русі» (1861). Як делегат галичан в австрійській думі, А. Могильницький у червні 1861 року сміливо виступив на захист «руської» мови, добивався введення її у школи та урядові установи. З цієї нагоди постав і сонет Ю. Федьковича «До нашого батька Могильницького» (1861).

Юрій Федькович у 60-х роках був на західноукраїнських землях головною силою, що підтримала і розвинула демократичну справу М. Шашкевича. Далі з'явилася ще більша, революційна сила — Іван Франко.

Характерно, що одними з перших поетичних творів І. Франка були оди «До Сапфони» (давньогрецька поетеса Сапфо), «До В. Шекспіра», «До Й.-В. Гете», «До Маркіяна Шашкевича». Ці твори, на жаль, не збереглися.

З 80-х років, коли вже «на сторожі» стояло Франкове слово, ім'я засновника «Руської трійці» в літературно-художніх присвятах зустрічається все частіше. Якщо М. Устиянович у «Згадці за Маркіяна Шашкевича по вічну його пам'ять» тужив:

*Три яри-м глядав, очидавав три яри,
Ци яка цвітка пораночком мая,
Хоть й маленька, смиренна, дрібная,
Блідного личка, независтной твари,
Не взійде на Твоім гробі,—*

та «глядав і очидавав дармо», то Іларіон Грабович у вірші «На могилі М. Шашкевича», надрукованому в «Зорі» 1880 року, уже мав підстави для більшого оптимізму:

*Спи, душе щира! На твоім гробі
Цвітки масві ростуть...*

Вірш І. Грабовича невисокої якості, але кінцева ідея, висловлена у формі звернення до М. Шашкевича, звучала чітко й насущно:

*...А нім нам краща доля настане —
Духом над нами витай!..*

Чималу поезію «В пам'ять Маркіяна Шашкевича» вмістив у тім же журналі («Зоря») 1888 року син М. Устияновича, поет і художник Корнило Устиянович. Коли Т. Шевченко хотів показати, ким був для України І. Котляревський, то порівняв його із соловейком на ка-

лині: одлетів соловейко — осиротіла Україна. Для К. Устияновича «возлюблений Шашкевич» був наче жайвір, що будив землю до життя ранньою весною. Завдяки цій «птиці весни», як наголошує поет, «загомонило в галицькій землиці»:

*Ожила Русь і буде жити,
Хоть яр холодна, як зима,
Хоть щастя-долі їй нема,—
Ожила Русь і буде жити!*

У березні 1889 року в газеті «Буковина» надруковано одночасну присвяту Т. Шевченкові, М. Шашкевичу і Ю. Федьковичу під назвою «Три зорі». Автор — Омелян Попович — підписався псевдонімом: Омелян Мурашка. Через рік у тій же газеті з'явилося ніби продовження розмови — вірш Гната Гуцуляка «Три зорі — три могили». Другий твір лаконічніший і кращий від першого. Обидва, проте, були виявом певної авторської сміливості: поєднання імен основоположника нової української літератури та її зачинателів у Галичині й на Буковині було передусім маніфестацією політичної єдності України, а такого «прочитання» австрійський уряд, розуміється, страх як не хотів.

Під впливом Т. Шевченка, а також Ю. Федьковича написаний вірш поета-хлібороба з Тернопільщини Павла Думки «В честь і в пам'ять Маркіяна Шашкевича — першого вістуну нашої долі», опублікований у журналі «Правда» 1892 року. Індивідуальності автора тут небагато, а Шашкевичеві заслуги окреслені надто загально, та у вірші добре відбилася те піднесення, яке викликали тоді й серед селян Маркіянові річниці (під заголовком твору вказано: «Посвячують світлій его пам'яті члени читальні в Купчинцях в роковини смерті»).

У 1893 році в Бережанах вийшла брошура «Пам'яті Маркіяна Шашкевича в п'ятдесятилітні роковини его смерті. Написав І. Я. Луцик». Вона відкривалася досить пристойним віршем «Повстань з могили! воскресни, пророче!..» Другий, дещо декларативніший вірш І. Луцика, «На могилу соловія Русі Маркіяна Шашкевича», вміщено в поетичному додатку до брошури.

Пов'язані з могилою асоціації навколо Шашкевичевого імені взагалі були часті, оскільки злі сили довго намагалися вкласти в домовину й Маркіянове діло. А в 1893 році для таких асоціацій була й інша підстава: прах будителя Галицької Русі було перенесено з Новосілок до Львова. Антонія Константиновичева відгукнулася на

цю подію не вельми досконалою, але дуже щирою віршованою спробою «Сльоза русинки з Лемківщини на могилу Маркіяна Шашкевича. Нова могила у Львові» (Діло, 1893, № 265).

Були й драматургічні спроби осмислення діяльності «Руської трійці». Тут треба найперше назвати віршований «сценічний образок в 2-х діях Константини Малицької «Русалка Дністрова», опублікований з нагоди 100-річчя М. Шашкевича в журналі «Дзвінок» (1911, № 5; криптонім: К. М-а), а потім виданий окремою брошурою (Львів, 1914).

Час першої дії — 1837 рік. Романтична Русалка — «молода дівчина в українськiм одязі, з віночком на голові, з пильними цвітами в руках» — відразу після появи зіткнулася з грубою безцеремонністю «світських властей»:

*Як смієш ти валити лад суспільний?
Як смієш голосити про на́рід вільний? —
Се ж революція!..*

Представникам влади вторить «своя інтелігенція», незадоволена Русалчиною мовою:

*Бо проста, хлопська мова ся погана —
Для мужиків-рабів, а не для пана.
Ми — вчені інтелігенти: нам давай латину,
Чи Польщу, чи Німеччину,
мертвечину — тільки не Україну.*

«Голоси критиків» зробили своє: Русалка змушена на тривалий період зійти зі сцени. Аж у часи століття М. Шашкевича (друга дія) Русалці виявляють широку шану. В ювілейно-церемоніальному багатоголосі К. Малицька не до кінця розрізняла, де та шана щира, а де штучна, тому приділила певну увагу й псевдопатріотизмові різних галицьких «соколів», які народну любов до поета намагалися використовувати в своїх політиканських інтересах. Ідейно, у соціальному відношенні, таким чином, перша дія п'єси краща, об'єктивніша. Оскільки п'єса писалася спеціально для дитячого видання (К. Малицька була редактором «Дзвінка»), вона значною мірою розрахована на дітей — як учасників, так і глядачів. Сценічної історії твір, однак, не мав.

У прозі, драматургії, зрозуміло, можна ширше представити епоху, а в ній — того чи іншого діяча. І все-таки М. Шашкевич найкраще постає в «поетичному вінку». Та ж К. Малицька, наприклад, у вірші «В Маркіянові

роковини» (Дзвінок, 1911, № 6; псевдонім: В. Лебедова) так охарактеризувала його історичну роль:

*Він рідне слово пробудив,
Те слово призабуте,
З мужицьких серць добув його,
Зі струн сільської нуги.*

*В погорді було скрізь воно,
І пан ним соромився,
Він на престол возніс його,
Щоб світ йому поклонився...*

До творення поетичного вінка керівникові «Трійці» причетні й такі автори, як Петро Карманський (символіко-алегорична медитація «Маркіянові в соті роковини» — Неділя, 1911, № 43—44), Лев Лотоцький (вірш «Цвітка на могилу Маркіяна Шашкевича» — Свобода, 1911, № 52), Ізидор Пасичинський (віршована, на жаль, мало поетична брошура «В пам'ять сотної річниці уродин Маркіяна Шашкевича» — Львів, 1911).

Останньою перед Вереснем Возз'єднання 1939 року тематичною дорадянською присвятою, яка гідна уваги, була поезія Уляни Кравченко «Століття „Русалки Дністрової“». Написана в 1937 році, вона тоді ж прозвучала на концерті з нагоди ювілею в Ярославі (нині місто у Польщі), після чого слід за нею пропав. Лише в кінці 1986 року її пощастило виявити в коломийському журналі «Жіноча доля» (1937, № 18).

Вірш немов кадрується на величальні оди, в яких образ М. Шашкевича змальовано монументальними штрихами: «Будитель, що від загибелі спасає», «Віщун Відродження», «Мов дзвін, його владарне слово», «Для люду... світочем палає». Уриваність фраз, публіцистичність стилю надають творові живої розмовності. Скоріше всього, твір писався «на замовлення» організаторів ювілею, але видно, що поетеса, яка почала друкуватися ще у 80-х роках минулого століття і не «взяла голосу» у відзначенні 50-річчя смерті й 100-ліття від дня народження М. Шашкевича, все життя творила під Маркіяновою зорею і заявила про це на схилі віку, в умовах переслідування буржуазною Польщею прогресивної української культури, — заявила з гордістю і сміливим патріотизмом.

На нову висоту заслуженої слави піднесли Маркіяна Шашкевича українські радянські поети. Їх присвяти Шашкевичу, правда, з'являються лише в кінці 50-х років, коли почалася підготовка до 150-річчя письменника. З одного боку, потрібен був час на літературно-критичне освоєння

спадщини «Руської трійці» на новому історичному етапі, яке, як правило (хоч не завжди), передусе поетичному осмисленню, з другого боку, це ще раз свідчить, що ювілей є неабияким фактором в осяганні минулого, без знання й розуміння якого, як гласить мудрий вислів, «людина приречена на вічне дитинство».

Біля джерел радянської художньої Шашкевичани стоїть Дмитро Павличко — поет, який за болючою всевідповідальністю, за вогненною пристрастю духа і слова чи не найближчий в українській літературі до Шашкевича і Франка. Його портрет керівника «Руської трійці» невимуснено щирий — так без підготовки змальовують те, що давно на серці відклалося:

*Я так як бачу Маркіяна:
Обличчя мудре та бліде.
Я так як чую Маркіяна:
То слово, що із серця йде.*

*Шукати правди юнь готова,
Хоч навкруги тюремний страх,
І впливає наша мова
Русалкою з глибин Дністра!..*

Незабаром Іван Драч, узявши епіграфом перший рядок цитованого вірша («Маркіян Шашкевич», 1958), продовжить розмову в незвично асоціативному, але діалектично обумовленому зв'язку:

*Я так як бачу космонавта
В його земний прощальний день.
Він обминає сиві авта,
На Личаківський цвинтар йде.*

*І вдарять сплески черешневі,
Де сплять під кам'яним замком
Вогненне джерело — Шашкевич
Та огненний вулкан — Франко...*

Живий духовний міст між справою Маркіяна й сучасними космічними досягненнями здатна перекинути лише Поезія. Інакше ми практично не задумуємось, які тривалі, далекосяжні наслідки нашої духовності. І коли Д. Павличко пише: «В сляві новітніх будов встала „Русалка Дністрова“», то це не тільки красива, естетична форма, але й глибокий історичний зміст.

«Встала „Русалка Дністрова“» — пісня Д. Павличка, створена спільно з композитором А. Кос-Анатольським 1961 року на честь 150-річного ювілею засновника «Руської трійці». З нагоди 175-річчя М. Шашкевича поет переробив текст пісні, посиливши передусім тему Маркіяно-

вого безсмертя. Замість «Ой не дали тобі жить люти кати, Маркіяне!» у першій строфі маємо тепер: «В серці народному жить будеш вовік, Маркіяне!» Цілком перероблено в цьому відношенні останню строфу твору. У варіанті 1961 року йшлося про «Русалку Дністровую»:

*Знов напоїла вона
Явора листя весняне...
Гей, то твоя молода
Сила й любов, Маркіяне!*

Нині твір має назву «Пісня про Маркіяна Шашкевича» й закінчується такими словами:

*Ліс яворовий шумить,
Пісня дзвенить солов'їна.
Будеш, будителю, жить,
Доки живе Україна.*

Цікаву паралель між М. Шашкевичем і нашим сучасником наводить Д. Павличко в поезії «Герман Лінсе» (1961), так високо поцінованій у свій час, як і вся поетова збірка «Пальмова віть», до якої вона належить, Максимом Рильським. Герман Лінсе, священник із Куби, був звільнений з роботи за те, що став на шлях здійснюваної Фіделем Кастро революції. «Між Германом Лінсе і Маркіяном Шашкевичем, — конкретизує Д. Павличко в тогочасній публіцистичній статті «Падре галицької землі», — є щось спільне. Воно, напевно, полягає в тому, що ряса й сутана... не роздавили цих сильних людей, не обмоталися навколо їхніх сердець, не задушили їхньої жагучої любові до рідного народу».

М. Шашкевич, як знаємо зі спогадів сучасників, був «середнього зросту, щуплий, але меткий» (Я. Головацький), «тонкої будови тіла і м'ягеньких черт лица», «жаріла блідність уст» (М. Устиянович). Тому портрет, змальований Ростиславом Братунем у вірші «На відкритті пам'ятника Маркіянові Шашкевичу в Підлиссі» (1962) — «суворий», «могутній», — іде не від особистості керівника «Трійці», а від його історичної ролі в культурному прогресі. «Могутність» Маркіяна, звичайно, не безпосередня, а та, яку показав І. Франко в сонеті «Котляревський»: орел з вершка гори збив грудку снігу — і утворилася лавина.

Справжній поет живе «почуттям народним» — такий лейтмотив ліричної медитації «Сповідь Маркіяна Шашкевича перед майбутнім» із збірки Володимира Лучука «Полум'я мене овійоє» (1963). Слово справжнього поета, наголошується у присвяті, стоїть понад усяку хижку

силу — воно рано чи пізно впливе русалкою з Дністра. Так впливло і слово Маркіяна. У 1986 році В. Лучук удосконалив свій вірш — поглибив психологізацію Шашкевичевого образу.

У принагідних поетичних згадках 60-х років ім'я світоча «Русалки Дністрової», як правило, фігурує в контексті інших імен. «Я побачив у Львові Шашкевича очі, Кривоносові плечі й Франкове чоло», — писав Василь Симоненко у вірші «Бубнявляють думки, проростають словами...».

Назва поезії Ольги Стрілець «Дуб Маркіяна» (1965) націлює думку на Шашкевичеві дуби в Підліссі. Тим часом ідеться про село, де М. Шашкевич ніколи не був, — про Кобаки на Івано-Франківщині, батьківщину Марка Черемшини. Шляхта колись спалила в Кобаках Народний дім, при тому сильно обгорів дуб імені поета — обгорів, але вижив. Поезія має символічне значення.

Оксана Сенатович у віршах «Пам'яті Шашкевича» (1967; пізніша назва — «Над плесом») та «Дорога до Раю, 1827» (1986) оспівала бережанські місця М. Шашкевича. Об'єктом поетизації Василя Колодія стала дорога з Новосілок до Львова, якою 1893 року перевезено прах Шашкевича на перепоховання («Маркіянова дорога», 1968).

Вірш Любові Забашти «Русалка Дністрова» із збірки поетеси «Земля Антеїв» (1971) — випадково чи ні — перегукується з такою оцінкою академіка О. І. Білецького, висловленою в передмові до перевидання альманаху «Руської трійці» 1950 року: «Ця скромна книжка — подвиг, який не забуває український народ». Мається на увазі прикінцева строфа:

*Славна вродою, як Роксоланонька,
Ти, русалонько дністрова,
Книга-подвиг, моя розрадонько,
Між людей ти й тепер жива.*

Із присвят початку 80-х років цільністю, багатством асоціацій та психологізмом виділяються поезії Миколи Петренка «Свічник Маркіяна Шашкевича» та Наталі Качук «До Маркіяна Шашкевича» (пізніша назва — «Ключ небовий»).

Найбільш масовим у вшануванні пам'яті «Руської трійці», а водночас найбільш плідним для художньої Шашкевичіани видався 1986 рік, коли Республіканський ювілейний комітет по відзначенню 175-річчя від дня народження М. Шашкевича і 150-річчя виходу «Русалки Дністрової» очолив видатний письменник сучасності, Герой

Соціалістичної Праці, академік Олесь Гончар. Для періодики, ювілейних вечорів, а також спеціально для антології «Вінок Маркіянові Шашкевичу» написали поетичні присвяти Дмитро Білоус і Василь Швець, Іван Гнатюк і Олесь Лупій, Петро Перебийніс і Петро Осадчук, Сергій Бурлаков і Микола Сингаївський, Георгій Петрук-Поппік і Віктор Романюк, Роман Кудлик і Степан Пушик, Роман Качурівський і Ярослав Ярош... По декілька поезій і цілі цикли написали Марія Людкевич, Микола Петренко, Павло Мовчан.

Особливо відчутним внеском у Шашкевичіану став великий поетичний цикл Романа Лубківського «Камертон Шашкевича», написаний у жовтні 1986 року і об'єднаний дефініцією «кантата». У цьому творі автор ставить видатного Будителя Галицької Русі у ряд:

*...Шекспір. Бараташвілі. Маха, Краль.
Та автор «Слова». Віщий Автор «Слова»...
Який могутній ряд! Який вимовний!
Ти в цім ряду своє займаєш місце
Із повним правом...*

*У цьому колі — там не тільки ви,
Але й народи ваші, так — народи!..*

Під час роботи над антологією «Вінок Маркіянові Шашкевичу» Р. Лубківський зауважив: «Цікаво, що Могильницький, трактуючи образ „руського“ поета, уперше вдається до аналогії із явищами світової культури» (мова про вірш А. Могильницького «Судьба поета», де згадуються Гомер, Сервантес, Кеплер). У цьому, сказати б, ключі працює і сам Р. Лубківський: про українську культуру він, як правило, пише з урахуванням світового контексту і навпаки. В «Камертоні Шашкевича», приміром, крім цитованого «ряду», називаються прізвища Карамзіна, Караджича, Шафарика, Коллара, Лермонтова, як і українські імена «від давнини до сучасності» — Хмельницького, Богуна, Максимовича, Шевченка, Франка, Довженка, Гончара (в світлі останніх досліджень вимагає, правда, переоцінки аж надто критична думка поета про Йосифа Левицького — людини суперечливої і навіть дивакуватої, але з певними культурними заслугами, в тім числі і в дошашкевичівський період). Вражає у творі й широка географічна увага: тут мають щодо «дії» Дністер, Дніпро, Волга, Дунай і Влтава, Карпати (Бескид), Урал і Балкани, Підлісся і Нагуєвичі, Львів, Київ, Харків, Петербург, Відень, Будапешт і Братіслава. Поетичний розмір —

від верлібру до традиційної ритмічно-пісенної форми — справжня кантатна поліфонічність. І весь цей світ «підказаний» поетові однією з небагатьох уцілілих речей Шашкевича — камертоном у музеї в Підлиссі.

*...В отім камертоні
Щось більше, ніж в тоні прекрасних легенд.*

У «кантаті» багато історичних відомостей, ремінісценцій, деталей із біографії Шашкевича, тому вона вимагає ерудованого читача. Такі твори пишуться нелегко, вони відчутно виболені. Зате їй інтерес до них підвищений.

*Живи, Маркіяне! Тисячі літ
На цвіт, на плід перемінної болю,
Народ український із роду в рід
Тебе величатиме в братнім колі.*

Такими словами закінчується один із двадцяти віршів «кантати» «Камертон Шашкевича». Ці слова добре підходять для завершення нашого огляду поетичних присвят Маркіянові Шашкевичу в українській літературі.

Минуть віки, творитимуть культуру інші покоління. Появляться нові таланти — між ними й геніальні. Але ніколи не забудуть тих, хто перший на сторожі вітчизняної культури поставив рідне слово — українське, російське, сербське, словацьке чи бенгальське. На Україні такими були Іван Котляревський, Маркіян Шашкевич. Таким людям — вічна шана, вічна любов.

МИХАЙЛО ШАЛАТА

**ДРУЖЕ,
КРАСНЕНЬКИЙ
СОКОЛЕ.**

Зірничкою розсвіту нашого був... Шашкевич. Бистрою мислю обняв він буше і теперішнє, кинув гадок кілька в будуче... Загадав велику гадку — утворити чисто народну словесність южноруську — і цій гадці вірен остався до кінця.

ЯКІВ ГОЛОВАЦЬКИЙ

Хто ж бо в Слов'яниці не знає тої мови святої Русі!.. Аж хочем налюбуватися її принадами милості — підім до Основ'яненка «Марусі»... аж хочем узброїтися в кріпость — послухаймо громкого Шевченка; аж розвселитися і попустувати — візьмім Котляревського; аж, наслідок, статочного образу хочем — прочитаймо... незабвенного нашого Шашкевича...

МИКОЛА УСТИЯНОВИЧ

Шашкевич — найхарактерніша індивідуальність свого часу... людина жива, талановита, пристрасна, яка... шукала світлих рішень.

ОЛЕКСАНДР ПІПІН

...думи Шашкевича відзначаються непідробним почуттям і глибоким смутком — цією характерною рисою народної галицької поезії. Багато з його пісень перейшло в народ.

МИКОЛА ГЕРБЕЛЬ

Шашкевич, Головацький і Вагилевич були люди світлі й поступові, не мали в собі нічого попівського і не тільки думками, а й вчинками йшли різко проти загалу галицько-руського попівства, проти його неруських та протинародних думок і звичаїв.

МИХАЙЛО ПАВЛИК

Микола
Устиянович

ПРЕЛЮБЕЗНОМУ ДРУГУ НАШОМУ
РУСЛАНУ МАРКІЯНУ ШАШКЕВИЧУ
В ДЕНЬ ІМЕНІ ЄГО

Сладчайший друже, красенький соколе!
Ти соловієм з руського серденька,
Як о дитині люб'ящая ненька,
О руським щастю плачеш і недоли.

Ти гаї наші, ріки, гори, доли
Будиш з немочі — даєш їм оченька,
Даєш їм голос, гарнес личенько —
І нас думати з ними вчини поволи.

О Маркіяне! Коби Ти весною
В силі, здоров'ю зацвів побратимам,
Коби ми довго тішились Тобою!

Коби Ти довго, соловію красний,
З душі руської співав руським синам
І о нас згадков подумав си, щасний!

1836

Олександр
Духнович

ОДВІТ
ІОСИФУ ЛЕВИЦЬКОМУ...

Русалочки заспівали
Сладкую піснь над Дністром,
Німфи їм ся обізвали
Над Тисою, над Істром...

Свідитель аз сих гласів бих;
Єгда броджу по луку —
Слишах глас ізрядно обих
По Латорці, по Угу...

Єгда слишах пресладкий глас —
Удивихся, проснохся.

Русалочки, вітаю вас,
Серцем я вам споюся:
Пісні ваші повторяю...

Но що ви не співаєте,
Німфи мої над Угом?
Движітеся, восплещіте
Серцем, страстьми і духом!..

Ти же, брате Іосифе,
Іже мні все возлюблен,
Галицийський Аполлоне,
Лірою сей прославлен,
Твої «Русалки» на Неву
Провадь і на Волгу сиву...

1838

Микола
Устиянович

ЗГАДКА ЗА МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА
ВО ВІЧНУЮ ЕГО ПАМ'ЯТЬ

Кому язик свій, своя земля мила,
Тот жалям нашим не подивусь.

Три яри *-м глядав, ожидав три яри,
Чи яка цвітка пораночком мая,
Хотя й маленька, смиренна, дрібная,
Блідного личка, независтной твари,
Не взійде на Твоім гробі;
Або звук струни сумраком вечернім,
Ударен скромно братньою рукою,
З-над Дністра, Сяну родимцям сіверним
Гомоном жаю, журною думою
Не подасть вісті о Тобі.

Но дармо-м глядав і ожидав дармо...
А в серці гадка, лице паленіє:
«Де ж руські діти?» Надармо, надармо...
І третьою ярі сонце вечеріє,
А за Тя ніхто не скаже!
Ніхто сусідам вісті не дасть знати,
Якоє серце земля привалила,
За яким сином плаче руська мати,
І на хрест святий, де Твоя могила,
Віночка ніхто не зв'яже.
А Ти почесі, пам'яті і згадки,
О Маркіяне, так достоїн всюди!
Один з-меж тільки руських чад громадки
Припав-сь серцем матері до груди,
До руської землі-коханки;
І, залишивши сусідські ниви,
На власній, дикій, відвічній пустарі
Цвіту і вони глядав-сь сквапливо
На благовісник безнадійної ярі
Для красной дівч-Дністрянки.

* Я р — весна. (Прим. автора).

Як рання зізідка на неба востоці,
Що ясній днинці досвіт розвиває,
Як воздух мая, що по земнім стоці
Радість, довольство, життя вигріває,
Очарування світ милий,—
Так Ти жаркою чувств Твоїх весною
Дихнув утіху в наші оболоні,
Так Ти лучею зізідочки ранньою
Розсвітлом шибнув попід небосклони
Дністровій днинці тоскливій.

Єдина гадка була в серці Твоім —
Гадка, якую меж мира товпами
Ангел завіта ясним крилом своїм
В груди молодця заледве віками
Возбудить і в жизнь, і в силу;
Гадка блаженна, небесная, свята:
Зірочки світа, честі, долі, миру
На руськім небі, де темна затрата
І чад останки, і прадідну віру,
І мову губила милу.

В тій гадці жив-сь, віддихав-сь нею,
В ній Твоє щастя, печалі, надії,
Снів наповиди, і радощі з нею,
І тая тоска, в котрій боліє
Пісень Твоєї груді, мила:
Як ова птиця, що так без устанку
То раз сумує, то знову співає,
І знов весела,
І знову думас
То вечорами, то в просонні ранку,—
Якоби в пісні умерти хотіла...

Тямлю ще добре,— бо якими ж літи
Хвильочки тії мож запам'ятати? —
Коли-сь яв думи нашії нам піти
І руської мови красу розвивати
В ясенських барвах і силі,
Що ще донині тяжкими судьбами
Слезною плаче свої немовлята,
Якби від бога і людей заклата
Думати глухо літами, віками
На німій чорній могилі.

Тоді — о боже! — як же то жаріла
Блідність уст Твоїх, палало личенько!
Жалем, думою душа розгоріла
В небесні двори, далеко, бистренько
Несла гадочки печали;

І мольби несла за Галича неньку,
За сїй тоскаво задумчиві доні,
За сини милі, цвіт-красу давненьку,
Що днесь в «сестричній» яліс короні,
Відломок народної хвали.

А нам як любо, як солодко було
Тот родим голос руським серцем пити,
В яким дитятко дні щастя проснило
І в яким нині так солодко снити —
Мов медом віс діброва,—

І де так мило душу колисати,
Азбуку гадок, чувства і подоби,
Грудьми поєну матірної утроби,
З безодні серця на світ розвивати
В цвіточках пісні і слова!

А днесь... О браття, розбилися стіни
Красного серця, душі величавой!
Замовкли груди, чувства оніміли,
Загасло сонце зірнички тоскавой,
На устах печать холодна.

Ніт Маркіяна, молод соловія,
Пророка честі, слави предитечі!
Розбилися стіни, загинула надія.
З вихром, що в полі сухим листом мече,
Яр пошуміла народна...

Судьбо небесна! Ци ж руській дитині,
Тій нещасливій сироті на світі,
Що в глухій сонце узріла години,
Німій і темній зістатись навіки?

І, мов за тяжку злобу,
По трудах тільки і тільки недоли
На цур ся своїм сестрицям лишити?
І, залюбившись в духовній неволі,
Сором жебрачий на чолі носити,
Прочуняти * свою добу?..

* Ч у н я т и — дрімати півсонням
у слабості. (Прим. автора).

Ото могила!.. Хто ж днесь так доволно
Гадочки наші волшебними руки
Роздзвонить любо, красиво, удовольно
В м'ягенькі, гладкі, плеканії звуки?

Хто сором зірве нам з груди? —
А сго мати руськая родила,
З думочок руських колиску звивала,
Руськоє серце під голівку клала,
Руськими гадки, душею поїла,
Кормила руськими трудами..

О Маркіяне, небесний звістуне!
Будь кудась нині на воздухах хмари,
Ци в лучах сонця, ци в полисках луні,
Ци в зорі ранній, ци в вечірній згарі,

Ци в зіздах світа границі,—
Я нині смутно на Твій гріб ставаю
І на хрест божий мира уповання,
Печальну думу, жаль мій возвіщаю,
Братнії сльози, матірне ридання
І згадку руської землиці.

О, прийми радо, прийми, друже милий,
Тот первісночок мого думання!
Твоє то зерно, труд Твій печаливий,—
І в дар печальний вірночувствования
Тобі 'го назад складаю!

І тим не дбаю, аж ся хто поглумить
З товпи свавольної над тими сльозами,—
Знайдеться серце, що мя порозумить,
І над Лабою, і над Порогами,
І там, на стінах Дунаю.

[1846—1847]

Антін
Могилиницький

СУДЬБА
ПОЕТА

Вид утопивши в красоті небесній
Межи цвітами замасних лук,
Діла природи півець читив чудесні,
Пив чулов грудеві соловіїв звук.
Піднісши хижо понад земський тлум
В країни духів восхищений ум,
Гадох крильцями несен в інші світи,
Почав з внутр серця піснь ревниву піти.

«Красна Русалко! Надобна богине!
Тобі складаю жертви на престіл:
Чувство гаряче, і серце невинне,
І вдячні плоди моїх умних сил.
Рано, і ввечір, і в кожній добі
Звучить піснь моя похвали Тобі;
З Тобов ся тішу, за Тобою тужу —
Скажи ж, чого ся при Тобі дослужу?»

В тім легкий гомін в зелененькім гаю
Змішався мило з пісеньками птиць,
Плюскіткам рибки в тихенькім ручаю
Завторив шелест студених керниць;
Лучами світла, як красков дуги,
Зарум'янілись цвітучі луги,
А з холодного деревин затіння
Вийшла з тхом вітру надобна богиня!

Красна єсть рожка і гожа лелія,
Милі світила зірничок-сестриць,
З снігом рівняєсь лебедева шия,
Славутні коси русяві дівиць,—
Но, як пред сонцем порання роса,
Никне пред Нею всіх оних краса.
Лиця уроду і повабні шати
Був би-м зухвалим, хтівши описати!

В руці тримала весняні звістуні:
Квітку з фіалки, рясту, веснівок;
В другій — бандурку з золотими струни,
Родичку красних тужливих думок.
А як ся вимкло з коралевих уст
Слівце, як меду солоденький спуст,
Гадав би-сь: певно, якась вища сила
Зайняла душу і серце прошила!

«Півче побожний! Я твою піснь щирю,
Вітром несену, прийняла в мій слух.
Що мені служиш, що-сь потрібен — вірю,
Бо тіло земське, хоч небесний дух.
Но если душеві пнесь в умний рай —
Би-с ся не каю! Добре подумай!
Скажу, як можна умом в раю жити,
Але двом газдам годі ти служити...

Колісь стояли, як світильник істній,
Близько мого престолу вокруг
Умні бояни — славні бандуристи,
Вік посвятивши для моїх услуг.
Їх то бандурка, гуся і торбан,
Чувственої груді солодкий орган
Луги, і села, і бори, і скали
Думок урочих звуком колісали.

Помисли хижі до своїх утворів
Черпали щедро в чувства джерелі,
Не мавпували заграничних взорів,
Ані правилів на шкільнім столі.
Що в серці тліло, що видумав ум,
Тое прибрали в шату красних дум;
Чи жаль, чи радість, чи пісні похвали —
Все з своєю груді, все з природи брали.

Співали чулою любові м'які узи,
І опущених тугу коханок,
І нев'янучі влітали галузи
В нерозрішаний дружества вінок,
І брань ужасну, і мирний покій,
І мужественних отаманів бій,
Пастирів думи, і бранців пригоди,
Важкі случаї вічної природи.

Дітоньки мої смак си зноровили:
Чуже голублять, а своє хулять;
Пісні рідимої звук не всім сьсть милий,
Півець рідимий — погорджен, проклят.
Не уповайте ж на обчий уділ!
Хоть би з вас кождий пісню небесну пів,
Хоть би, як сокіл,

сів над хмарів щити,—
Тут буде в нужді ліктями світити.

Но не сама я так надгороджаю,
Сестриці мої також так платять.
Всім судьба спільна: вінець в умім раю,
Земським безсмертність валати не хтять.
Гомер на старість з костуром ходив,
Сервант за пісні десь в козі сидів,
Кеплер, зчисливши умом пространь неба,
Скінчив десь в нужді без кавальця хліба.

А сли-сте в мене непрошені гості,
Що не держаться речених правил,
Що погорджають звуки чулі, прості,
Летять високо, щоб ніхто не взрів,
Не видять повних Отчини джерел,
Ждуть, чей би хто що з чужини завів,
Потім ся гублять в уросній мряці,—
Пожалься, боже, їх мозольній праці,

Котра в залізне Мадєєве ложе —
Втискає в форми нездібні слова,
Рве, натягає — хоть все не поможе,
Сли грудь порожня, пуста голова,—
Вірус сліпо в натягнений рим
І пісню бездушну украшає ним,
Перо кусає, мірить пальців члени,—
Ах, ніч безсонна і папір згублений!

Гляньте на мої розплетені коси,
Лице без ружу, без шнурівок грудь —
Предці, мя красну всі-сте читили досі!
Отже ж, з вас кождий так природний будь!
Краще природне сонце в гущі хмар,
Як то, що чисте змалює маляр,
І лице краще в живічім утворі,
Як божка образ в парійськїм марморі.

Цвіт на папері, в барві золотавій,
Красний, по вдячній волі не ширить;
Ялові струни в бандурці красавій,
Сли в ній согласних отношеній нїт.
Все життя красне з внутрєнной душі
І пожиточне, сли пїймають всі,
Но порушене машиннами діло
Завше застане безживотне тіло.

Искуство умне в союзі з природов
В народах мало золотий свїй вік,
Но само в собі, без животних плодів,—
Як Прометєя з глини чоловік:
Аж гди ся к сонцю по світло двигнув
І ним в бездушну землі брилу тхнув,
Тоді аж духом оживлене тіло
Ділам природи вінець наложило!

А ваші пісні, сли з природов в сварці,
Краси шукають в формах неживих
І в кождій рими малозначній шпарці
Кленуть натхненний самоуків стих,
Що після штучних своєї волі прав
Хтіли би браттям надати устав,—
Чи й тоті, може, горді стихолати
Схочуть у мене просити заплати?

Мирських пристрастей земська надгорода,
Вищої — скверний не осягне дух;
За свої кривди помститься природа:
Пісню накручена піде мимо ух,
Запорошений фолієлів збір
Послужить мишам за щодєвний жир;
А ви будете, в доказ слушної плати,
Під храмом моїм за дверми стояти!

Пісеньки ваші, шумом напушені,
Не будуть мати возросту, краси,
Не наповнять вам користю кишені,
Не взищать слави в потомні часи;
Як пестрокрилий слабенький мотиль,
Поглиплять шумно кілька хижих хвиль —
Невчасні плоди штучного виробу
В віку дитиннім загостять до гробу...»

І так Русалка, по щирій промові,
З хмарков легеньков піднеслась вгору.
Лиця оздобу і шати шовкові
Скрив тонкий сумрак, як мряка зорю...
Півець в задумі, гейби вритий, став!
Що чув — глибоко в серці заховав.
Зітхнувши чуло, взніс за нею руки:
«Ах, як же вищі від нас самоуки!»

1850

Федір
Білоус

ДО РУСАЛКИ
ДНІСТРОВОЇ

Русалочко Дністровая,
Доно нещаслива,
Ізгнаннице красивая,
Дівонько тужлива!

Коб ти була іздавнінька
Братчикам запіла,
Коб ти була так зсумненька
Лютнев забриніла;

Коб ти була із начала
Стала повідати
За могили, за забрала,
За світлі палати;

Та за враги, за татари,
За нещасну долю,
За ляхи, за їх удари,
За тяжку неволю;

Чей, уже би-сьмо донині
Були очуніли,
Славою отчою в сей днині
В світі загуділи!

[1851—1852]

Невідомий автор

НИКОЛАЄВИ УСТИЯНОВИЧУ,
ДО ЛЬОВА ПРИБУВШОМУ

Уривок

Тямим: не так давно тому,
Коль з дитячих ми гадок
В світ пуцали лячний крок,—
Слалась духу молодому
Вколо чинів безогрань;
По світлячій ховзькій фали
Вже нас вітри уношали
З рідних воріт в чужу хлань —
Коб не проста піснь Руслана,
Як сторожа-ангела,
Мисль шалену, молодяна,
В польоті не стримала.
Станули-сьмо і позріли
На ті хати і могили,
В гори, доли, в світ наш рідний,
Так прекрасний, так премилый,
І широкий, а так бідний —
Мов дівчатко-сиротятко,
Що вкоїти ся не може...
Як, з схиленов головою,
Ми співали за тобою
Тоді: «Гей, гей, милий боже!..»

Друже Любича, Руслана!
Кажеш: «Волос мій зсвілий,
Сила в тросках потеряна,
Струї чувства зледовіли!
Бо на плечах — сорок літ,
Та родина, і тверда
Земля нині, тяжкий світ...
У вас — сила молода!»
Ні! Ти, отче,— як Бескид!
Чудні зілля в груді квітнуть,
З полонини і з гаїв
Блищить овоч, дзвенить спів,

Живі струї з боків плінуть,
Хоть ся вже біліс щит...
Ми ще, отче, молодії;
Й нім уєлій наших цвіт
Виклюсь з листків надії,
Овочем надгородить —
Може, заміт від півночі
Зітне цвітки без овочів
Й сумніш ще воскликнем, може,
Тоді: «Гей, гей, милий боже!..»

Нім ми крильцем молодим
В новий простір возлетим,
Де все небо ясне, синє,
Де все нище, земське, гине,—
Де-сь ти, орле, підлетів,—
Слабе крильце, може, сь звине
Й в зничтоження спадем діл.
Прецінь, ген ся будем перти!
Ліпше з-до півнеба внасти
І конати в славній смерті,
Ніж влечися в темній страсті.

1855

Володимир
Шашкевич

СИВІ ОЧІ

Скоро лишень першим кроком
Я вступив в цей божий світ,
Родич ясним сивим оком
Стеріг ми дитинних літ.

Як потому в світ широкий,
В чужину-м ся вибирав,
На розлуку сивоокий
Друг долоню подавав.

Сиві очі я глибоко
На дні серденька носив;
В тебе, мила, сиве око,
Я за те тя полюбив.

ДО МОГО БАТЬКА

Батьку рідний, соколоньку,
Ти руський співаче!
Та чи чуєш, яку ворон
Пісню тобі криче?

Та чи видиш тії мраки —
Тяжкі, чорні хмари,
Що тя вели від коліски
До самої мари,

Та по смерті домовину
Ще твою присіли?..
Батьку рідний, ще хоч раз-бо
Глянь з-поза могили!

Хоч раз зведи головоньку,
Хоч раз обізвися,

Щоб від голосу твого
Вороги стряслися!

Щоб, почувши твою думу,
Падали ворони,
Чорним трупом застелили
Яри та загони!

Щоб ті хмари, чорні хмари
Тяженько сплакнули,
Твої друзи та негідні
Щоби схаменулись...

Щоби схаменулись, щоби іздрогнулись,
До рідної Неньки назад повернулись;
Щоби занехали матір катувати
Та в чуже шкamatтя на смерть прибирати!

[1862]

Олександр
Кониський

ДО РУСАЛКИ

*Присвячено
руським академікам у Львові*

Ниряй, ниряй, Русалонько,
По руським водам.
Співай пісню голосенько
Всім руським спинам.
Залоскочи, Русалонько,
Всіх руських дівчат,
Щоб не спали, а устали
Неньку рятувать.
Збуди, збуди, Русалонько,
Усіх молодят;
Скажи братам, скажи сестрам:
Гріх, панове, спать!
Уставайте, уставайте!
Ненька кличе вас.
Час великий, час роботи
Наступив для нас.
Ниряй, ниряй, Русалонько,
По руських водах,
Озвись голосом могучим
У руських домах.
В кожную хату рідне слово
З собою неси,
На роботу, на роботу
Усю Русь проси.
Й моє слово, братне слово
Всім перекажи,
Як ридаю, як молюся,
Людам розкажи.
Моїх любих братів руських
Щиро обніми,
На них одних покладаю
Надії мої.

Їх «молю я і благаю»
Русь оборонять,
Щирим серцем їм бажаю
Рости, виростать,
І кріпнути надією
На кращі часи!
Нуте-ж, брати, працювати,
На роботу всі!

Іларіон
Грабович

НА МОГИЛІ
М. ШАШКЕВИЧА

Спи, Маркіяне! Тут добре спати —
Могила темна, німа...
Чом ти так скоро ліг спочивати,
Нім літ настала зима?

Спи, душе щира! На твоїм гробі
Цвітки масві ростуть,
Клоняють головки, мовби в жалобі,
З листочків сльози пливуть...

Я в кожній цвітці мов пісню бачу,
Що ти колись їх співав,
І в кожній цвітці — любов гарячу,
Що-сь в своїх грудях плекав.

З пісень тих звучних неньці рідненькій
Вінець ти гарний уплів;
Ти ними братис збудив серденько
І груди теплом огрів.

Чесьть ти навіки, чесьть, Маркіяне!
Чесьть ти складас весь край!
А нім нам краща доля настане —
Духом над нами витай!..

[1880]

Микола
Устиянович

ВСПОМИНИ
Уривок

В стінах семінарських алумнів громада
З Дністра, Сяну, Бугу і Пруту допливів...
Ся буйна і плодом багата розсада
Людової просвіти, шляхетних поривів

Помежи собою на круги ся ділить —
Все після напряду, що в крузі проводить.
Тож скорше товариш молодший ся звірить
Такому, що з ним ся свим поглядом годить.

Так, отже, вступив я в кружок вільнодумних,
Що Русі Червоної відродження ждали
І, вслід українських мужів бистроумних,
Народ заумерлий збудити ся брали —

Подвигами будь-то на полі словеснім,
Будь заходом щирим около просвіти,—
І Русі пороки, з дозволом небесним,—
Рабство, лінь, невіжу — старались лічити.

Тим пірваний прудом, почав я співати,
Почав Маркіяна ступати я слідом.
Хоть перший нескладний яли висмівати
Стишок мій посмертний —
«Слезу...», то я, свідом

І вчинку мого, і «Русалки...» цілі,
Не звернув з дороги еще неубитой.
По ній же вороги, мов безроги, рили,
Як звикло бувало в Речі Посполитой.

Начальство струсило, здало вище справу —
До Юра самого,— узнавши конечним,
Щоби «загрожену спасати державу»,
Дозір поліцейський над так небезпечним

Пташком, що задумав, мабуть, таму класти
Самовладству польської товариської мови,
І бесіди руської в Галицькій області
Слабі осмілилися скріпляти основи.

Но вже і у Юра почало світати —
Бо, хоть поліцейський дозір полищено,
Узнано вигнанням мене не карати,
І даже рукополагати рішено.

В сам празник великий святого Івана
Владика в пресвітерський чин посвятив
Мене і двох щирих друзів Маркіяна,
І нас на апостольську путь благословив.

Прийшов день розлуки... Розпрощались други,
Зложивши присягу прикладно все жити,
Буть браттям молодшим всігди на услуги,
Плекать рідну мову, Русь щиро любить.

Мене зразу в Вовків під Львовом післали.
Но ледве три літа я там перебив —
В верховині Скільській мні Славсько надали,
І там я мій мужеський вік пережив...

1884

Корнило
Устиянович

В ПАМ'ЯТЬ
МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Темно було ще і зимно —
Зоренька вставала;
А Русь Галицька не знала —
В сні тяжким лежала...
І лежала, і стогнала
На своїй могилі,
І хотіла піднятися,
І не мала сили.
Смерть холодна до живої
Підкрадалась тихо:
Ще хвилинка, ще мала —
Їй одоліс лихо...
В тім над нею — віща птиця!
Той жайворончок
Звився вгору і розводить
Любий голосочок.
То зависне на воздусі,
То униз спускаєсь;
Розганяє нічні мари,
Зарево стрічає,—
І Русалку Дністровую
Вабить з темної хвилі,
І до Русі промовляє
На старій могилі:

«Встань, моя ненько!
День твій близенько.
Глянь: вже до рана
Зірка сіяє,
Зоря рум'яна
Світ повідає;
Легіт тепленький
З-за моря дус,
Праведне сонце
Весну веснує.

Встань, тебе кличе
Ранок весни.
Встань, моя мати,
Встань, воскресні!

Встань — уже днина,
Мати єдина!
Ряст прозябає,
Смісь травця,
Цвітом засяє
Чорна земля,
Вбересь калина
Згодом-згодочком
І защебече
Соловійочком.
Встань, тебе кличе
Птиця весни:
Встань, моя мати!
Встань, моя мати!
Встань, воскресні!

Встань! Легіт гріє —
Тучі навіє:
Злиже з землі
Плінь снігову,
З неба водиці
Нам подарує.
Встань! Уже хмарно,
Молня сверкає,
І за хвилину
Буря заграє.
Встань, я тя кличу
Громом весни:
Встань, моя мати!
Встань, моя мати!
Встань, моя мати!
Встань, воскресні!..»

Заспівав — загомонило
В галицькій землі,
І озвались, розспівались
Райські всі птиці.
Розспівались до сходу сонця,
Русь святу будили.
Встало, ясне, дунув легіт —
І вона ожила!

Ожила Русь і буде жити,
Хоть яр холодна, як зима;
Хоть щастя-долі їй нема —
Ожила Русь і буде жити!

Вона у кожних грудях є,
Вона у кожному серці б'є,
З уст мільйонів промовляє,
З науки трону нам сіяє...
І нині жайворонку своєму —
Шашкевичу возлюбленому,
Що розбудив її зі сну,
Що заповів їй весну,
Величну пам'ятку співає.
Вона живе! Вона двигась!

[1887]

Гнат
Гуцуляк

ТРИ ЗОРІ —
ТРИ МОГИЛИ

В темній ночі, ген, на небі
Три зорі явилися
Й своїм світом ясно, рясно
Всю Русь освітили.

Перша зоря освічує
Вкраїнську земленьку —
Освічує степ безкрайній,
Траву зелененьку.

Друга зоря освічує
Галицьку землю —
Освічує Галич княжий
Та і Льва столицю *.

Третя зоря освічує
Буковинські гори,
Надністрянські і надпрутьські
Мушицькі оборони...

Зникли зорі з небосклону,
В море ся сховали,
Але лучі їх сіяти
Ні, не перестали.

Перша зоря сховалася
У дніпрові волни;
Там сном тихим спочиває
Серденько бездольне.

Друга зоря сховалася
У Дністер ревучий;
Там втопило щире серце
Жаль гіркий, пекучий.

* Льва столиця — Львів.

Третя зоря сховалася
В Пруту синій воді;
Там спить серце незвичної,
Чудної уроди.

Три зіроньки в темній ночі
Красно нам сіяли;
Три могили — скарб народний —
Нам лиш ся остали.

В першій спить кобзар Тарасій,
Марка друга криє,
В третій спить наш боян Юрій * —
З жалю серце нє.

Україна, Буковина,
Галич ** плачуть з нами,
Та ридають, як сироти,
Діти за батьками.

О, не плачте! Із могил тих,
Зрошених сльозами,
Зійде сила, зійде воля,
Бо правда за нами!

[1890]

* Юрій — Юрій Федькович.
** Галич — тут у значенні:
Галичина.

Павло
Думка

В ЧЕСТЬ
І В ПАМ'ЯТЬ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА —
ПЕРШОГО ВІСТУНА НАШОЇ ДОЛІ

Не місяцю блідолицю
Ясне заступити,
Не лжі правду поконати,
Перед світом скрити.
Не завмерти срібнозвучній
В великому роді,
Не лицарю слави скритись
В бойовім поході,
Не золоту перед людьми
В землю закопати,
Живе слово не скувати,
В тюрму не загнати.
Не втихнути соловію
У зеленім гаю,
Не скритися зірці ясній
У небеснім раю.
Звуку Твого не забути,
Співаче наш милий!
Ти, що перший пізнав долю
Вбогої родини,
Що-сь ударив в тую нуту
Жалібного тону,
Заніс наші гіркі сльози
Великому богу
І за сліпих помолився
Братів-гречкосіїв,
Кинув для них світле зерно
Любови і надії.
Показав Ти перед світом
Не дикарів злючих,
А за нарід, що щось чує,
Нащось має очі,
Зближив-сь ся, не убоївсь,
Щоб не покусали,
Та впізнав-сь, чи се звірі,
Чи звірство їх вело.

Вже піввіку проминуло,
Як у наші дзвони
Розляглися пісні Твоїй
Милозвучні тони.
Курна стріха їх вітас,
І серце колише,
І на спомині Тобі, Батьку,
Сльози свої пише.

Що Ти перший повстав за долю, за волю братів,
І приймив в обійми тих чорноробчих,
І не відцурався їх сердечних слів,
І кинув квіточку Русалки весняної
Між темную пітьму нужденної хати —
Щиро ї вітала заплакана мати...
Зжахались, злякались лукаві брати,
Щоб не розвивалась квіточка весільна
На рідній землиці раю красотов,
Щоб не завладіла світлая цариця,
Не очарувала своїм добротом.
І марне всихала, ниділа та в'яла
Квіточки Русалки щербата судьба,
Тільки Тобі чашу тяжкої отрути
Влила на серденько, бідна сирота.
Тяжко було, Батьку, ту цвітку плекати,
Росити сльозами ї урочий твір:
Ні вказать ясному, щоби не спалило,
Ні в темноті крити чаруючий взір,
Ні оказать людям, бо люди чужії,
За що сльози лялялись, — нащо їм те знать?
Ні, серце глухе, німеє не вчує,
Як душа сердешна, зранена, болить!

Не їм правду голосити,
Не для них се знати,
Не їм слова золотії
До серця ховати;
Не їм Тебе було слухать,
Пісеньки святої;
Не камінню сльози лити
На звалищах Трої —
На руїнах України,
Галіча старого,
На згарищах недотлілих
Раю домового;

Не лукавим проливати
Та душу ранити,
Не лукавим для бідного
Милість сотворити!
Злякалися Твої пісні —
Щоб сліпі не вздріли,
Не пізнали діл лукавих
Та не дослідили,
Що за зіллям на городі
Хатину квітчати.

Но... ожило Твоє слово,
Спаслось від заглади!
Прийми ж наші слабі звуки,
Мучениче правди.
Не пропали праці-труди
Твої, Батьку милий,
Не завмерло зерно святе
Для Твої родини —
Росте нині, розростає
На славу України.
Запустілі луги, поля
Цвіти оживили.
Взійшли слова Твої живі,
Муза засіяла.
І родина, вдячна Тобі,
На помин зібралась,
Щоб почитати діло Твоє
Праці дорогої,
Натішитись Русалкою
Краси дністрової.
Слово Твоє не забуто —
В віки йме сіяти,
Доки руський мир на світі
Буде прозябати.
Й на могилу Твою, Батьку,
Будем йшли молитись
За покій Твій, а для рідні —
Гаразду просити.

[1892]

Ієронім
Луцик

* * *

Повстань з могили, воскресни, пророче!
Ожійте, кості, довгим сном сповиті,—
А чей померкнуть тіні довгою ночі
І руське небо почне вже зоріти,
Ясний луч сонця в хату нашу гляне.
Повстань з могили, повстань, Маркіяне!

Повстань з могили, вірний Русі сину!
Чи Ти не чуєш? — до рідної хати
Руська родина просить Тя в гостину:
Рада б дізнатись, рада б поспитати,
Чи для неї зійде ще сонце весняне.
Повстань з могили, повстань, Маркіяне!

Повстань з могили, руський соловію,
Най Твоя пісня, як перед літами,
Вливає в серця віру і надію,
Що узрим правди сонце ще над нами,
З днешнього горя що сліду не стане!
О, повстань з гробу, повстань, Маркіяне!

[1893]

Константина
Малицька

В МАРКІЯНОВІ
РОКОВИНІ

Він рідне слово пробудив,
Те слово призабуте,
З мужицьких серць добув його,
Зі струн сільської путі.

В погорді було скрізь воно,
І пан ним соромився,
Він на престол возніс його,
Щоб світ йому вклонився.

І кинув слово те в народ,
На лан пустий і сірий,
І плоду ждав з зерен своїх,
Любові повен, віри.

І впало сім'я слів його
На добру впало ниву,
І серед вихрів, в жар паруг,
Розвинулось щасливо.

І вже не згине слово те,
Повік буде дзвеніти,
Й пророка пам'ять збережуть
Вкраїни вірні діти.

[1911]

Лев
Лотоцький

ЦВІТКА НА МОГИЛУ
МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Була й така хвиля — хоч би в суховію, —
Де чоловік тратить на життя надію,
А про смерть гадає, з голоду, завзяту, —
Мов у темний гріб, він входить ввечір в хату.

Та як в таку хвилю холодок повіє
І вкажеться хмарка враз на небозводі —
Душа відживає, чоловік радіє,
Мов заглянув живо в полі і в городі.

Таким холодочком Ти став в суховії,
Що палили край наш долом і горою;
Ти вказав нам хмарку! Розбудив надію!
Упав на руїну дощиком-росою!

Радій, Маркіяне! Радій духом з нами!
Твоя «дрібна цвітка» росте, розцвітає
І, дасть біг, засяє в розцвіті лугами,
І народ вкраїнський волю привітає!

1911

Петро
Карманський

МАРКІЯНОВІ
В СОТІ РОКОВИНІ

Давно вже лев розбиту кинув скелю
І, забагровши кров'ю шлях,
Подався в яр, в німу оселю,
Де під хрестами, скований в пустелю,
Спочив героїв прах.

Поклавшись тут на крайнім гробі,
Заснув камінним сном.
А геній забуття в тяжкій жалобі
Звернув смолоскип вниз, пристав на гробі
І вкрів його крилом.

Погасли скрізь в хатах світила,
Спинилось все життя;
Над всім знялась одна могила
І вічна ніч всі дії оповила
Габою забуття.

На гробі довго, Бояном забута,
Лежала народна кобза.
І лиш часом надмірна смута
Торкнулась струн — родилась скорбна нута,
Болюча, мов сльоза.

Та плач пісень, і довгі люду муки,
І безодрадий сум
Зродив співця. На струни склавши руки,
З кобзи він вичарував звуки
Давніх, померших дум.

Як легіт, що, проснувшись, обізветься
Спершу, мов шепіт слів,
А далі все змагається, несесться
І ураганом дико розіллється,—
Так ріс, змагався спів.

Немов на заклик тайних сил, до хору
Щораз новий етас Боян.
І ллється пісня шумом бору,
Приборкує криваву змору,
Забутній біль вікових ран.

І он де-де з-під стріхи нишком блисне
Несмілий каганець...
Не блискавка пожаром в пільму присне —
В мозолитій долоні зброю тисне
Приборканий холоп-борець.

Ся зброя — плуг. Ростуть зі скиб загони,
Застеляють давні гроби.
Гримлять-ячать воскресні дзвони,
На лан виходять міліони —
Ідуть на бій раби!

[1911]

Уляна
Кравченко

СТОЛІТТЯ
«РУСАЛКИ ДНІСТРОВОЇ»

У днях,
Коли нам край вкривас тінь,
А нарід, як дитина,
Над пропастю безжурно спить —
Все з божих повелінь, —
Являється і Він,
Будитель,
Що від загибелі спасає,
Що, з світочем в руках,
розбуджусь,
веде на ясний шлях,
до мет... до дальших мет...

Одним з тих Розбудителів,
Що труд
і серця жар
Віддав, щоби зі сну збудити люд,
Був Він, Віщун Відродження —
Шашкевич Маркіян.

*

Йому — у радісне століття —
По галицькій всій волості
співас люд пеан...
Схиляс колоски Поділля лан...
Стає із срібних хвиль Русалка Дністрова,
заквітчана у незабудок квіття...
Лунає скрізь: «Хвала Йому! Хвала!»

*

Минула сотня літ,
коли у перший раз
Озвалося, мов дзвін,
Його владарне слово, —
Коли-то Він,
З вогнем у серці, з вірою в душі,
Проголосив слова ті золоті:
«В народ! Спішім в народ!
Із скарбом світла йдім між люд,
Щоб щезла темнота,
Щоб освітився шлях
до волі... до добра...»

*

Цей клич, коштовний клич: «В народ!»
У кожну мить
нас єдинить...

Цей спів,
що в серці Маркіяна
вогнем палахкотів,
Він не затих, він гомонить...
На Україні, хоч на руїні,
«Цвітка дрібная»
Відродження красою процвітає
І знову
Листоньки простягає
До волі — сонця... до краси...
І молить Неньку жемчугів роси...

*

А в серці вічно
Живе і закривас, до борні кріпиться
Це вічне Маркіяна слово:
Спаде цей камінь, що нам серце тисне,
І свободоньки сонце нам заблисне,
Бо ми — не неволі, а волі сини!..

*

Хвала ж Тобі, наш Пробудителю!
Твій заповіт святий сповняєм.
Хвала Тобі, хвала!

Великий Маркіяне!

Життя Твоє — то світло,
І тьма Тебе не обняла!..
Любов і віра сильна, як той Бескид,
Усе перемогла...
Великого вогню і смерть не погасила...

*

Не згасне, у кого горить душа,—
У всіх серцях повік живе, тривас,
Для люду свого світочем палас.

1937

ДЛЯ ЛЮДУ
СВІТОЧЕМ
ПАЛАС

Маркіян безсмертен тим, що він був на свій час революціонером-поступовцем у нашому народному життю, висувачи на перший план простий руський народ з його мовою і піснею та видержуючи в ідеалах своєї молодості до смерті.

ІВАН ФРАНКО

Як поет, оповідач, кореспондент і проповідник, Шашкевич — людина наскрізь симпатична, щира і проста, озріта неложною любов'ю до рідного народу і непохитно певна своєї дороги як у штуці, так і в житті.

ІВАН ФРАНКО

«Русалка Дністровая»... була свого часу явищем наскрізь революційним.

ІВАН ФРАНКО

Якщо у найталановитішого представника «трійці», Маркіяна Шашкевича, було в ранніх поезіях уболівання за «славним минулим» України, то в одному з пізніших своїх віршів поет дивиться уже з сучасного в майбутнє: «Най свободоньки сонечко заблисне: ти не неволі син!»

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ

Як поет, був Шашкевич виключно ліричним талантом... В історії відродження галицьких українців Шашкевич має значення виняткове.

ЯН МАХАЛ

Значення Маркіяна Шашкевича — не тільки в його літературній спадщині, але ще більше — в історичній ролі його виступу... Він скрізь виступав як новатор, скрізь рвав консервативні традиції.

МИХАЙЛО ВОЗНЯК

Дмитро
Павличко

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Я так як бачу Маркіяна:
Обличчя мудре та бліде.
Я так як чую Маркіяна:
То слово, що із серця йде.

Шукати правди юнь готова,
Хоч навкруги тюремний страх,
І впливає наша мова
Русалкою з глибини Дністра!

Її втопили там,
зв'язавши
Тугим ремінням сировим,
Та буде перед світом завше
Вона оскарженням живим.

Оскарженням на пана й ката,
Що ген прийшов з чужих країв
У нашій крові полоскати
Пекучу сталь своїх ножів.

А голос юного Тараса
З-понад Неви вже доліта.
Яка тяжка попівська ряса,
Полатана, не золота.

Така тяжка, немов кольчуга,
А в серці туга і недуга...
І як тут жити Маркіяну,
Чекати волю пожадану?!

Він знає: скоро смерть прийде,
Але життя не жаль йому,
Та жаль, що світло молоде
Не знищило стару пітьму.

Не раз питав себе, чи буде
Пора свободи в ріднім краї.
На панщині вмирають люди.
І він на панщині вмирає.

Боровся він, як був у силі,
А в смертний час благословля
Селянські голови похилі
І руки чорні, мов рілля.

Стоять, упавши на коліна,
Чекають набожних повчань!
А слова плоть ясна й нетлінна
Проблискує: «Народе, встань!»

Я так як бачу Маркіяна,
Я так як чую Маркіяна!

ПІСНЯ
ПРО МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

Явір на зрубі лежить,
Листя чорніє і в'яне...
В серці народному жить
Будеш вовік, Маркіяне!

Наче сталева пила,
Душу підтяла зажура.
Завжди твоя була
Доля народу похмура.

Ти заповів нам любов
До материнського слова.
В сійві новітніх будов
Встала «Русалка Дністрова».

Ліс яворовий шумить,
Пісня дзвенить солов'їна.
Будеш, будителю, жить,
Доки живе Україна.

ГЕРМАН ЛІНСЕ

Його звільнили з роботи в костьолі
За те, що він визнав бородача.
Тепер він службу править у полі,
Віддавши від божого храму ключа.

Ні, він не скинув хреста і сутани,
Ні, не забув ще своїх молитов.
Він за Фіделя молитися не перестане,
Він за Фіделя померти готов.

Найогидніше — руки цілувати попові,
Але він для мене — не просто піп.
Я його руку беру в шанобі,
Як беру із долівки селянської хліб.

Не зрозуміла вам ця пошана?
Значить, я про це написати не вмів.
Знаєте ви Шашкевича Маркіяна?
Ось ніби його я сьогодні зустрів!

Дмитро
Білоус

НЕОПАЛИМА КУПИНА

Хоч цензорів дзижчала згряя —
на сзуїті сзуїт —
та все ж «Русалка Дністrowая»
з'явилася на білий світ.

Вона з'явилась у Будимі,
пішла у Відень і у Львів,
путі сходила нескходимі,
щоб розбудити земляків.

Гукнула:

«Православний люде,
пиши, як чуєш, а читай,
як видиш — най звучати буде,
як промовляє рідний край!»

Дзижчали цензори, як осп,
їх рзддражни — немає згірш.
На «Руську трійцю» йдуть доноси,
а на Шашкевича найбільш:

«Його Русалка ця Дністrowа —
не просто плід пустих забав:
в ній що не слово — хлопська мова!» —
Левицький-ірод заволав.

А з ним і Йосиф — теж Левицький
підспівує імушим власть.
Це мова? Діалект мужицький!
Отут їй жаба цицьки й дасть!

Кричать: «Русалка ця Дністrowа —
то зло!» Гукають: «Зась і цить!
Най дотліває хлопська мова,
а не дотліє — загасить!..»

.
О ні, не вогник той, що блима,
у краї рідному вона,
а купина неопалима,
неопалима купина!

Ростислав
Братунь

НА ВІДКРИТТЯ ПАМ'ЯТНИКА
МАРКІЯНОВІ ШАПКЕВИЧУ
В ПІДЛИССІ

Всміхнись, суворий Маркіяне,
Крізь далину років всміхнись!
Прилинь на свято це весняне,
Нащадкам в вічі подивись.

І ти побачиш, як в свічадах,
Те, чим ти жив і чим горів,
Бо стягом підійма громада
Твій невмирущо-гордий спів.

Промов, співучий Маркіяне,
До земляків своїх промов!
Щоб слово віще й полум'яне
Родилось знов, і знов, і знов.

Дай сили і натхнення свого,
Помнож його на наші дні.
Ми чуємо: ідуть в дорогу
Тобою хрещені пісні.

Устань, могутній Маркіяне,
На п'єстестал столить устань!
Хай зір твій в будучність загляне,
В часи нових ясних світань!

Сергій
Бурлаков

ПОКЛИК
МАРКІЯНА

I

Як світить слово!
Скільки в ньому сили!
З гараздами розлука —
Щит на щит.
О, нелегкі ви, руські небосхили,—
Шпарка стріла крізь сотні літ свистить!

I припадає серце к серцю —
Світ не знає порожнеч.

Посднаймося, други!
К герцю
Двинем лави —
Меч на меч.

Меч на меч.

На слово — слово
Відгукнеться в глуху ніч.
Що ж то зводиться багрово
Чистим полум'ям до віч?

То світання —
Від огнива
Най пощезне давня мла!
Руська мати нас родила,
Руська мова сповила.

II

Могутній простір чую,
Чую знов степи,
Де зліг полин —
Летять козацькі
Коні!
Мій творчий дню,
За грань переступи —
Хай воля обпече,
Ударить кров у скроні!
Вже чую я —
Нутром усім! — Дніпро,
Роздертий, аж до скрику, об пороги.
А сонце опустилось, мов цебро,
У глибочинь,
Де всіх пісень прологи.
Степи...
Степи...
Ні краю, ні кінця!
Збудили корогви
Світанню смугу.
До них, до них уява шле гінця...
О! Чую відгук?
То звितяжець з Лугу.

Володимир
Вихрущ

ЧИСТЕ
ДЖЕРЕЛО

Його життя —
Короткий шлях.
Та не роки
Поета вимір:
В його натхненній
Чистій римі
Палахкотить
Безсмертя стяг.
З його Підлисся
На весь світ
Б'ють віщі
Сонячні джерела,
Схиляються луки
І села
До ним окреслених
Орбіт.
І він вже дивиться
Згори
На з'єднані навік
Простори,
Як волі син,
Хто йшов угору,—
Сівач
Новітньої пори.

Іван
Гнатюк

ОДКРОВЕННЯ

...І ось у Львові Маркіян.
Душа — як зірка світанкова.
Прийшов — і в поглядах львів'ян
Побачив цісарського Львова.
Вже не залилося, мабуть,
Нічого княжого у ньому,—
Жандарми левів стережуть
І люд приборкують по-своєму.
Той грішну душу продає,
Той самоїдствує ненагло,
А ворог потайки снує
На наше слово abesadło.
Чуже язиччє в писемі,
І мла духовного застою,—
Вже українці, як німі,
Кричать страшною німотою!
Адже без рідного письма
Вже стали з русинів — рутенці,
Здається, в душах їх нема
Людської гідності й на денці.
У храмах правлять торгаші
Та слово "луди злоторизі,—
Ні вільнодумства, ні душі —
Львів благоденствує в кормизі.
Те благоденствіє вогнем
Пече у серці Маркіяна,
Хоч, може, й так його живцем
Вже їсть недуга невблаганна.
Страшні і злидні, та стократ
Страшніше змушене смирення,—
Він рідне слово у народ
Несе, як віще одкровення.

Степан
Гостиняк

ПРЕДТЕЧА

Який був стан у галичан,
Коли з'явився Маркіян?

Монарх, і шляхта, й поліцай
Висмоктували рідний край.

І одинокий їх закон —
Товстенна збірка заборон.

Ба, був присутній і прогрес —
Прогресував державний прес.

Сусіди майже вперегін
Підводились тоді з колін.

А ми, не здатні на протест,
Чекали на останній хрест.

Та серед горя, серед сліз
Предтеча, син народу зріс.

Отой Предтеча Маркіян
Вказав дорогу до дніпрян.

Підняв нас до вершин із дна,
Бо ж рідним словом нас єдна.

Пішли ми в рух, як океан,
Благословен його талан!

Іван
Гуцак

ДОРОГА
У ВІЧНІСТЬ

Маркіяне, брате Маркіяне,
Розпрягли давно вже тих волів,
Що везли тебе в похмурий ранок,
У домівку вічну —

руський Львів.
Двохсотлітній дуб із туги в'яне
У Підлиссі на твоїм дворі:
Що то буде, як мене не стане,
Хто його ще в пам'яті зберіг?
Біла горо, свідку одинокий
Того дня, дядьків тих і волів,
Що повезли славу

в світ широкий
Швидше од авто і літаків.
Маркіяне, добре нам з тобою
На землі великого Франка.
З думою «Русалки Дністрової»,
З «Букварем» в натруджених руках
Йдеш між нами...

Гордість мого краю,
Біль і радість,
уєміх і сльоза...

Вже котра з тих пір
гримить гроза —
Слово Маркіяна не вмирає.

Наталя
Давидовська

СПРАГА

Там колодязь студененький,
А дуб воду тягне.
Не так щастя, як той води
Моя душа багне.

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Коли б не спрага...

Спечено уста.

У горлі — хрип, гіркуща грудка слова.
Стоять віки,

мов темрява густа,

І десь самотньо цокає підкова.
Той цокіт — час

На чорний львівський брук
Дні падають,

у них — чужинські лиця

І голоси.

Та чує віщий слух:

б'є джерело підземне.

У темниці.

Душа посеред мурів.

І спада

Із кінчика пера сльоза пекуча...

Колодязю, важка твоя вода.

Вода — важка,

А доля — неминуча.

Холонуть руки.

І горить папір

Від спалахів стрімких округлих літер.

Ввижається: правічний дуб і двір,

Де колихає корбу сивий вітер.

Ввижається:

Не вітер — древній дух,

Дух літописний руський розповитий,

Не корбу колиха — своєю біду,

Бо теж не може
Спраги погасити.
Бодай ковток!

І слово пророста

Із уст сухих

Крізь мурів забороло...

Колодязю, зволож його уста,

Спали його уста,

Студена мово!

Борис
Демків

* * *

«Бог любить трійцю»?
Але «трійця» в'яне,
Якщо немає
Кореня свого...
І сумнів
Тебе мучив, Маркіяне,
І серце пік,
Як молодий вогонь.
Віками снили
Тихі Бережани
Про височінь
Твоїх високих мет...
Хто прославляв
Духовності державу,
Той одкривавсь
Не тільки як поет,
А і пророк,
Який зійшов
з амвона
До мислей,
Що гострились,
як мечі.
Не чули вже
Молитвеного дзвону
Одречені од храму
русичі.
І не лякали їх
небесні грози,
Які метав з-над хмар
святий Ілля,
Єдиним богом став
всевладний Розум,
Йому лиш підкорялася
земля.
І люди, не принижені прочани,

Виходили на поле
боротьби,
І очі не благали,
а кричали:
«Раба в собі
покірного убій!
Раба убій
і присягни любові,
Народженій з надії
і чистих вір!..»
Предтечею
«Русалки Дністрової»
Твій вільнодумний
народився вірш.

Іван
Драч

* * *

Я так як бачу Маркіяна...
ДМИТРО ПАВЛИЧКО

Я так як бачу космонавта
В його земний прощальний день.
Він обминає сиві авта,
На Личаківський цвинтар йде.

І вдарять сплески черешневі,
Де сплять під кам'яним замком
Вогненне джерело — Шашкевич
Та огненний вулкан — Франко.

Земний уклін вам, хто відстояв
Свій вік,
свій дім,
свій чесний хліб...

Не онімечили святої,
Не сполющили, хоча й могли б.

Ми ладні руки цілувати
Тому, хто у страшній порі
Зберіг для нас дзвінки Карпати
І мову голубу зберіг.

Пахуче форте, не піано,
Її фортіссімо гряде...
На сповідь йдем до Маркіяна,
За нами космонавт прийде.

Любов
Забашта

РУСАЛКА
ДНІСТРОВА

«Русалка Дністрова», «Русалка Дністрова»,
Мов юна галичанка,
у серці ожива.

Вона звучить дитинно і кличе в даль сторіч,
Коштовная перлина,
русинська славна річ.

Дзвінка і повна смислу у всій своїй красі,
Як мудрість Осомисла й Червоної Русі.

Юнаки до «Русалки Дністрової»
на народну бесіду йшли,
Перли мови своєї шовкової
на сторінках її несли.
Далибор, Ярослав з Русланом
відточили свої думки,
Та продажним церковним кланам
не до серця ті сторінки.

— Ні, не Лемберг, панове, брешете!
Старовинний це рідний Львів,—
Вона каже, і недруг нарешті
Небезпеку її зрозумів.

Та з'явилися церковні іроди,
Не пустили її у світ.
Джерело її дзвонкової води
Заховали на сотню літ.

Добре людям «писати, як говориться»,
А «читати, як пишеться»,— теж,
Вірний син чи онук не соромиться
Найпростіших отецьких одеж.

Славна вродою, як Роксолоанька,
Ти, русалонько дністрова,
Книга-подвиг, моя розрадонько,
Між людей ти й тепер жива.

Тридцять років... Життя — хвилинка
В Маркіяна, її творця!
Та його дорога дитина
Доживає віки за віття.

Станіслав
Зінчук

РУСЛАН

Обрав ім'я собі Руслан,
І стало це ім'я прологом:
Руслан — то древній руський лан,
Що був д'недавна перелогом.

Його обсіли бур'яни
І Австріяччини, й Польщизни.
Ти, Маркіяне, ім жбурни
Опришка спів, не стогін тризни!

З Карпат відлуниться на схід
Високій твій пророчий голос,
І руський лан спородить плід —
Вагомий, повнозерний колос.

Бо на Русі живий народ:
Не задушили його дуки
І не зуміли побороть
Границь і меж липкі гадюки.

Бо води повняться Дністра,
Славута котить хвилі-гори;
А в них ще й Волга є — сестра
І брат Дунай — слов'янське море.

І є братерства океан,
Що грає ген за видноколом.
І щедро родить руський лан,
Що Маркіяновим став полем.

Володимир
Каліка

РАНКОВИЙ РОЗДУМ
НАД ДНІСТРОМ

Сіймо, а збирати будемо.
МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Прислав мені Дністро запитання своє:
що в світі є — добро,

а що добро — не є?
Я думаю щодень, нанизую слова:
добро — це є вогень,

який нас зігрів.
Я словом не осліп і духом не промок:
добро — це є той хліб,

що всі його їмо.
Я вірю: не зітнуть моїх думок громи:
добро — це є той труд,

з якого вийшли ми.
Заприсягнув Дністром на два своїх крила:
добро — це є та кров,

яка у нас пала.
А хто ж її не зна, високу мужність ту?
Добро — це є жона,

як вишня у цвіту.
Добро — це та стаття, що стверджує життя,
Добро — це є життя

з очима в майбуття.
І знає сила зла, яку у всім виню:
Добро — це є стріла,

націлена в брехню.
Запишем собі словами і крильми:
Добро — це є той біль,

що робить нас Людьми.
Тому любов свою рівняю до Дністра.
Тому завжди стою

обличчям до добра.

Роман
Качурівський

ДУБОВЕ ЛИСТЯ
ІЗ ПІДЛИСНЯ

Спинися, віхоло, спинися,
замри розпластано, мов тіль:
дубове листя із Підлісся
летить за вітром в далечинь.
Летить на схід
над темним часом,
над сном двоголового орла,
де муза гнівного Тараса
до сонця зводить два крила.
Летить на захід, б'ється в груди
дунайських схилів мовчазних,
де перша ластівка із Буди
запахне духом вітчизни —
своїм коханим руським духом,
що хоч під снутом,
та не спить...

Спинися, віхоло, і слухай,
як віще листя це летить
у Львів, і там зрива завіси
з каплиць, мов шапку з голови,
де сіють в душі мракобіси
чужі народу молитви.
А як не хочеш, не бажаєш
спинитись, віхоло, то лиш
наосліп в морок ночі, аніж
ту мертву слухати латинь.
І там хоч злися, хоч казися,
але під твій скажений рев
ніколи листя із Підлісся
не всхне, не згине, не помре!

Наталя
Кашук

КЛЮЧ
НЕБОВИЙ

А блискавиці вогняними крісами
Свинцеві хмари розбивають вдрузки:
То Ваше слово із печалі сизої
Споїло перші молоді галузки —
Ті перші парості, найперші чисті брості,
Що їх топтали з ницим супокоем
І землячки, і іншомовці злосні —
Всі недруги «Русалки Дністрової».

Вам біль не раз, не двічі серце краєв,
Та знали: треба сіять ненастанно...
Ключем небовим у воскреснім краї
Ви в кожному слові з нами, Маркіяне.
Дитячі очі сяють, мов блавати,
Це й Ваша доброта у них розлита.
І як за блудним сином плаче мати —
То Вашим правом кличе до одвіту...
Розкрилюється Слово — не зів'яне,
Це ж наша спільна мова, Маркіяне.

Василь
Колодій

МАРКІЯНОВА
ДОРОГА

Через 50 літ
після смерті Маркіяна Пашкевича
його прах був перевезений
із села Новосілки до Львова,
на Личаківське кладовище.

Ой везуть воли, везуть сірії
Маркіяна до Львова —
Повертаються птахи з вирію
У зелену діброву.
Та не щебет їх, а квиління чуть,
І пливе домовина —
Проводжас Русь у далеку путь
Свого вірного сина.
Ой ідуть воли крізь густий туман,
Не ревуть круторогі...
Може, встане ще до людей Маркіян?
Вся ж у квітах дорога.
Її стелять ті, хто мозільно жив,
Пелюстками любові.
Зріс, зріс вже колос наших жнив
У поетовім слові!
Гей, важкий той шлях, що проліг в полях...
Журно гнуться тополі,
Та не вбити вже у живих серцях
Пісню правди і волі.
Люди йдуть крізь ніч, у світанок йдуть,
Зупиняються стрічні...
В синім плінні літ ця в безсмертя путь
Да святиться навічно!

Роман
Кудлик

СІЧНЕВИЙ
МОНОЛОГ

Навіяне картиною Романа Безпалківа
«Маркіян Шашкевич»

Сумління і сумнів —
 супутники вічні.
І хто їх розлучить?
 Хіба тільки січень,
Цей січень двосічний
 і безкомпромісний,
Предтеча оновлення,
 весен провісник.
Тих весен, що сплять
 під пружкими снігами,
Тих весен, що, мабуть,
 прийдуть вже за нами
У сплесках буяння,
 у шалі яріння,
В бездонності неба,
 в нестримі боріння.
Тож, сумніве, — геть!
 Одлітай ген за вітром,
Одтятий
 січковим відточеним вістрам,
А ми понесемо
 новим поколінням
Своє, наче сніг оцей,
 чисте сумління!

Роман
Лубківський

КАМЕРТОН
ШАШКЕВИЧА

Кантата

I

Життя як життя. І на той час — коротке
(Велике життя, та вкорочений вік).
Він серце мав любляче, болісне, кротке,
Русявий, прудкий молодий чоловік.

Він був і нема. Не зосталось портрета.
Який він — не знатимуть, певно, повік.
Це — доля поета, недоля поета,
Що нам його дав дев'ятнадцятий вік.

А що залишилося? Спомин. Легенда.
Підлиська гора — мов Чернеча гора.
І люди ідуть до Твого постаменту
З-над Волги й Дунаю, з-над Бугу й Дніпра.

А люди приносять то квітку, то колос,
То пісню, то книжку кладуть на моріг.
Які Твої очі? А мова? А голос?
Ніхто не розкаже, крім свідків Твоїх —

Правічних дерев і давно захололих
Потрісканих дзвонів забутих церков,
Старої чорнильниці, що археолог
В Підлиссі, зондуючи землю, знайшов,

Державних архівів у Пензі та Відні,
Кадастрів і метрик — потріпаних книг...
Руйнації часу такі очевидні!
Ніщо вберегтися не може від них...

Та ось переходить з долонь у долоні
Такий невеличкий собі інструмент...
Це Твій камертон... А в отім камертоні
Щось більше, ніж в тоні прекрасних легенд.

За ними в далекі часи не полину.
Твій голос не чути — чути тон!
Підношу до серця, —
Він мій на хвилину, —
Збережений часом для нас
Камертон...

II

Не з честолюбних намірів — це слово,
Цей ризикований займенник — мій.
Та вибрав я його не випадково.
Як ні — пробач. Прости і зрозумій.

Між нами рівно півтора століття.
Три покоління. Як одне життя.
І Ти, що добре возвіщав поліття,
Шукав, напевно, в часі опертя.

Шукав, напевно, надміцної тверді
В далечині прийдешності. А ми,
Народжені уже в Твоїм безсмерті,
Твоїм народом стали. І людьми.

Понад життя свого важке каміння,
Мов сонце, подаси нам обіруч, —
Щоб і моє тримало покоління, —
Ясного слова сонячний обруч.

III

...Шекспір. Бараташвілі. Маха. Краль.
Та автор «Слова». Віщий Автор «Слова»...
Який могутній ряд! Який вимовний!
Ти в цім ряду своє займаєш місце
Із повним правом. Бо й твоє лице
Також — «позичене»! Щоправда, в сина,
А не в якогось князя чи купця,
Художника з убогої мансарди,
Актора, комівояжера... Ти
Прийшов і став між цих людей великих
Як випадковий чемний співбесідник?

Чи мов блукалець, що пристав до гурту,
Аби при ватрі перебути ніч,
За хлібом-сіллю переждать негоду
І потім далі рушити собі
В далеку, дуже втомливу мандрівку,
У невідомість себто...

Та стривай,
Чому це я розписуюсь за Тебе,
Чом, скориставши з того, що мовчиш,
Дозволив я собі в Твої вуста
Банальності вкладати?.. Звісно, збіг
Це випадковий, та не випадковий
Збіг і прикмет людських, і тих обставин,
Які звели, різночасових, Вас
Та різномовних, в коло, я сказав би,
Родинне.

Так, у коло, а не в гурт!
У цьому колі — там не тільки Ви,
Але й народи ваші, так — народи!
А їм іспрадавен впродовж століть
Чинилась кривда. То давали «право»,
То відбирали знову. То свідомо
Не помічали їх на карті світу,
То явно й скритно, але послідовно
Спотворювали дух — не лиш обличчя!
Все те народи — так, як нині Твій,
Мов сон кошмарний споминають...
Правда,

Любов до Батьківщини, до її
Ні з чим не зрівняної пісні, мови,
Народна гідність і неприйняття
Ні незначної, ні значної кривди, —
Ось заповіді з тої Книги Книг
Загальнолюдської, із того Лексикону,
Де вписано сторінки ваші кров'ю!
Сторінки — з повитравлюваним текстом
(А текст незрідка без заглавних літер,
Бо літери — погублені...).

Однак
Ці письмена світитимуться вічно,
А надто — не при місяці — при сонці.
Вони доступні нам.
Вони прийшли —
Прийшли повідати нащадкам
Правду.

IV

...Вечірній сумрак оновив околи.
Вечірня сутінь душу обійма —
Як страшно опускається пільма!
Та, поки руки ще не заохололи,

Спитаю в тебе, добра моя доле:
Невже довіку, темна та німа,
Схопивши нас руками обома,
Не схлине з цього краю вже ніколи?

«Мисль піднебесну двигни...»

Ноцно й денно
До благородних пробиватись мет,—
І оболоків роздирати гнет —
Хай блискавка проб'є тобі рамено!
І він, як Мікеланджело, труженню
Упав чолом на перший наш сонет.

V

...Побратимі де суть люди,—
поза Волгу, за Дунай.

«Згадка» (1834—1835)

Люди, люди побратимі!
Золоті серця родимі
З-поза Волги, з-за Дунаю
Своїм серцем обіймаю.

О, якби воно вмістило
Всю тебе, юнацька сило,
Від Поділля по Бескиди,—
Ми б не знали зненавиди.

О, якби воно зуміло
Заспівать відважно, сміло,—
Від Дністра і до Славути,—
Волю б ми могли здобути!

О, якби воно, єдине,
Пригорнулось до родини
Від Уралу по Балкани,
Слово стало б нездолання,

Нездолання, незбориме,
Материнське, побратиме,
Правдомовне!

Буде! Буде!

Побратимі — бо суть люди...

VI

Вони зійшлися — три, немов брати,
Веселі, запальні семінаристи.
Лукаво Маркіян шепнув: — А ти
Ще не втомився ту науку гризти,
Бо, Яцю, мабуть, голову мов кінь,
Для деклінацій масш... Клич Івана,
Та обережно: вже за нами тінь!
Чекаю в огороді...

Довгождана
Хвилинка випала.— Приніс? Приніс?
— Це ж «Приказки!» А де «Пісні»?
— У Бродах

Затримано пакунки.— Хай їм біс,
Тим митникам проклятим! —
...Волі подих

Уже й до галицьких долинув піль...

І чисті душі, наче буйний хміль,
Заполонило щастя.— Побратими,—
Озвався по хвилині Маркіян,—
Не треба нам іти стежками тими,
На котрі нас зіштовхують... Туман
Великопольський осіда у Львові
У супроводі брехень та оман,
В папірчики загорнутих чудові...
— Страшний, гадаси?

— Так. Бо рогатівки
На голови понапинали й ті,
Чиї батьки голодні переднівки
Справляють рік до року...

У гурті
Нас не затьмарять вогники примарні
Облудних гасел, а летючок рій
Нехай собі виловлює курій
В личківській пивниці чи винарні!

— Стривай, отой новошляхетський чад
Панус також і в «Оссолінеум»,—
Промовив Яків.

— Нумо до дівчат,—
Озвався Іван по роздумі хвилевім.
— Як до дівчат, то й до дівчат.

Але
Спочатку нас чекає Ярославна.
Нащадки нам не матимуть за зле:
Любов до неї мучить всіх віддавна...
Се жарти...

— Панські жарти чи які?
Чом, Якове, мовчиш?

— Які то жарти?
Плебейські, звісно, хлопські, бо гіркі:
Життя, здається, шеляга не варте.
Погляньте, чехи та словаки — всі
Чогось добились, встали й лужичани.
А ми? Які ж бо ми сини Русі,
Коли її не знаємо? Слов'яни
Друкують книги власні. Карамзін
Історію он видав. А Караджич,
Шафарик, Коллар — із яких низин
Вже до вершин доходять...

Що порадиш?

І Маркіян, окрилений порив,
Натхненно, гаряче заговорив:

— Берім книжки з бібліотек слов'янських,
Одписуймо і вірші, і пісні,
Вивчаймо мови: великоруський,
Болгарський, сербський, тільки ж і свого,
Родимого, не забуваймо...

Браття,
В корінні слів, у золотих пластах
Історії своєї відшукаймо
Надію на будуче.

Йдім настріч
Кожнісінькому леготу новому,
Що доліта до Львова. Не лиш ми,
Як нас східно охрестили,— «Трійця»,—
А ті, що йдуть за нами, що прийдуть
Колись по нас, збагнуть: отсей епітет —
Якраз на місці. Так, ми — «Руська Трійця».

Бо руська мати нас родила всіх
І руська мати нас повила... Зроду
Зоветься руською, і споконвіку,
Іспоконвік до Кисва тяжить,
До Золотих воріт і ми тяжіймо!
Се наша вічна матірна земля,
Земля Хмельницького і Наливайка,
Земля Небаби й Богуна. Земля,
Русява вродою...

Ми — Русь Червона,
Ми, браття,— Україна молода.
Хай падає прокляття-заборона.
Та наша віра чиста і тверда.
Чи нам боїтись вражої наруги?
Чи праця молодих не любить рук?
Подайте ж ваші руки, юні други!»

...Десь бамкнув дзвін.

Голодний каркнув крук.
Не думали про велич, ні про славу,
Мов сівачі, виходячи на лан.
І Далибор дав руку Ярославу,
І їм обидвом руку дав Руслан.

VII

...Шевченка переписував.

Неспокій
На серці мав. Тарасові слова
Боліли, наче власні...

(...Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива...)

Який той Дніпр, які його околи,
Який той степ, омріяний здаля?
Кордони Україну розкололи...
Чи довго буде мучитись земля,
Роздерта навпіл,

рідними й чужими
Зневажувана гірше, ніж раба?
Чому не присилають побратимів
Обіцяних нових книжок? Хіба
У Петербурзі й Харкові не чуто

(...ясен раз у раз скрипів...)
(...Скрипів...) З попів нам вибитись, з ізгоїв —
Людьми зробитись вже давно пора...
Шевченків дух насагу нам подвоїв,
Мов нездоланна течія Дніпра.
«Пора, братове, ми не одинокі,
Інакшого нам вибору нема
В цій Галілеї... (*...Верби гне високі,
Горами хвилі підійма...*)

А те, що
У ній пісні жебрацькі, а при тім
Якісь поганські «Ладканя», фривольні
Із сербської — про циці — пісеньки,
То це — не наше, це — святому Юру.
Митрополиту. Все. Який ще знак?

Вже вкотре перерচিতую листа
До Юлії. Ретельно відзначаю
Подробиці: щербатий каламар,
Стара, брудна, залита воском ряса,
І передчасна ліпнина — немов
Той сороківець; згорблена постава,
Сповільнена, притишена хода...
І що не слово — штрих, та ще й виразний!
Уїдливі, смішні автопортрети
На клапті промокального паперу
Зі Львова долетить у Деревню,
Впаде на руки Юлії — дружини,
Коханої, обраниці, і музи,
І матері його синів, яких
Вона їще повинна народити.

Він мов дитина тішиться з кохання.
Тут кожна літера — сама любов,
Злеліана в його палкому серці...
І раптом — інший тон: це тихий плач
За молодістю знищеною. Туга.
Надія на домашні гаразди
Мужчини віку Лермонтова. Щира
Жадоба скласти втомлені вітрила
У тихому причалі по літах
Поневіряння в семінарських мурах,
По збридлому ходінні вниз і вгору
По цих скрипучих зчовганих дошках
Старої монастирської дзвіниці
Костьолу Лазаря...

Мов Лазар сам,
Але не той, що має воскресати,
А вмерти мусить, глянув у вікно.
Повільно й важко зачинались брами,
Скрегочучи залізом. Десь іржаво
І монотонно дзвикали ключі.
Ось скрипнув засув і вниз. Пітьма
Вузьку смужку світла над столом
Поглинула, — отак *змія ковтає*
Зірки та сонце... А свіча здригнулась.
На сірий аркуш капала свіча...

X

...Може-сте, не раз від старих людей
або в ваших піснях чули, що то єсть
війна... Куди неприятель перейшов...
там пустиня і безлюдь вчинилася...
Глухо і пусто: довкола ні живої
душі, ні людського голосу; поля
і ниви змішані копитами, міста
і села в курищах лежать, а дим, як
останній дух лежачого на смертній
постелі, сумним стовпом зводиться
під небеса... Така-то війна!

З проповіді в Нестаничах
(13 лютого 1841)

В далеких холоївських деканаті,
В Нестаницькій церковці при стіні,
Там Ти стоїш. І хмари рудуваті,
Вогненні хмари бачиш у вікні.

Несуть вони чи зливу, чи посуху,
Пропасницю, холеру — хто те зна? —
Погибель духу, голод і розруху...
І ти спитався: — Що то єсть війна?

Що єсть війна? Хіба цього не знати?
По цій землі, немов брудні вали,
Пройшли Наполеонові солдати,
І вояки цісарські перейшли...

Потопано поля, сади квітучі,
Сплюндровано міста. Чия вина?
Сьогодні мир, а завтра... Чорні тучі
З багрових стали. — Що то єсть війна?

Чоловіки мовчали. Молодиці —
Затаювала не одна сльозу.
На дерев'яній рубленій дзвіниці
Озвався дзвін. Можливо, на грозу.

З нестаницького мовлені амвона,
Через століття — чи не дивина?
Ударять ці слова сильніше дзвону:
— Чи знаєте ви, що то єсть війна?

Страшне питання. Наче камертоном
Торкнувся серця... Відповідь луна...
Повторюю твоїм тривожним тоном,
Б'ючи на сполох: — Що то єсть війна?!

Народжений у році сорок першій,
Я знаю. Хай же світ, хай людство зна,
То ми Твоє велике діло звершим,
Як не забудем, що то єсть війна...

XI

Початком літа, ранньої пори,
Коли розпочина свою дорогу
Щедротне сонце вгору, догори,
Безмовний, невидючий («Слава богу, —
Раділи б вороги!»), свою убогу
Ти пристаць покидав.

Сумні дари
Приносили до хати прихожани,—
Гіркі новини, бо на те селяни...
Виповідали біди та жалі
І те, що ось видатки немалі,
А економи ніби шершні злі,
Нема надії на верем'я-погоду...
Ледь чути схищування. Тихий плач...

Син Володимир, перший Твій читач
(Він перейме Твій дар і Твою вроду),
Складав слова з великих літер — їх
Намалювали тато на папері
Кирилицею (непростимий гріх!).
Тут смерть ввійшла і причинила двері,
Аби не знали друзі й вороги,
В яким куті,— під Львовом чи за Львовом,—
Завершували дантівські круги
Між першим скриком і останнім словом...

Останнім словом — ні, його нема:
Одібрано і зір, і слух, і слово.
Яка ще сила тут мене трима,
Але не добивас умислово?
Хто ж тая сила? Цісар? Саваоф?
Митрополит, якому ніби строфи
Подобались мої, але з тих строф
Мені хреста стругали для Голгофи,
Щоб я доніс цього хреста сюди,
У Новосілки. Ось моя Голгофа...
І хтось приніс у кухлику води,
Приклав до вуст. Мав профіль Саваофа.
Старенький лірник. Срібна сивина,
Із Олеська. Чи з Княжого. Чи з Буська.
— Се ти, Бояне? —

Тріснула струна.
Кобзарська. Українська. Давньоруська.

XII

Таке б не примарилось навіть Босху:
Селяни, повні печалі,
Поклали темну кадильницю з воску
На груди Твої запалі.

Забили віко на домовині,
Ховали — добрим звичасм —
В склені чужому. Хіба ж ми винні,
Що вічно все позичасм?

Вдова згорнула якісь пожитки —
Абетку, книжки, шкатулку,
Якісь до дір записані знітки,
Пішла благати притулку...

Притулку — в кого? В якого бога —
Небесного чи земного?
Адже до того дійти незмога,
Як, зрештою, до тамтого...

За що ж по церквах Тобі будуть кадити
З важких кадильниць мосяжних?
За що Тебе будуть підло любити
Стада клеветів продажних?

Ні, Ти не створений для кадильниць —
Кадильники Тебе вбили.
...Такі, як Ти, з вежових будильниць
До зброї народ будили!

XIII

Покірний раб важкого обов'язку?
Ніколи я не віритиму в це!
Ти на своє зістраждане лице
Не вмів покори надягати маску.

Чи може прикидатися єство,
Запалене високою метою,
Серед сваволі, тупості, застою,—
Єство, що бачить мрії торжество?

Який не є вогонь, та слово «нищий»
Хто прикладе до образу вогню?
Прямий, мов промінь, вийшов на борню,
І помислом, і серцем — яєнолиций.

Шугнула буря понад племінцем.
Хоч морок ліг цвинтарний, труд —
не марний.

Неси крізь темінь посвітач бунтарний,
Душею — вільний. Сонячний лицем.

XIV

Заклятий ворог
«Руської Трійці»
Йосиф Левицький,
Парох зі Шкла,
Невдаха-граматик,
Невдаха-тлумач
Шіллера і Гете,
Звісний автор
«Домоболія проклятих»,
Писаного
Потворним язичієм,
На старість
Переноситься
До Нагуєвич.

Страхав мирян
Гесною вогненною,
Нагадував
Про спалення відьом
У присілку Гора.
Воював з мужиками
За луки й пасовиська.
В одній
Із таких сутичок
Його розбив параліч
(«Шляк трафив»,—
Пояснювали очевидці)
Прямо-таки
На межі.

Задовго до цього
Облишив
Красне письменство.

Зберігся по нім
Єдиний автограф:
Запис у метрикальній книзі
Про народження
Івана Франка.

XV

Болить мені той ранній вірш Франка,
Присвячений Тобі. Він виника,
Немов мелодія, давно знайома,
І раптом уривається. Тонка

Музична нить усе веде й веде...
Куди? В життя, так само молоде,
В дрогобицькі рудери, львівські тюрми,
Де слово гартувалося тверде,

Де в закамарках найманих, тісних,
На арештантських, кайданярських нарах
По літерах розсипався той вірш...
А може, вистояв по всіх ударах?

Які ж вони були усе-таки,
Оті навіки втрачені рядки?
Чи в них кипіла сила молодеча —
Звитяга каменярьської руки?

Та знаю: цвітка, що весну скрасила,
Вже не просила... Сила лід лама!
І провесни революційна сила
Оголосила: згинула зима,—

*...і найдужче над тим
Дивувалась зима,
Що на цвіт той дрібний
В неї сили нема...*

XVI

Віра серця мого, як Бескид, твердо постановилась на любові.
...Вирвеш ми очі і душу ми вирвеш, а не возьмеш милості і віри не возьмеш, а не видреш любові і віри не видреш, бо руське ми серце, та й віра руська!

Із «Псалмів Русланових»

Віра серця Твого, Маркіяне, висока, як Бескид,
Віра серця Твого на любові незрушно стоїть.
Ні зловмисник, ні враг, ні холуй, ні клевет, ані деспот
Не потьмарять її — виростає у небо грядущих століть.

Віра серця Твого, Маркіяне, Твоя непощерблена віра,
Всюдищу, як воздух, на землях і на небесі.
І найбільша жертвність, найбільша синівська офіра —
Це офіра Вітчизні. Будь свідком: її ми складаємо всі.

Віра серця Твого, Маркіяне, ця віра — як ранішнє сонце,
Що зійшло на крайнебі, щоб землю зігріти своєю.
Віра серця Твого, наш Учителю та Оборонче,
Це відроджене слово, що вільну з'єднало сім'ю.

Віра серця Твого — віра в те, що велика, єдина
Буде рідна земля, бо ми кореня всі одного...
О возрадуйся з нами: возз'єднана, днесь Україна
Віру серця Твого пригортає до серця свого.

XVII

Встало сонце — мої сльози бачить...
Чи все через сльози маю бачити сонце?!

З чернеткових записів
Маркіяна Шашкевича

Чому сльоза набігає з-під вій,
Як про Тебе подумаю мимоволі?
Твоя епоха — сліна, як Вій.
Ти перед нею в крейдянім колі.

Не злом спонукуваний — добром,
Не силою гнаний — болем і сльозом,
Окреслив коло широким Дніпром,
Окреслив коло високим Бескидом.

І наче той гоголівський бурсак,
Стоїш наодинці, твориш молитву.
А півень не піс. Недобрий знак.
А хто припинить жахну ловитву?

А хто ж лежить у важкій труні?
Яка страшна! І яка велетенська!
Там не чаклунка-панночка. Ні,—
Душа народна, сиріч рутенська.

Її насильно загнали в гріб,
Народ замучили, як худобу.
Ти маєш тільки воду і хліб.
І поки — власну людську подобу.

А требники вижорнають боки,
Церковна міль поб'є реверенду.
Ітимуть роки. Ітимуть віки.
І весь, як є, перейдеш у легенду.

Ми станем народом Шевченка й Франка,
Народом Довженка і Корольова.
Цвітка-веснівка з Твого зільника
Заквітне в могутті рідного слова.

Століття мине, як смертельна ніч,
І в день Твого народження, Отче,
Впаде запона темних сторіч,
Жовтень безсмертя Тобі пророкоче.

І ранок настане. І зникне Вій.
Русалка всміхнеться. Невольця щезне.
І в долі новій, у пісні новій
Воскреснуть Твої розтерзані весни.

Живи, Маркіяне! Тисячі літ
На цвіт, на плід перемінюй болі,
Народ український із роду в рід
Тебе величатиме в братнім колі.

XVIII

Схиляємось перед пам'яттю достойного
сина українського народу.

ОЛЕСЬ ГОНЧАР
Запис у книзі відвідувачів
музею М. Шашкевича в Підлиссі
(травень 1984 р.)

Я був при тому.
Як звичайний свідок
Звичайного письменницького діла —
Лишити кілька слів. І підписатись.
Подякувати. Чемно відійти.

Але чому цей літній чоловік,
Така урівноважена людина
(Бо важить кожне слово на вазі —
На срібних терезах душі своєї),
Замислився над долею поета,
Немов уперше вчув його ім'я?
О ні, не вперше!
Я ж бо добре знаю,
Що в Харківському університеті
Студіював і «Ластівку», й «Русалку»,
Срезневського перегортав труди,
І Максимовича «Пісні» читав. А це —
Дорога до Шашкевича!

Війна

Упала попелом на ті сторінки —
Перегортати мусив іншу книгу.

...Коли в сорок четвертім, в Будапешті,
Проходив, як боєць, пустельним містом,

На вулиці, немовби чимсь знайомій, —
Була коротка й затишна вона,
Але наскрізь пропахла чорним згаром,
Чи тютюном, чи паленим напером
(Фашисти знищили бібліотеку), —
На вулиці, що зветься Дохань утца,
Спинився: деś тут діяла друкарня
Старого (з Тринави) університету —
Отут і друкувалася «Русалка»...
Можливо, що не знав цього солдат,
Але підняв напівзітлілий аркуш, —
Кириличне письмо озвалось рідним
Неопалимим словом...

А пізніш,

У сорок п'ятім, в радісному травні,
Побачив гострі башти Братіслави
І золоті шоломи празьких веж —
Шафарика і Коллара вітчизна
Його, бійця-визвольника, вітала,
І над Дунаєм, Влтавою щасливий
Русалчин голос — голос щастя чув!

...Чому це Ви замислились, Олесю?
Чому перо, яке не знає спочину,
Так бережно торкнулося листка,
Немов хвилюється, що кожне слово
Невдовзі Маркіян перечитас?
Перечитас.
Зрозуміє Вас.

XIX

Там спочинеш, моя думко...

«Підлисса» (1837—1838)

У дзвонах зелених діброва гуде:
В Підлиссі Твоїм будівництво йде.

Поклали фундамент. Підводиться дім,
Щоб слово Твоє поселилося в нім,

Омите від бруду, од фальші, від зла,
Яке нам неволя й недоля несла.

Вступи на обійстя широке своє:
Твій дуб заповітний напиться дає,

До чистих, навіки священних цямрин
Веснівка торкається, сонячний крин.

Поглянь на людей, втихомиривши біль,
Котрі Тобі нині приносять хліб-сіль.

Візьми Ти його, розділи між людей,
Як віщій вогонь розділив Прометей,

Як батько, що дітям добро віддає,
Роздай же народові серце своє!

XX

Прийдіте поклонімося землі
З його печаллю-боєм на чолі,
З його любов'ю-словом на вустах,
Прийдіте поклонімося землі,
Розепіваній, мов той весняний птах,
З його любов'ю-словом на вустах.

Вона блакитні нап'яла вітрила...
Прийдіте поклонімося землі —
Яка ж бо в неї невмируща сила:
Зростають мечники, та ковалі,
І орачі, й народні вчителі...
Вона його для світу народила.

І орачі, й народні вчителі
З його любов'ю-словом на вустах —
Яка могутня невмируща сила!
Літус літо липа у літах,
Дуб-крем'язень здійма багрянний стяг —
Земля його для світу народила!

Прийдіте. Поклонімося землі.

Олесь
Лупій

РУСЬКА МОВА

Монолог

Маркіян Шашкевич над упорядкуванням «Русалки Дністрової»

Зелена моя сторонінько,
Праотчий старий краю мій!
Тут вітер шепоче тихінько,
Тут річка збігас легінько,
Всю ніч не змовка соловій.

Деся тут, над пляями в узворах,
Над синіми кручами рік,
На долах, на водах, на горах,
В ранкових серпанках, при зорях
Незгасно палає одвік

Душа прарусинської мови —
Калина багатих політь.
Глибинна у неї основа,
Джерельця струмують із «Слова»
І «Повісті временних літ».

Безмовним вуста відкриває,
Із голосом силу дає,
Достойним ім'ям нарікає,
В годину лиху захищає,
Для кожного рідна стає.

А як же кепкують із неї,
Приписують «ізви» чужі.
«Мужицька», —

речуть фарисеї,
«Для хлопів» —

регочують пігмеї,
А шляхта вже гострить ножі.

Любить рідну мову замало,
Потрібно їти на весь зріст
Супроти лихої навали,
Що нищить, отруює, палить
Наш корінь прадавній, наш зміст.

Бо що їй з такої любові,
Якщо на просторах Дністра,
У древнім Даниловім Львові
Приблуди вже топчуть по слову,
То що їй з такого добра...

А слово усе ж не змовкає.
І ти найбідніший сєи,
Що рідної мови не маєш,
Що імені батька не знаєш,
Де мати твоя, чий ти син...

Явися, «Русалко Дністрова»,
І знову засяє нам день,
Як свято, як вічна обнова,
Нехай оживе рідна мова
У лунах столітніх пісень!

Володимир
Лучук

СПОВІДЬ МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА
ПЕРЕД МАЙБУТНІМ

Поет у рясі —
(Скажете: незвично...) —
І ладаном пропах,
І хрест на грудях,
Євангеліє

на столі...

Але ж бували хтозна-ким поети —
Факірами й емірами, купцями
В глоті на ринку вешталісь, розбоєм
Займались, землеробством, пастухами
Були, сиділи в міністерських кріслах
Чи заробляли блазнями гроші, —
Ховалися під маскою: байдужі —
Між лицемірством, фальшою, фарисейством
Живе поет лиш почуттям народним,
Одвічну вічність схоплює в слова.
А ви... що ви?

Продажні наскрізь душі,
Чекаєте ачей на жниво хлопське:
Покору сісш — родиться нужда
На вбогій ниві.

Розпростерто небо —
Блакитне, руське — над Галичиною,
А думки й слова руського — нема.
Ви всі слова розтринькали в молитвах
До габебурзького бога, до божків,
Що замість ідолів підсунули ляхи
Язичникам...

Не русини ви нині —
Язичники оп'ять:

розбелькотались,
Аж невямки — нащо порозуміння
Із сином батька або брата з братом? —
Раз ми давно відвикли від пісень!
Русалкою безрідною в Дністрі —

Дивіться! — рідна пісня потонає,
Летять на неї хвилі отупіння,
Ось-ось і захлидеться, і впаде
На дно, як камінь...

Кашляння і хрип.

І дивиться майбутнє на амвон,
На віщого провісника-поета, —
Бо, — що, скажи? — факіри і міністри,
Розбійники і гендлярі? Суєтність
Перед словами, що схопили вічність!
— Русалка впливає із Дністра.

Марія
Людкевич

МАРКІЯНОВЕ
ПОЛЕ

1

Світи, зоре, на все поле,—
Маркіян шепоче в темін,—
Ми ж то мусим видіть, де ми,
Хто ми із надлюдським болем.

Проклинаємо неволю
На своїй, на хлопській мові,
Тож засієм рідним словом,
Мої друзи, спільне поле.

Не по-панськи, абецадлом,
А своєю заговорим
І постанемо над горем,—
Будем цвіткою, ковадлом,

Піснею, зерном чи плугом,
Будем всім, чим маєм стати,
Лиш навчила б мудра мати
Не коритися наругам.

Станемо міцні, мов кремінь,
Як засієм, як поборем.
Світи, зоре, на все поле,—
Маркіян шепоче в темін...

2

Маркіянове поле, Маркіянове поле,
Я вклоняюсь тобі, українська доле,
Я горджуся тобою, бо з трьох колосків
Народився і зміг вознестися наш спів.

Він і думать не смів, як вертався домів
Попри поле оце, що почують наш спів
Всі народи землі у космічні роки,
Що світитимуть нам всі небесні зірки,
Що дзвенітиме слово його і Франка,
Як весняна лунка повновода ріка,
Що воздасться йому, патріоту-поету
Із підліських висот, до народного злету.
Тут поета стежки, біла вічна гора,
Тихих роздумів час, як осіння пора,
І надіями сповнене, радістю й болем
Маркіянове поле,
Маркіянове поле...

3

На Білій горі пасуться вітри голубі космічні,
На Білій горі зійшлися пекучі земні вітри
І дують в усі шпарини, зухвалі, нестримні й вічні...
Мій друже хоробрий, міцно скрути їх, перебори.

Нехай у сосинні гріються біля тремкої ватри,
А ми на горі, на Лісії, побачимо цілий світ.
Те біле село Підлісся, поетове поле — варті,
Щоб ніжно на них дивиться крізь сизі тумани літ.

Дороги — немов потоки, що рвуться до океану,
Стежини людської пам'яті в тернах і в ковилі,
Та діти мої й онуки ніколи не перестануть
Вклонятись і дивуватись праотчій оцій землі.

На Білій горі збираємо квіти, зірки і трави,
На Білій горі високій ще дужчі стаємо ми.
І нашу цвітку-веснівку і добру отецьку славу
На Білій горі від стужі ми заступаєм грудьми.

Василь
Мартинів

ШАШКЕВИЧ ПИШЕ ЛИСТА
ДРУЖИНІ

«Я тим щасливий, що тебе кохаю...»

З листа М. Шашкевича
до дружини Юлії, 1838 р.

Рядок — мов річка, сповнена до краю,
Такий величний, хоч слова прості.
«Я тим щасливий, що тебе кохаю...» —
Своїй дружині пише він в листі.
«Я тим щасливий...»

А в душі похмуро.
«Я тим щасливий...»

А у серці біль.
Як хочеться міські покинуть мурі!
Як прагнеться йому просторих піл!
І був би він натхненним та розкутим
Із Юлією поруч на лугах,
Але потрібно споважнілим бути
Із требником розгорнутим в руках.
Але потрібно нині і щоднини
Молитвами знудьгованість гасить.
О, як це тяжко навіть у дружини
Майбутнього побачення просить.
Слова в рядку так дивовижно сяють,
Як промінь, пробиваючи туман.
«Я тим щасливий, що тебе кохаю...» —
Своїй дружині пише Маркіян.
Він так її чекатиме у Львові!
Багато в нього є турбот, жалів.
Та знає:

без великої любові
Йому не звідать щастя на землі.

Павло
Мовчан

ІМЕННИКИ

Маркіянові Шашкевичу

В с т у п

Чому два словники: небесний і земний
пронизують мене, як дві тугі струни,
в мені брилять напружено й безладно?
Але земний словник потовщується владно
і голосом лунає називним.
Вкраїно рідна! Руське слово бідне!
Літаєш над папером ти безслідно,
що й не спіймати кінчиком пера...
Але ж тобі давно уже пора
стать не відбитком звуку, — ярим змістом!
Хоч ти й нетлінне, та життя ж згора,
і кожна річ таїть у собі іскру.
Іменники мої! І власні, і загальні,
привласнив вас на мить, щоб вічно називати,
лунаєте з небес, та літери астральні
замкнули плинний час у вас, як у загаті...

...І сповнилась його любов висока.
Вона стояла на вітрах як докір
людській зневірі, віщій глухоті,
і вище днів піднявся його неспокій,
щоб словом змірять радість у житті.
На будування духу — самовладно
поклав терпляче слово і нещадно
відкинув все непевне, нетривке,
та й зводив самотою дух надсадно
на рівень серця, вище... вище скель.
Один над усіма, через усіх, в усьому,
слідком ішла зима, а він один — в огромі
на слово слово клав, вершив свою будову,
щоб було світло всім і затишно, як в домі.

Та й спорудив. Не впав, знемігшись від утоми,
і перелітний птах заглянув у хороми:
блакить, блакить, блакить. Блакитна стеля
й стіни.
Прозоре, світле все, як небо. Без відмінн.

Простір

І поле перейшов,
переступив зелину,
у рукаві приніс
довірливу хмарину
і видихнув з грудей
дванадцять перепелів
та й запитав людей:
— Чого ж ви невеселі?
Я з чотирьох сторін
до вас йшов одночасно,
слова підвів з колін,
щоб пам'ять не погасла.
А ви... хоч би тихцем,
знеобачки... зумисне
роз'ясненням лицем
відбили світлість мислі.
Так ні... В очах — димок,
в руках — чи трут, чи вата,
щоб тріщини думок
щільніше конопатить.
Та ж слухайте! В устах
у кожного по пташці,
і кожна пам'ята
пісні наші прекрасні...
Чому ж вам німо скрізь?
Луна чужа вам мова.
У краплях моїх сліз
здрібніли ви, панове!
Не знаєте, що слід
від слова — ой глибокий!
Лунай же на весь світ,
на всі чотири боки.

C v i t

Великий світ — мій захист і зарука,—
що ледве й чуть, як серце моє стука,
проте мої невидимі зв'язки
з процахлим полем, течивом ріки,
з понурим круком на сучку вербовім,
з травиною — постали на любові.
Все в світі в непоривному зв'язку...
Звідкіль в моїх долонях по гвіздку,
ступні прошиті наскрізь, що й не стать,
аби до вас дороги не топтать,
щоб смак не втратить — оцтом змито губи?
О ясен світ, який ти мені любий.
Як ніжно пахне стругана модрина,
що стала кістяком в зів'ялій сніпці.
Пришали пилом і зів'ялі плечі,
в очах дощі змінилися на хуртечі,
і чути стукіт серця в порожнечі:
— Цей світ люби в братерстві й ворожнечі!

Л ю б о в

Прийшла ти до мене, пречиста любове,
із вуст моїх з коренем вирвала слово,
і подихом горло порожнє спалила:
гукнути — нема кого, мовкнучь — несила!
З подяки, з оскарження, може з розпуки,
простерши до неба обважені руки,
біжу на узвишшя, де хмара синіє,
на вічну плавбу попід сонцем, Маріє!
Гора все крутіша, а хмара все далі,
а в мене, а в мене — все більше печалі,
і в горлі обвуглене корчиться слово:
— Яка ж ти швидка, мимойдуча любове!

Дерево

Дерево пам'яті, в тридцять кілечок,
чи ж пам'ятаси дзенькіт вуздечок?
Кінь норовистий пробував кору,
вкритий лускою — листям прозорим.
Наче линовице, тінь, трачена пилом,
ока сучком самовито водила,
чи ж не злітається круччя на ясен,
щоб присмолити до гілки — по птасі;
в четверо рук стовбур замкнути,
щоб не розмила до кореня сутінь...
Дерево затишку, з чистим сумлінням,
в кільцях замкнулося наше стремління.
Деся у волокнах вилелися долоні
й грива коня, що стояв на припоні.
В пам'яті рук, в звивинах ліній
круглість відбилась моя поосіння:
кожну біду і журу непозбутню
згладжують руки, в яких ти — присутніс.
Пам'ять підноситься врівень з тобою,
дерево в кільцях, ми навіч обос...

Дім

Чом у вікно на льоту заглядаєте?
Чи ж до вечері нічого не маєте?
В мене пушилка — дрібненька зернинка,
що залетіла на ніч для спочинку...
В кухлі вода голубіє, як пташка, —
з нею мені розлучитися важко.
Світить в солянці сіль, як в лампадці,
аби видніше було моїй згадці.
Чистий папір, щоб відбити сумління,
тиша дрібна, як гірчичне насіння.
Повно піску у високих чоботях,
та ще вікно, що чорніє навпроти...
Ось все, що маю: надбане збіжжя,
все, що сховав від жахного навістжжя.

Птаха

На ліве плече обернувся — замети холонуть,
на праве — купують лоша у чотири долоні,
і річка тече через око глибоке
туди, де не мірявся простір на кроки.
Попереду в тебе літа самоїдучі,
позаду все двері та двері рипучі,
а слідьма покреслений аркуш летить
за тобою,

де ймення забуте промито водою.
Промите — синіє, мов крига на зламі,
коли озирнувся — нічого, крім плями.
Крім плями на білому пір'ї лебідки,
що зринула раптом нізвідки, нізвідки...

Псалом

Життя відживається, сходить зітханним.
І кров вичахас. Та є ще жадання
топтати цей ряс і розвіювать порошок,
і погляд ослаблений підносить угору.
Обмисли нас, боже, ще раз добротою,
наповни обличчя і зір яснотою,
пошли милосердя на наші рамена —
полегши тягар, що гнітить цілоденно.
Будь щедрим, ласкавим до тлінної плоті,
дозволь долюбить, доскорбіти в скорботі.
Насить мені душу,
схили своє вухо
і шепіт згасаючий
ще раз прослухай:
— Я тлін. Я ніщота. Хіба ж це ганеба?
Невже ж тільки й того, що порошок для тебе?
Чис я сповняю весь вік повеління,
коли очищаю печаллю сумління,
навіщо знання про добро чи про злочин,
якщо не до тебе обернені очі?
Якщо я — суть порошок, то й ти є ніщота,
лише неспівмірна із нами скорбота.

Вікно

Спалакнула шибка — на негоду,
відлуння схилитнуло воду,
бо хтось зітхнув на всю господу,
що й озирнутись не посмів.
Синів не хліб — окрасьць льоду,
замість вина — пив з кухля воду,
ще й непомітно оп'янів.
То так... Життя... Воно всіяке:
тут посміявся, там поплакав,
і є на все своя ознака,
щоб краще долю розумів.
У світі все таке двояке —
пий воду і красенько дякуй,
що ти прожив хоч стільки днів.

Житло

Іржа малює пустку на замку,
ядушно дише в дзеркало глибоке
і нашвидку розводить в казанку
рідку водичку, тиху, синьооку.
Дощ зусебіч у вікна загляда,
холодним оком водить по підлозі —
там спить мотузка спорзна, як удав,
звиваючись клубками у тривозі.
Тут страшно жить і очі піднімає
до сволюка, де гак зігнувсь двозначно.
Тут стіни ждуть, коли вогню печать
торкнеться їх, щоб спалахнути вдячно.

Доля

Позичивши неба, навиклий до зміни,
до гострого простору, до України,
до слова, а слова не скаже ніхто —
вуста поіржавив — приходить, німото!
Як холод — то хутко вмуровуєш в лід,
як спека — язик зотліває, мов гніт,
як дощ — то іде у чотири потоки, —
обвуглювать можна, скажи, ну допоки?
Допоки у прірву забутку летить
і чує, як б'є тиша ключами устрить,

обдмухувать порох з долоней допоки
і знать, що не вишир — в глибину твої
кроки?

Усе позасуцне — хіба в забутті,
хіба в німоті всі слова золоті?
Хіба ж, ну хіба так все буде полинно?
Судьба гіркосійна, ділись вполювинно!
Зсихається, меншає неба кружальце,
і дні, що минають, рахую по пальцях:
загнувши мізинець, рахую спочатку
і, наче вуглину, роздмухую згадку...

Імена

Дано нам слово для довіри,
щоб приручить найменням звіра,
безрідну квітку захистить
і сполучити жар сузір'я
з моїм теплом в єдину нить.
У слові, злитім із жаданням,
мов племінсь схопиться питання
про всю доцільність йменування,
про грань між радістю й стражданням,
хоч рветься часто долі нить.
Навіщо в слові зволікання —
якщо одвітчик все мовчить.
Розділені повітрям чистим
і словом, зрадженням у мислі,
ми обертаєм для користі
довільний безпечинний звук,
хоч прагнем криком волокнистим
надійних досягти сполук.
Але де тонко, там і рветься,
хоч довга ниточка прядеться,
та хто спасенно відгукнеться
на твій прощальний хриплий звук?
А павутин омана тчеться —
самовиснажливий павук!
І слово, як метелик, в'ється,
все вислизуючи із рук...
Прийми обітницю мовчання,
звільниєш від мови й запитання —
є німота для раювання,
а слово... слово — для розпук.

Василь
Осадчий

ВІРМЕНСЬКА
ВУЛИЦЯ

Тісне кафе. У непогідь імлаву
Ти замовляєш «по-турецьки» каву
На цій вузенькій вулиці у Львові.
Ти знову йдеш повз арки ажурові
В осоння бруків сірих і журби,
Повз левів, що лежать, немов герби,
У місті древаім славного Данила.
Пора вечірня дощ позолотила —
Із кухля сонця сльиво розлила.
Душа твоя з осіннього тепла!
Сухий листок у кучерях туману
Під плитами Франку і Маркіяну.
Листок, що на трамвайному вікні,
В якому кружеляєш день при дні.
Виходиш і бредеш собі помалу
Туди, де дзвін коштовного металу,
Де вірменин кує
Через дорогу
Гарячий німб — приховану тривогу!

Петро
Осадчук

НАЙПЕРША
ПОТРЕБА

Письменство у кожного народу — це його
життя, його спосіб думати, його другий образ...
Письменство — найперша потреба всього на-
роду.

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Від семінарської науки
Відлучений — він знав свій шлях.
Свербіли, як в опришка, руки,
Та зріло слово на вустах.
Він знав ціну живого слова,
В яким себе являв народ,
І набирала сили мова,
Великих сповнена щедрот.
Коли життя було нестерпним,
Коли не вірив небесам,
То знав: народ з землі не стерти,
Лишень він заговорить сам —
І вдарить словом в панські мури,
І дасть ім'я своїй Землі!
Почав Руслан з літератури,
Мов розпалив огонь в імлі.
Розверзлися уста: — Аз, буки, —
Аж цензору скривило рот.
Від семінарської науки —
До наших днів: — Я єсть народ!
Як перші паростки несмілі,
Як при дорозі спориші,
На аркушах зазеленіли
Слова з глибини його душі.
Із теплих вуст вросла в книжку
Несмертна сила всіх предтеч, —
Над тлінним топірцем опришка
Сяйнув з віків духовний меч!

Петро
Перебийніс

БАЛАДА
ПРО ЧОТИРЬОХ ДУБІВ

Ой три дуби, три гіллясті
Стоять собі, не хиляться
Та й за роком рік.

Йдуть коріння напувати
З джерела, що біля хати,
Ой же три дуби...

Ой три дуби,
А четвертий
Понад ріки, очерети
З вітрами гуля.

Понад моря, океани
Шумлять брати Маркіяна
Зеленим гіллям.

Де ти, брате-небораче?
Чи ти чуєш, чи ти бачиш,
Як ми ростемо?

Ой не чути Маркіяну,
Ой не видно Маркіяну
З тої далини.

Зозулею кличе пам'ять —
Стоять собі і чекають
Братове-дуби.

Ой три дуби...
А четвертий,
Карпатами світ підперши,—
Позирає з-під руки
В зелені віки.

Микола
Петренко

СВІЧНИК
МАРКІЯНА ШАНКЕВИЧА

I

Гудуть джмелі, прозора далеч тане,
Із яблунь квіт рожевий опада...
Ти це запам'ятаси, Маркіяне:
Бреде під Білу гору череда.

І тій корові, що найперша в шкоду,
Що в папське життя ласа просто страх,
Пастух на шию вішає колоду:
Лиш побіжить — хай гуна по ногах!

Знетямиться, розгублена, і стане,
І зареве надривно, без пуття...
Ти це запам'ятаси, Маркіяне,
На все життя, на все своє життя.

II

До тих колод і між людьми пошана:
Це ж краща заохота до наук!..
Гімназія реальна,

Бережани

І той малій зацькований селяк.
Заговорив, немов забрів у шкоду,—
По-хлопеськи,

фе!..— вкраїнських кілька слів...

Йому на шию вішають колоду:
Це так суворий приніс повелів.
Оганьблений, під гнітом замороки,
Нестиме він той символ глупоти,
Аж доки не підстежить ненароком
Когось іще, такого-от, як ти,

Що ще не встиг остерегти матусю:
«Не говори!.. Мовчи!.. Не говори!..»
І вже той скрик луною повернувся
До Бережан з-під Білої гори.

III

Ти це запам'ятаєш, Маркіяне:
Колоди ті і той німотний скрик...
Пиши про те, що інший день настане,
Із тих колод зроби собі свічник.

І засвіти у тихій комірчині,
І винеси на весь широкий світ:
Хіба ми гірші у людській родині?
На спільнім дереві не той самий квіт?

Не ганьбимся, русини, не цураймось,
Прадавній пісні не в'яжімо крил!
Зійдімося, пізнаймося, братаймося,
Наш спільний лан — за дальній небосхил!

Ти вірив, що промінний день настане,
Сяйне для всіх у рутинім вінку!..
Горить свічник потрібний, Маркіяне,
Ти сам згорів на тому свічнику.

ДЕНЬ ІЗ МАРКІЯНОВОГО ДИТИНСТВА

Хлопчику-мізинчику,
хлопчику-мазунчику,
У вечірній сутені
ти сидиш на припічку.
А весела доленька простягає рученьку,
Чистою водицею промиває личечко.

То для тебе казочку,
то для тебе пісеньку,
Запрягає коника:
може, покатаєшся?
Привезе із ярмарку
шапочку новісінку,
Нерозмінний гривеник,
що в гаман вертається.

Дні мов груші з дерева —
у криницю колами,
Рясно родять яблуні,
вишні мов заклечані,
Повні меду вулики
з клопівками бджолами,
І муки намелено —
на киші й перепічки.

В хаті вікна вимиті,
сяйно грають промені,
І «Буквар» веміхається
на ясному покуті.
Рушники аж світяться,
вишито-гаптовані,
Ідуть гості здалеку,
шлях козацький в топоті.
Де ти взявся, хлопчику,—
залетів горобчиком?
Чи родився з квітами —
жити й не журитися?
Скоро, скоро вирушиш —
не маленьким хлопчиком,
А купальським місяцем —
з-поза хмар світитися!

РУСАЛЧИНІ СКАРБИ

Це в далекій, славі тій порі
Ткалися легенди призабуті:
На Дністрі, на Бузі, на Дніпрі,
На Десні, Стрию, Дунаю, Пруті,

І на берегах ставків,
озер,
Де земля дарує чисту воду,—
Збережуть русалки дотепер
Пісню-долю рідного народу.

Мчатимуть століття вогняні,
Проскриплять недолі чорні ярма,
Похлинуть недруги в багні,
Вовкулаки витимуть надарма,—

А прадавня пісня не помре!
В добрий час

в ясні купальські ночі
Плесо річки промінь роздере,
Тепла хвиля душу облоскоче.

На Дністрі, на Бузі, на Дніпрі,
На Десні, Сулі, Дунаю, Пруті
Відпливуть печалі прастарі,
Набовті їдкої каламуті.

Русалчана непорочність душ
З чистої прозорості прогляне —
У віки майбутні.

То чому ж
Нам не вірить в казку, Маркіяне?

Ні, не міф, не видава химер,
А всеспля дужого народу —
На сто тисяч рік, ставків, озер,
Де земля дарує чисту воду.

Падають заврунені вінки,
Щастя жде із піснярами стрічі.
І стають вздовж берега віки,
Так немов гілки купальські свічі.

Георгій Петрук-Попик

НАД ЗОЛОТОЮ ЛИПОЮ

Веслує Липа Золота
Між золотими берегами:
У вічність десь, за Бережани
Пливе й назад не поверта.

Чужі човни по течії
Спливли... Їх згадувати годі.
Живуть одвік річки в народі,
Струмки збираючи свої.

Тому ще та Русалка ходить,
Яку, можливо, тут, на подив,
Зустрів Шашкевич Маркіян.

І грас в барвах тих водиця,
Які в талан взяла Кульчицька...
Ця річка — пісня Бережан.

ОСТАННІЙ ДЕНЬ

Черлений день розсипався і гасне.
Мені на очі — ночі темнота.
Ти почекай ще, сонце моє красне,
Ви спалахніть ще, зіроньки-літа!

Не падай, цвітко дрібная, на мене.
Сховати, земле рідна, не спіши.
Вгамуй-ми спрагу, джерело студене.
Останню букву, думко, допиши.

Чого ви тіло сушите, сухоти,
Ного кістками торохтиш, маро?
У мене стільки є в душі охоти
Писати волю, що співа перо.

У мене мозок розривають мислі.
Невже їм, птахам, неба не дано?
Невже оті хмариноньки завислі
В цю мить закриють голубе вікно?

Невже вхолоне, зупинившись, крівця
І злі вітри надії рознесуть?
А як без мене буде «Руська трійця»?
Не вмерти їй! Та не у смерті суть...

Іду зі світу з вірою в поета,
Який додума пісню по мені,
У мій народ, що розірве тенета
І скаже, хто він, хто йому зрідні.

Степан
Пушник

ДУХ
МАРКІЯНІВ

Там,
в Івано-Франківську,
Чи простіше скажу:
У Франковому місті,
Де «Мойсея» читав
З Нагусвич повітній Боян,
Дуб кремезний росте,
І вчувається в шелесті листя
Нам ім'я дороге:
Маркіян...
Маркіян...
Маркіян...

То Шашкевичів дуб!
То на пам'ятку посадили,
Щоб він ріс,
Щоб шумів,
Щоб нагадував внукам про те,
Що їм силу дають
Навіть предківські скромні могили
І народності дух,
Що не в'яне —
Угору росте.

Я під дубом стою!
І вчувається пісня у листі
«Дністрової Русалки»,
І ота, обжинкова,
з «Вінка».

Дух ішов до Франка
Від могутньої «Руської трійці»,
Він дійшов і до нас
Через серце Івана Франка.

Ти його передай
Своїм внукам,
Що будуть на світі,
Бо народ невмирущий,
Коли він шанує талан.
Хай почує твій внук
Невмируще ім'я в верховітті,
Таке рідне ім'я:
Маркіян...

Маркіян...

Маркіян...

Микола
Романченко

ГРОМИ
ТРІСНУЛИ НЕДОЛЮ...

...Таку долю
Най то громи тріснуть.

М. ПАШКЕВИЧ

На землі цій, Маркіяне,
Ой які громи гриміли!
Слава днів тих не зів'яне.
Ген котились лунко стріли
По твоїй землі, поете,
Як оновлення прикмети.

А земля навкруг двигтіла,
Мчались вершинки Богдана,
Щоб звершити велике діло,
Стать у Львові грізним станом
При знаменах малинових,
Збити пиху з гонорових.

А в двадцятому Будьонний
Вів свою стрімку кінноту,
Щоби вивільнить з полону
Земляків твоїх — бідноту.
Вів до Львова і Замостя...
І тікали сгомості.

Грянув вересень роздольно —
У визвольному поході
Громи тріснули недолю
Й воля стала при народі,
Що зорі чекав зі Сходу,
Не скорявся панству зроду.

Віктор
Романюк

БУДИТЕЛЬ
ВОЛІ

...Я син народу, що вгору йде...
ІВАН ФРАНКО

Він сів рідне слово у пору передвістя,
До кровотечі серця плекав слов'янський лан.
Немов знамення віще — в народу «Руська трійця»,
Як рідний брат Тараса — в народу Маркіян.

Про славу невмирущу мовчить вода дніпрова,
Біжить русалка волі по хвилях на Дністрі,
І дві зорі над нею — Шевченкова й Франкова —
З лицем любові й муки сіяють угорі.

У трагедійній ролі у трагедійній драмі
Він мовою народу говорить про народ:
Слова в душі народу лунають, мов у хмарі,
Що замкнутий од лживців, запродавців, заброд.

І древо те, що родить во славу Україні,
Громам не розчахнути ніколи і ніде:
Ген-ген стоїть Шашкевич на вічній полонині,
Як трембітар народу, який угору йде.

Оксана
Сенатович

БЕРЕЖАНСЬКІ
СЛІДИ

Дорога до Раю. 1827

«Руська трійця» — це ще буде.
А наразі — вітру свист,—
З Бережан в неділю в грудні
Йде до Раю * гімназист.

Ця прогулянка — безглуздя,
Навіженство смільчака.
Вітер висвислав галуззя
До останнього листка.

«Руська трійця» — ще прологом,
Тільки жевріє в душі.
Вітер свище — не замного
Троє русинів Русі?

За плечима Бережани,
Вітер свище: о-го-го,
Інфантильним галичанам
Забагато й одного!

Бережани ломлять руки:
Гімназисте, повертай.
Вже ослизлим оком шуки
Дивиться на нього Рай.

Панський Рай, як терня в горлі,—
На Червоній на Русі
Склею у руськім морі,
В руськім пеклі рай осів.

* Р а й — село недалеко Бережан,
колишнє помістя польського
магната; липова алея з Бере-
жан до Раю — улюблене місце
прогулянок.

Русь Червона! — дзвін у вусі,
Русь Червона! — в серці гонг...
І удар: «Ти niema Rusi» —
По обличчі батоґом.

Маркіяне, покорися,
За небіжку помолись,
Не озлись, а... дожилися,
Україно! Шемріт, слизь.

«Дні як ночі горобині,
Дожилися: слизь і тьма —
На Русі на Україні
України нам нема».

— Русь жива!!! —
А вітер свище,
І батожить по сльозі,
І ламас батожище
Об живу сльозу Русі.

Над плесом

Бережанський великий став
Розшумівся рідною мовою.
Шашкевич над горами встав
З русалкою дністровою.

Ви бачите — ось вона!
Жива, нічня, невмируща,
Бережанський став як весна...
Він з місця би свого не зрушив.

А так він потік навпростець
В поля Золотими Линами,
До наших сердець,
До людських сердець,
До людей, що в біді не хлипають.

Бережанські поля,
Українські поля
Розшумілися рідною мовою.
І квітне моя земля
Русалкою дністровою.

Василь Симоненко

* * *

Бубнявіють думки, проростають словами,
Їх пагіння бринить у завихренні днів —
Цілий тиждень живу і ходжу між левами,
Недаремно ж і місто взивається — Львів.

Є міста-ренегати, є просто байстрята,
Є леви, що мурликають, наче коти,
Божевільно-байдуже облизують грати
І пишаються з власної сліпоти.

Але думать про них я сьогодні не хочу,
Бо мені, видно, трішечки повезло —
Я побачив у Львові Шашкевича очі,
Кривоносові плечі й Франкове чоло.

Я до тебе прийшов із захопленням сина
Од стешів, де Славута легенди снує,
Щоби серце твоє одчайдушно левине
Краплю сили хлюпнуло у серце моє.

Микола
Сингаївський

«ЧИТАНКА»
МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА

З синів на сини — віки перебуде,
каміння перестоїть!

МАРКІЯН ШАШКЕВИЧ

Читайся, читанко сдиання,
Немало ж знала ти хули.
Душа повстань і дум повстання —
В тобі пророцтвом ожили,
Йому ж не треба похвали.

Іди із вічності у вічність —
Від школяра до школяра.
А літера — твоя магічність —
Знайде свого Каменяра,
Як і свого проводиря.

Там кожна буква —
 знак до згоди,
 Що всі кайдани розірве.
 Читайся — з вірою в народи,
 У їх братерство світове,—
 Воно ж віки переживе.

Уже джерела добровісні
Бринять на спалених вустах...
Ми ж родом з читанки,
Читаймось та й по всіх світах, —
По селах, селищах, містах.

То промінь галицького краю —
З життя, просвітиництва, добра,
Де побратими з-за Дунаю
До Волги прагнуть, до Дніпра, —
Гряде слов'янищини пора.

Світи ж їм, зоре, на все поле
Живлющим сяйвом чистоти.
Не обминай нікого, доле,
Допоки світу — всім світи,
І воздадуть тобі брати.

Письмо прадідівське, русинське,
Мов спраглий подих із грудей.
Та слово рідне, материнське —
Благословення для дітей:
Несіть вогонь своїх ідей!

Та щоб — ні затишку, ні втечі,
Щоб слову не було цінні,—
Лягла жертвовність вам на плечі,
Стрімкого Вересня предтечі —
Слов'яинства зодчі і синні.

Щоб з каменю добути воду,
В пустелі виростити плоди,
Читайся, читанко народу,—
До світла з мороку веди.
І світ — від сонця спороди.

Читайся і в душі святися,
Любово мужності, жадань.
Як наша дума, наша пісня,
В серця нащадків перелійся —
І возвістись,
і знов повстань!

Ольга
Стрілець

ДУБ
МАРКІЯНА

У селі Кобаках шляхта спалила Народний
дім. Дуб Маркіяна Шашкевича, що стояв
поруч, дуже обгорів. Але вижив...

Дубе, дубе, якої біди
Ти зазнав на своєму віку!
Хоч сьогодні — гілля до води,
Хоч верхівка — в зеленім вінку,
Хоч зозуля в недавнім садку
Лиш тобі адресує «ку-ку».
Дубе, дубе, у шпрамах стоїш,
Мов відважний солдат-ветеран,
Що пройшов крізь запеклі бої,
Що зазнав і контузій, і ран.
Шматував твою крону буран,
Пік вогонь, наче жертву тиран.
Дубе, дубе, за віщо таке?
Що ім'я Маркіянове ніс,
Що коріння у тебе цупке,
Що міцним і нескореним зріс,
Що повстанець, стискаючи кріс,
Тут знамено червоне підніс?
Цісар люто кричав:

«Спопелю!»

А шляхтич: «Ядом корінь наллю!»
Ліцитатор: «За злотий продам!»
Ти ж зростав, не скорившись катам,
Як зростав твій господар-русин,
Рідних гір непідкорений син.
Дубе, дубе,
Ти стерпів усе...
Хай же вітер співанку несе
Про бої, що вели до мети,
Про незламних і мужніх, як ти.

Йосип
Струцюк

«РУСЬКА
ТРІЙЦЯ»

Таки пора, уже пора —
Озався юний дощ із ночі,
Несе русалка від Дністра
З барвистих слів дзвінкий віночок.

Щоб корінь рідний не зачах,
Щоб не умерла слава пісня,—
В усього світу на очах
Вони троїсто обнялися.

Ще буде слизько, буде грузько
У наших злиднях невимовних,
А вже запалить «трійця Руська»
Народу нашого жертovníк,

До хрускоту розправить плечі,
До гніву перекосить брови...
Немов Атланти, три предтечі
Підірнуть український овид.

Богдан
Чепурко

* * *

Русалчині пісні —
Народу образ
У «Руській трійці»
Віщо оживає.

Вода потопна,
Повінь стоводнева
Русалчину мелодію
Не змис.

Пронизана
Всесвітньою жагою —
Летить у вічність
Пісня українська.

Марія
Чумарна

ЗАПОВІТ
МАРКІЯНА ШАПКЕВИЧА

Закотилося сонце за обрій.
Тінь лягла, як могильна плита.
Вже останнії сили як обри —
Пропадають... І гаснуть літа.
Обступас думок гайвороння:
Що зробив сеп? В ірії плинеш.
Покидаєш любов безборонну,
А на літо нічого не жнеш.
Нащо сіяв від серця до серця?
Нащо вергав каміння тяжке?
Може, десь там і впало зеренце,
Може, зійде стебельце крихке...
Але ж вітер який буревісний,
Але ж спека обляже вогнем.
Погибаш — самотній провісник —
Нині, завтра... А вітер зітне,
Чорний вітер — посів твій тендітний,
Вкриє попелом правду ламку...
Мову рідну не вчитимуть діти —
З нею тяжко на довгім віку.
Та й народ наш — давно підневільний,
Поневолений, вбогий народ.
Вмирас без болю, повільно —
Хто підніме його на заброд!
...Це ж коріння, коріння нетлінне,
Міць глибин уливає нам в кров —
І відроджує пісню калинову,
І народжує знову і знов
Тих, що йтимуть в пориві єдинім
До свободи, до правди, до мети...
І збере хтось посів мій, а нині —
Заповіт мій: вставайте, брати!

Василь
Швець

БЛАГОСЛОВЛЮ
КАССИОПЕЮ

Ніч.
Підлися.
Вулиця-алея
пнеться вгору — до небесних трас.
Чи не їй сигнал Кассіопея
посилає вже не перший раз?

Тим сигналом сам себе вишневиш
в ритмах музики незаних сфер.
Чи не з нею Маркіян Шашкевич
переходив часовий бар'єр?

Проводжав думки в Кассіопею —
бодем навантажени вози:
мертвечину каменю чи глею,
животвор'я поту чи слези.

Ніч у ніч його фортепіано
подає відозву — гук на гук:
за бар'єром — ні раба, ні пана,
інший світ — без голоду й принук.

Альт-сопрано музики тієї
вив'є в серці щастя потайне:
інколи на тлі Кассіопеї
віща тінь поета промайне.

Де поезія — збагни, — де проза?
І куди ті траси повели?
Коні котять Оріоном воза,
по Чумацькому Шляху — воли.

Я благословлю Кассіопею,
вкутану в оранжевий димок:
то Шашкевич милувався нею
та й полишив слід своїх думок.

Петро
Шкраб'юк

* * *

А треба ж бо комусь сказати
Про цих сиріт, про вбогість нив.
Про те, як в праці скніє мати,
Як честь міняють на дукати,
Про слово рідне, що за грати
Його зловмисник посадив.

Це гнане і багряне слово
Я возведу на п'єдестал,
Аби не піділо в заковах
І не блукало по альковах,
А грало, як гроза раптова,
І підіймало, наче стяг.

У ньому — наших кривд рахуба,
Підлися зільна оболонь,
І ти, старий кряжистий дубе,
І ти, дівчино-цвітко любе,
І ви, пониклі чесні люди,
Що свій притлумили вогонь.

У ньому — плач, і гнів, і докір,
І сльиво, що несуть зірки,
І день будущини високій.
Воно в мені, пустивши соки,
Жило так мало світлх років,
А я в нім житиму віки.

Нехай тремтять людці неситі —
Нам хрест нести вже сил нема.
І я скажу — за всіх в одвіті —
Про наші помпели не вбиті,
Про те, що й ми на цьому світі
Одвіку рівні — з усіма!

Ярослав
Ярош

ПРО ДОЛЮ
Й НЕДОЛЮ

Кому бог у груди дав серце м'якеньке...
МАРКІЯН ШАПКЕВИЧ
2 новімбрія, 1840

Хто вродився щасливий — то й щастя таке:
Тепла хата, й сорочка, і серце м'яке.
І в житті кожну добру годину
Благодать припливає з-за тину.
Навіть в зиму в гіркому диму
Непогрішно і тепло йому.

А хто має сестрою недолю тяжку,
Тому буде нелегко на довгім віку.
І до нього щодня і щоночі
Хмара болю сідає на очі.
Ні потіхи нема, ні добра,
Лиш гризота, як відьма стара.

Кому днина в забаві минає, мов сон,
Вистачає чобіт, і онуч, і кальсон.
І синиця у жмені, і просо.
І на жінку не дивиться косо.
І, здається, за темінню грат
Він би був заспокоєн і рад.

А кому ані кроку не стати без пут.
Ланцюги на руках, а на шиї хомут.
А обтяжене серце журбою
Нудить світом і нудить собою.
Ні життя, ані смерті нема,
Лиш, як гадина, туга сама...

ВІКИ ПЕРЕБУВАЄ

Матеріали святкування
175-річчя від дня народження
Маркіяна Шашкевича

Хліб-сіль
від земляків поета
приймає О. Гончар.

На мітингу в с. Підлисся
виступає Д. Павличко.

Голова
Республіканського ювілейного комітету О. Гончар
перерізає стрічку під час відкриття музею.

Скульптор Д. Кравич знайомить учасників ювілейного свята
із проектом пам'ятника М. Шашкевичу у Львові.

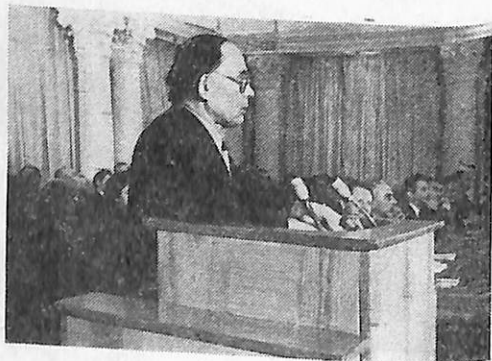

← На урочистому вечорі в Києві.

Учасники святкового концерту
виступають у Львівському державному університеті
ім. І. Я. Франка.

Виступає
письменник
Р. Іваницук.

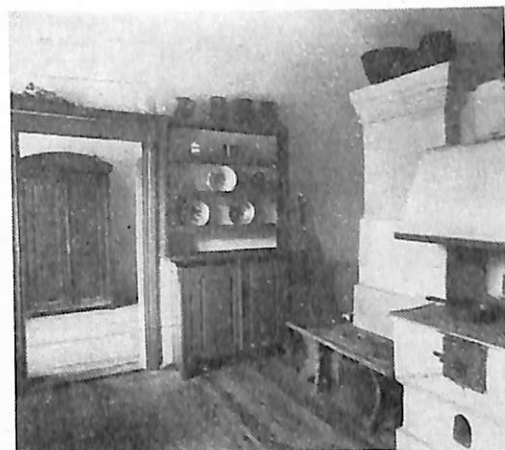
Виступає
російський поет
С. Вікулов.

Пам'ятний знак
«Поле поета Маркіяна Шашкевича»
в с. Підлисся.

В одній
із кімнат музею
М. Шашкевича.

Квіти на могилу поета у Львові
від письменників — учасників ювілейного свята.

Р. Лубківський
виступає під час відкриття музею
М. Шашкевича.

Під час святкового мітингу у с. Новосілки,
де жив і працював М. Шашкевич.

Хроніка ювілейних подій

175-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича
та 150-річчя альманаху «Русалка Дністровая»

До ювілейних дат

Видатним поетом-демократом увійшов в історію української літератури Маркіян Шашкевич. Створений ним гурток «Руська трійця» виданням альманаху «Русалка Дністровая» засвідчував прагнення трудящих західноукраїнських земель до єднання з побратимами з-над берегів Дніпра, Волги і Дунаю.

Незабаром літературна громадськість республіки широко відзначить 175-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича і 150-річчя альманаху «Русалка Дністровая».

Для підготовки та відзначення цих дат створено Республіканський ювілейний комітет, який очолює Герой Соціалістичної Праці, лауреат Ленінської премії та Державних премій СРСР, академік АН УРСР Олесь Гончар. Відбулося перше засідання комітету.

(РАТАУ)

Засідання Республіканського комітету

Відбулося засідання Республіканського комітету по відзначенню 175-річчя з дня народження М. С. Шашкевича. Відкриваючи його, голова комітету О. Гончар підкреслив, що громадська й літературна діяльність Маркіяна Шашкевича, натхненника створеного ним гуртка «Руська трійця», який півтора століття тому виданням альманаху «Русалка Дністровая» засвідчив споконвічне прагнення їхніх земляків до єднання з «побратимими людьми» з-над берегів Дніпра, Волги і Дунаю, — яскрава сторінка в історії української та вітчизняної культури. Маркіян Шашкевич був духовним та ідейним предтечею великого Каменяра. Іван Франко справедливо назвав подвиг Шашкевича і його соратників та послідовників революційним.

Особливо значним видається ювілей сьогодні. Він відзначатиметься не лише на батьківщині славного Маркіяна. Пам'ять полум'яного лицаря слова вшановувати-

меться на Львівщині, Тернопільщині, Івано-Франківщині, Буковині, Закарпатті. Столиця нашої республіки стане місцем проведення великого літературно-мистецького вечора, наукових конференцій, численних творчих зустрічей.

Як повідомив завідуючий відділом культури Львівського обкому партії М. Д. Божко, у ювілейні дні відбудеться урочисте відкриття меморіалу М. Шашкевича у його рідному селі Підлиссі Золочівського району на Львівщині. До нього входить відтворена садиба, де народився поет, нова літературно-меморіальна експозиція, іменне поле письменника у колгоспі «Серп і Молот». Тут буде проведено традиційне літературно-мистецьке свято «Маркіянове слово в братерстві живе».

Передбачається відкрити пам'ятні знаки і в інших населених пунктах.

Особливо широка програма вшанування у місті Львові. Планується відкрити пам'ятну таблицю на вулиці М. Шашкевича і музей у середній школі № 34, що носить його ім'я. Ювілейний вечір за участю провідних українських письменників і гостей з братніх республік відбудеться в актовому залі Державного університету імені І. Я. Франка. Незабаром буде завершено роботу над пам'ятним знаком М. Шашкевичу, який створив лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, відомий скульптор Д. Кривавич.

В обговоренні взяли участь Р. Лубківський, Д. Павличко, Ю. Мушкетик, Б. Олійник, І. Драч, М. Жулинський, Г. Петрук-Попик. Було висловлено пропозиції про проведення наступного року вечора у Москві, присвоєння вулицям у Києві та Тернополі імені М. Шашкевича, створення у Львові музею «Русалки Дністрової», відзначення меморіальною дошкою будинку Львівської державної наукової бібліотеки імені В. Стефаника, де діячі «Руської трійці» вивчали літературу російського та інших братніх слов'янських народів.

У роботі Республіканського комітету взяли участь заступник завідуючого відділом культури ЦК Компартії України В. С. Дроб'язко, начальник Головного управління театрів та музичних закладів Міністерства культури УРСР О. А. Мірошніченко.

Кор. «ЛУ»

Вшановує Львівщина На батьківщині великого Каменяра

Рідне село великого Каменяра, в якому недавно завершилися урочистості з нагоди 130-річчя І. Я. Франка та роботи Міжнародного симпозіуму «Іван Франко і світова культура» (під егідою ЮНЕСКО), стало першим місцем відзначення ювілею славного Будителя, предтечі Франкового.

Наприкінці жовтня 1986 р. тут відбулося засідання літературного гуртка «Каменяра» Івано-Франківської середньої школи.

...Зал урочисто прибраний. На килимі цифра 175, у вишиваному рушнику красується портрет Маркіяна Шашкевича роботи народного майстра В. Ф. Зайця.

Відкрила засідання відмінник народної освіти УРСР вчителька Г. П. Гром. Слово про Шашкевича виголосила голова гуртка, учениця 10 класу Оксана Фирта.

Люба Шумеляк та Леся Кирч ознайомили присутніх з літературною діяльністю інших членів «Руської трійці» — Івана Вагилевича та Якова Головацького.

Схвилювано розповідала Оля Драб про альманах «Русалка Дністровая». На вечорі прозвучали поезії Маркіяна Шашкевича. Цікавою була і концертна програма.

Народну «Пісню про Байду» в записі Маркіяна Шашкевича виконав Олег Страшівський, пісню композитора В. Матюка «Веснівка» на слова ювіляра проспівала Світлана Гром, записані Шашкевичем у Бережанах коломийки про рекрутську долю прозвучали у виконанні Богдани Гром. Наймолодші учасники вечора, учні 4—5 класів, прочитали уривки з віршів українських дожовтневих та радянських поетів на честь Маркіяна Шашкевича.

На закінчення вечора виступив завідуючий кафедрою Дрогобицького педінституту імені І. Я. Франка, дослідник спадщини «Руської трійці» М. Й. Шалата.

Юні земляки Каменяра випустили спеціальний номер стінної літературної газети. Шкільна бібліотека підготувала виставку творів М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького.

Серед книг почесне місце зайняло першовидання збірки «Русалка Дністровая».

Вечори, зустрічі, присвячені ювілею, пройшли також у Биківській восьмирічній, Вороблевицькій середній та

інших школах Дрогобицького району. У сільських бібліотеках проведено бібліографічні огляди, конференції, розгорнуто книжкові виставки.

Там, де він жив і творив

З селом Нестаничі Радехівського району також було пов'язане життя Маркіяна Шашкевича. Тут він жив і працював з 1838-го по 1841 рік. Тут народився його син Володимир.

У Нестаничах, після того, як М. Шашкевич переїхав у пошуках кращого місця для здоров'я, певний час перебував його соратник по «Руській трійці» — поет, перекладач і вчений Іван Вагилевич.

Жителі Нестаничів свято бережуть пам'ять про Шашкевича — у спогадах, легендах, переказах. У селі дбайливо охороняються дерева, які пам'ятають поета.

Мешканці колгоспу імені Я. Галана, представники громадськості Радехівського району, письменники, майстри мистецтв Львова взяли участь в урочистому вечорі з нагоди ювілею славетного земляка. Активну участь у підготовці цього свята взяли працівники сільської бібліотеки. Член президії Радехівської районної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури, краєзнавець І. Дік подарував бібліотеці портрет М. Шашкевича і оформив цікавий стенд. Виступаючи на вечорі, він висловив сподівання, що невелика експозиція при бібліотеці переросте в музей письменника, а в центрі села буде споруджено пам'ятний знак на честь перебування М. Шашкевича в Нестаничах.

На святі виступили учитель школи села Вузлового А. Полянський, голова правління Львівської організації Спілки письменників УРСР Р. Лубківський, поетеса Марія Людкевич, голова колгоспу імені Я. Галана І. Парубочий.

З вдячністю сприйняли присутні пісні заслужених артисток УРСР, лауреатів Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка сестер Байко, інших провідних митців Львівщини.

* * *

Село Новосілки Буського району стало останнім місцем проживання Маркіяна Шашкевича. Тут у 1843 році поет помер, його поховали на сільському кладовищі.

Пізніше останки М. Шашкевича були перенесені до Львова на Личаківське кладовище. Але жителі Новосілок бережуть пам'ять про поета. Напередодні ювілею на місці першого захоронення М. Шашкевича був відкритий пам'ятний знак.

Мітинг, присвячений цій події, відкрив голова Новосіківського сільвиконкому І. Матвій. Зі словом про Маркіяна Шашкевича виступила вчителька місцевої школи С. Шпитко. Вірші, присвячені поету, прочитав голова правління Львівської організації Спілки письменників України Р. Лубківський. Вірш Шашкевича «Над Бугом» прозвучав у виконанні семикласниці Оксани Думки.

У мітингу взяли участь завідуючий відділом культури Львівського обкому партії М. Д. Божко, секретар Буського райкому партії А. І. Тарнавський.

Потім у сільському клубі відбувся літературно-мистецький вечір. Вірші, присвячені Шашкевичу, прочитав поет Микола Петренко. У виконанні сестер Байко присутні прослухали пісні В. Матюка та М. Колесси на слова М. Шашкевича, улюблені пісні Івана Франка, оглянули тематичну книжкову виставку.

Гості вечора — письменники Р. Лубківський та М. Петренко — висловили готовність допомогти у створенні в Новосілках постійної літературно-меморіальної експозиції, присвяченої життю й творчості Маркіяна Шашкевича.

* * *

Виповнилося 175 років з дня народження видатного українського поета Маркіяна Шашкевича.

Личаківське кладовище. Тут, за словами поета Івана Драча,

*...сплять під кам'яним замком
Вогненне джерело — Шашкевич
Та огнений вулкан — Франко...*

Сотні львів'ян і гостей міста прийшли поклонитися могилі безсмертного Маркіяна.

Дванадцята година дня.

Сповнені хвилювання, у глибокій пошані львівські письменники, художники, артисти, представники широкої громадськості, студентської та учнівської молоді кладуть вінки з живих квітів до могили, де покояться

Маркіян Шашкевич та послідовник його справи — син Володимир Шашкевич.

В урочистій церемонії взяли участь представники Товариства об'єднаних українських канадців, гості старовинного Львова.

* * *

Древнє місто свято береже пам'ять про Маркіяна Шашкевича — його ім'ям названа одна з вулиць Львова. У день ювілею письменника тут відкрита меморіальна дошка, створена скульптором Миколою Посікірою. На ній — портрет Маркіяна Шашкевича і напис про те, що вулиця названа іменем зачинателя нової української літератури на західноукраїнських землях.

З нагоди відкриття меморіальної дошки відбувся урочистий мітинг. Вступним словом його відкрила заступник голови Львівського міськвиконкому В. К. Губаренко. На мітингу виступили: головний редактор журналу «Жовтень», депутат Верховної Ради Союзу РСР Р. М. Федорів, голова правління Львівської організації Спілки композиторів УРСР, народний артист УРСР М. Ф. Колесса, робітник заводу автотракторної техніки Л. Г. Оприск, студентка університету Ярина Брилинська.

Наступає урочиста хвилина. Під звуки Державного Гімну СРСР та Державного Гімну УРСР присутнім відкривається образ замріяного юнака, який закликав проганяти з рідної землі «мраки тьмаві», славив «побратимих людей» з-над берегів Волги й Дунаю.

У мітингу взяли участь завідувачий відділом пропаганди та агітації обкому партії В. С. Григорейко, начальник обласного управління культури В. М. Висоцький, голова Крайового Виконавчого комітету Товариства об'єднаних українських канадців, лауреат Республіканської премії ім. Я. Галана П. І. Кравчук.

* * *

У колгоспі «Серп і Молот» Золочівського району відбулось урочисте відкриття пам'ятного знака на честь 175-річчя з дня народження Маркіяна Шашкевича. Знак встановлено на краю поля, яке відтепер носитиме ім'я поета.

Урочистий мітинг відкрив голова Білокамінської сільської Ради народних депутатів В. Р. Козич.

Відповідальний секретар правління Львівської організації Спілки письменників України Л. Різник у своєму виступі говорив про значення творчості Маркіяна Шашкевича, про те, що іменне поле поета повинно стати для його земляків символом високої духовності, чистої краси, відданості своєму народові.

Поетеса Марія Людкевич прочитала вірш «Маркіянове поле».

На мітингу також виступили механізатор колгоспу «Серп і Молот» В. М. Гайванович та піонервожата Білокамінської середньої школи Г. М. Антонюк.

У відкритті пам'ятного знака взяв участь секретар Львівського обкому партії Д. А. Яремчук.

На батьківщині поета

«Огрітий неложною любов'ю до рідного народу й непохитно певний свої дороги як у штурці, так і в житті», — характеризував М. Шашкевича великий Каменярь. Ця любов і окриляла, і мучила Маркіяна з юних літ до останнього подиху. В пекучих роздумах про долю народу-трудівника і свій синівський обов'язок він обрав зброєю слово, літературу. «Письменство — найперша потреба всього народу», — заявляє він і готує зі своїми товаришами І. Вагилевичем та Я. Головацьким «Русалку Дністровую». Епіграфом до цієї славнозвісної книжки взято слова Коллара: «Не тоді, коли очі сумні, а коли руки діяльні, розквітає надія». Отже, незгасний оптимізм цієї енергійної натури живила передусім діяльна любов до народу, який сьогодні возз'єднаний у єдиній Українській Радянській державі, віддячує своєму мужньому й талановитому синові сторицею.

Урочистості, що відбулися в ці дні у республіці, ще раз засвідчили те, як уміє народ шанувати виразників свого духу, як оживається в його незглибимій душі їхній покликання до високого й світлого.

Символічно, що літературно-мистецьке свято «Маркіянове слово в братерстві живе» на Львівщині взяло розгін біля його іменного поля: ще 6 листопада, в день його народження, тут встановлено пам'ятний знак — «Поле поета Маркіяна Шашкевича». Керівники Золочівського району, представники трудових колективів, учнівська молодь саме тут, де починається це впоране

дбайливими руками поле, хлібом-сіллю стріли делегацію письменників на чолі з головою Республіканського комітету по відзначенню ювілею М. Шашкевича Геросм Соціалістичної Праці Олесем Гончарем.

Гості та учасники свята прямують до центру села Підлисса, на мітинг з нагоди відкриття ще одного пам'ятного знака з написом: «У цьому селі 6 листопада 1811 року народився видатний український поет-демократ Маркіян Шашкевич». Голова виконкому Золочівської районної Ради народних депутатів Л. І. Ковальчук надає право відкрити цей знак секретареві Львівського обкому партії Д. А. Яремчуку, заступнику голови Львівського облвиконкому І. С. Аласвій, заступнику директора Інституту літератури АН УРСР ім. Т. Г. Шевченка докторові філологічних наук М. Г. Жулинському, голові правління Львівської організації СПУ Р. М. Лубківському. Звучать Державні Гімни Союзу РСР та УРСР. Перед присутніми постає знак, на якому викарбувано дві строфи з вірша поета «Підлисса».

«Маркіян Шашкевич освятив цю землю», «Пишаюся тим, що живу в селі, де народився великий Маркіян», «Сповнене любов'ю до людей, слово поета буде дороге їм вічно», «З трепетом розгортаємо книжки уславленого земляка» — це слова з виступів на мітингу механізатора місцевого колгоспу «Серп і Молот» С. Гавришківа, вчительки середньої школи Білий Камінь Ганни Гальчук та учениці Нелі Гавришків.

Тисячі людей заповнили мальовничу околицю села, на якій під шатами вікових дубів, що пам'ятають і дитячі літа Маркіяна, відбудовано садибу поета. Тут відбувається мітинг, присвячений відкриттю музею-садиби М. Шашкевича. І. С. Аласва надає слово секретарю Львівського обкому Компартії України Д. А. Яремчуку.

Це свято пісні і праці, духовного єднання і дружби народів, наголосив Д. А. Яремчук. Відрадно, що свого апогею воно досягло у кращому колективному господарстві соціалістичної Львівщини «Серп і Молот», на батьківщині видатного поета і громадсько-культурного діяча. Сьогодні ми високо оцінюємо життєвий подвиг М. Шашкевича, якому не могли подарувати вільнодумства ні феодално-кріпосницька влада, ні уніатсько-церковні кола. Він заслужив право на поважну розмову з нашим сучасником.

На трибуні Олесь Гончар:

— Ніколи не заросте стежка до Маркіяна Шашкевича. Слава його стає справді всенародною. Він заслужив її, як і його сподвижники по «Руській трійці», що відстояли в лихі часи мову, гідність народу, відкрили простір для майбутнього розвитку культури на землі Прикарпатської України. Ім'я Шашкевича дороге всій Україні, урочистості на його честь триватимуть у Києві та інших містах.

Олесь Гончар передав для музею поета дарунок від Спілки письменників України — вазу роботи народних майстрів.

— Ми повинні схилитися перед першоджерелами духовності нашого народу, — сказав Дмитро Павличко, — поклонитися землі підлисецькій, Білій горі, що високо піднесла думи поета, напиться з криниці перших провідників українського відродження в Галичині.

На мітингу також виступили механізатор колгоспу «Серп і Молот» В. Гайванович, директор Гологорівської середньої школи Є. Попович, директор Львівської картинної галереї Б. Возницький.

На увічнення пам'яті поета на його садибі О. Гончар та Д. Павличко посадили тополю. Р. Лубківський, Р. Іванчук та П. Мах закладають у стіну будинку М. Шашкевича землю з рідних місць І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Франка та Лесі Українки.

Музей-садиба М. Шашкевича приймає перших відвідувачів. Слід віддати належне тим, хто доклав рук до того, щоб відтворити це родинне гніздо поета. Проект відбудови розроблено у Львівському відділенні інституту «Укрпроектреставрація» (директор І. Могитич, головний архітектор проєктів Я. Кушнір, керівник групи В. Швець). Роботи по спорудженню виконані Золочівським ремонтно-будівельним управлінням № 11, місцевим лісгоспзагом, районним шляховим РБУ та колгоспом «Серп і Молот». Автори художнього оформлення — І. Мельничук, О. Микита, О. Скоп, Б. Смольський, Є. Кормаков та Ю. Попович. Експозицію створили наукові працівники Львівського музею І. Федорова Софія Малець, Марія Видашенко та Оксана Кох.

Урочистості продовжуються в Будинку культури села Білий Камінь. Виступаючи тут, Олесь Гончар наголосив на всенародному характері свята і його духовному потенціалі.

Слово про життя і творчість М. Шашкевича виголосив заступник голови Республіканського ювілейного ко-

мітету Р. Лубківський. Про оновлений край поета розповіла голова колгоспу «Серп і Молот» Герой Соціалістичної Праці Зінаїда Ложовська. Свої вірші читали Д. Павличко, О. Лупій, Наталя Качук, В. Лучук, М. Романченко, Марія Людкевич, Г. Петрук-Попик, П. Мах. Переклади М. Шашкевича на російську мову прочитав О. Ратнер.

Наступного дня в актовому залі Львівського державного університету імені І. Франка відбувся літературно-мистецький вечір, який відкрив ректор, професор В. Чугайов.

Заслухано доповідь про М. Шашкевича доктора філологічних наук В. Здорогеги. Про велич поета йшлося у виступах О. Гончара та Д. Павличка.

Р. Лубківський ознайомив присутніх з вітальними телеграмами, що надійшли з нагоди ювілею М. Шашкевича від письменників Ленінграда, Білорусії, Грузії, Латвії, Польщі, Болгарії, Югославії, Словаччини та від Петра Кравчука з Канади.

На вечорі виступили поети П. Перебийніс, Р. Братунь, О. Лупій, С. Зінчук, В. Лучук, Марія Людкевич, О. Ратнер.

На урочистостях був присутній завідувачий сектором художньої літератури відділу культури ЦК Компартії України Є. І. Лук'яненко.

ІВАН ІЛЬЄНКО

У Республіканському ювілейному комітеті

У рамках широких заходів по відзначенню 175-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича та 150-річчя альманаху «Русалка Дністровая» у приміщенні Львівської письменницької організації за участю представників громадськості, творчих спілок та організацій відбулося чергове засідання Республіканського ювілейного комітету.

«Хвилюючим, справді великим народним святом стали незабутні Маркіянові дні на Львівщині. Вони засвідчили глибоку людську шану до славетного предтечі Каменяра — невтомного Будителя, провісника волі й братнього єднання народів і культур», — відзначив, відкриваючи засідання, голова комітету О. Т. Гончар.

На засіданні було високо оцінено велику роботу, яку проведено в області завдяки активній допомозі партій-

них і радянських органів, особливо на Золочівщині — в рідному краї письменника. Відзначалося, що Львівська письменницька організація разом із Товариством охорони пам'яток історії та культури і Львівською картинною галереєю, з допомогою інших творчих спілок, наукових установ, музеїв, бібліотек стали ініціаторами нового, більш глибокого підходу до спадщини діячів «Руської трійці», що дає можливість гідно увічнити громадянський і творчий подвиг Маркіяна Шашкевича.

Заступник голови комітету, голова правління Львівської організації СПУ Р. Лубківський ознайомив присутніх з вітальними телеграмами від письменників братніх республік та зарубіжних країн з нагоди ювілею.

Учасники засідання розглянули проектні пропозиції скульптора, лауреата Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка Д. Кривавича, який з групою архітекторів (Львівська майстерня № 2 «Діпромісто») працює над пам'ятним знаком М. Шашкевичу, а також проект художньо-меморіальної дошки на відзначення М. Шашкевича та його ідейних однодумців (автор — скульптор М. Посікіра). Авторські пропозиції схвалено й затверджено. Висловивши побажання, щоб після допрацювання роботи було переведено в матеріал, комітет рекомендував: встановити пам'ятний знак М. Шашкевичу у місті Львові по вулиці Коперника, оскільки це місце має історично-меморіальну цінність в ансамблі, пам'яткою архітектури XVIII ст., у якій розмістити музей «Русалки Дністрової». Зважаючи на винятково важливе значення діяльності М. Шашкевича, а також на резонанс ювілею у міжнародному масштабі, комітет визнав доцільним звернутися до уряду республіки з клопотанням, щоб пам'ятний знак М. Шашкевичу кваліфікувати як пам'ятник і повністю втілити в життя ідейно-художній задум Д. Кривавича за допомогою Республіканської організації товариства пам'яток історії та культури і новоствореного Фонду культури; встановити художньо-меморіальну дошку на честь М. Шашкевича та його соратників (з нагоди 150-річчя альманаху «Русалка Дністровая») роботи М. М. Посікіри на фронтоні ЛДНБ імені В. Стефаніка АН УРСР.

Порушено питання про впорядкування та відзначення пам'ятних місць діячів «Руської трійці» на Львівщині, Тернопільщині, Івано-Франківщині, Буковині, організації та проведення Республіканської наукової конференції, Республіканської ювілейної художньої виставки.

Запропоновано Держкомвидаву УРСР підготувати ряд нових видань, монографій, створення всесоюзною фірмою «Мелодия» платівки, а Держкіно УРСР — повнометражного документального фільму. Висловлено пропозицію про відзначення Міністерством культури УРСР працівників Львівської картинної галереї, групи художників Львівського виробничого комбінату Худфонду УРСР та авторів проекту літературно-меморіального музею-садиби М. Шашкевича у Підлиссі.

Д. Павличко, М. Жулинський, С. Зінчук висловилися з приводу ширшої популяризації творчості Маркіяна Шашкевича в нашій країні, країнах соціалістичної співдружності, скрізь, де безсмертне Маркіянове слово будить світлі чуття, служить справі миру, гуманізму, прогресу.

У роботі комітету взяв участь завідуючий відділом культури Львівського обкому Компартії України М. Д. Божко.

Члени комітету і представники громадськості міста поклали квіти до могил М. С. Шашкевича та І. Я. Франка.

Кор. «ЛУ»

Вшановує Тернопільщина

Наступна адреса свята — Тернопільщина, з якою також пов'язане життя М. Шашкевича. Тут у Палаці культури «Текстильник» відбувся літературно-мистецький вечір, який відкрила заступник голови обласного Ю. М. Трофим'юк. З доповіддю про поета виступив доктор філологічних наук Р. Гром'як. Вінок шани М. Шашкевичу склали вірші, які прочитали Д. Павличко, П. Перебийніс, С. Зінчук, Г. Петрук-Попик, Б. Демків.

На вечорі був присутній секретар Тернопільського обкому Компартії України М. Ю. Бабій.

Письменницьку групу на чолі з Д. Павличком прийняв перший секретар Тернопільського обкому Компартії України А. І. Корнієнко.

Скрізь — і в Білому Камені, і у Львові, і в Тернополі — вечори завершилися великими концертами майстрів мистецтв та колективів художньої самодіяльності, в яких звучали вірші М. Шашкевича, пісні на його слова та улюблені мелодії поета.

Кор. «ЛУ»

Виставки, конференції, зустрічі

М. Шашкевич залишив цінну рукописну спадщину. У відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки імені В. Стефаника АН УРСР зберігається архів письменника, в якому — оригінали поезій «Туга», «Вірна», «Син любимої отцю», «Місяченько круглоликий закрився хмарою», «До ***», «Думка», «Безрідний», фрагменти окремих поезій та нотатки до них. Тут же переклади М. Шашкевича на українську мову «Плачу Ярославни» із «Слова о полку Ігоревім», шести віршів «Краледворського рукопису», чотирьох сербських народних пісень та фрагмента з поеми С. Гощинського «Замок Каньовський».

Навчаючись у Львові, М. Шашкевич був читачем бібліотеки (колись бібліотеки Оссолінських), свідченням чого є книга запису читачів з 1832-го по 1836 рік. Тут та в інших львівських бібліотеках він читав усе, що його цікавило і можна було дістати, в тому числі твори російських письменників, билини, літописи, «Руську правду», «Слово о полку Ігоревім».

Крім рукописної спадщини М. Шашкевича, у фондах бібліотеки є прижиттєві та рідкісні видання творів письменника: «Голос галичан», «Азбука і abecadlo», «Русалка Дністровая», видання пізніших років — «Читанка для малих дітей до шкільного і домашнього використання», «Русалка Дністровая», «Писання Маркіяна Шашкевича», «Твори», а також всі радянські видання.

Ці та інші матеріали широко представлені на виставці, яка користується великою популярністю читачів.

* * *

У Львівському центральному державному історичному архіві УРСР за участю Львівської обласної організації Українського Товариства охорони пам'яток історії та культури відбулася наукова конференція. З цікавими повідомленнями про нові пошуки й відкриття виступили Ф. І. Стеблій (Інститут суспільних наук АН УРСР), Є. М. Гуменюк (ЦДІА УРСР у м. Львові), С. С. Малець (Львівська картинна галерея).

З нагоди конференції тут відкрито виставу «Документи архіву про М. Шашкевича».

Одне із своїх засідань члени обласної літературної студії «Гроно» присвятили пам'яті М. Шашкевича, діяльності «Руської трійці», 150-річчю альманаху «Русалка Дністровая».

Музей у львівській школі

Львівська середня школа № 34 ось уже 75 років носить ім'я Маркіяна Шашкевича. Недавно тут відбулося відкриття кімнати-музею письменника. Цьому передувала велика пошукова робота, яку вели педагоги і школярі. Учні побували на батьківщині письменника в селах Підлиссі і Білому Камені Золочівського району. А на кошти випускниці школи 1936 року О. Яськів скульптором Б. Поповичем створений бюст засновника «Руської трійці». Велику пошукову роботу провели викладачі української мови і літератури О. Тимочко, російської мови і літератури О. Кучма, історії І. Федик, географії А. Турін.

Експозиція музею складається з трьох розділів: «Життєвий шлях Маркіяна Шашкевича», «Літературна діяльність письменника» і «Вшанування пам'яті Маркіяна Шашкевича».

Вступним словом урочистість відкрила секретар партійної організації школи П. Бохонко.

Поет Роман Лубківський розповів про творчість Маркіяна Шашкевича, її значення для розвитку літератури на західноукраїнських землях.

Директор школи К. Дзякова відзначила, що відкриттям музею письменника школа відзначає і своє 75-ліття.

Про цікаві експонати, знайдені учнями 6-А класу, розповів голова пошукового загону Іван Федик.

На мітингу виступили заступник голови правління обласної організації Товариства охорони пам'яток історії та культури І. Кудин та ветеран праці заводу автотракторної техніки Л. Оприск.

Учениці 9-Б класу Ольга Кобрин, Наталія Голдан і Юлія Попович провели для гостей першу екскурсію.

Потім відбувся літературно-музичний вечір.

На п'єдестал століть

Акордом урочистостей, присвячених 175-річчю з дня народження класика української літератури, письменника-демократа М. Шашкевича, прозвучав літературно-мистецький вечір у Колонному залі Київської державної філармонії ім. М. В. Лисенка.

Вів вечір голова Республіканського ювілейного комітету Герой Соціалістичної праці О. Гончар.

На свято прибули гості з Москви на чолі з секретарем правління Спілки письменників РРФСР, редактором журналу «Наш современник» С. Вікуловим, з Мінська — на чолі з головою комісії художнього перекладу Спілки письменників Білорусії В. Рагойшею, зі Львова, Тернополя, Дрогобича, а також Золочівщини — батьківщини поета.

Із доповіддю про життя і творчість Маркіяна Шашкевича та його товаришів по «Руській трійці» виступив лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка письменник Р. Іваничук, який підкреслив, що діячі «Руської трійці» були вченими-енциклопедистами європейського рівня, першопрохідцями на запустілих нивах галицького життя, справжніми будителями і просвітителями свого народу.

Про значення творчості Маркіяна Шашкевича говорили у своїх виступах головний редактор журналу «Наш современник» поет С. Вікулов та білоруський літературознавець В. Рагойша.

Про революційний палахкітливий талант М. Шашкевича говорив Д. Павличко, наголосивши на необхідності видати повністю літературну спадщину класика, а також його вірних послідовників М. Устияновича та А. Могильницького.

Поетичні твори, присвячені М. Шашкевичу, прочитали І. Драч, Марія Людкевич, Р. Братунь, П. Осадчук.

У своєму виступі заступник голови Республіканського комітету, голова правління Львівської письменницької організації Роман Лубківський відзначив широкий резонанс цього літературного свята, висловив вдячність партійним органам за увагу до проведення всіх урочистостей з нагоди ювілею Маркіяна Шашкевича, прочитав вітальні телеграми від письменників братніх республік та зарубіжних країн.

Земляки поета, завуч Білокамінської середньої школи Г. Дедюх та секретар комсомольської організації кол-

госпу «Серп і Молот» Ірина Третьак, привезли хліб з поетового поля, запросили учасників відвідати музей-садибу поета і піднесли на вишиваному рушнику хліб-сінь президії урочистого засідання.

Від творчої громадськості Львівщини Спілці письменників України подаровано погруддя М. Шашкевича роботи скульптора М. Посікіри.

Відбувся концерт майстрів мистецтв і художньої самодіяльності.

У вечорі взяли участь заступник завідуючого відділом культури ЦК Компартії України В. С. Дроб'язко, завідуючий відділом культури Львівського обкому Компартії України М. Д. Божко, секретар Золочівського райкому партії С. П. Янчук.

Вечір завершився концертом, на якому звучали твори Маркіяна Шашкевича.

Кор. «ЛУ»

*Олесь
Гончар*

ВІКИ ПЕРЕБУДЕ

Аж дивно: як за короткий час і як багато встигла зробити ця славетна галицька трійця, триєдине побратимство юнаків-патріотів, що іменами Маркіяна Шашкевича, Якова Головацького та Івана Вагилевича назавжди ввійшли в історію української культури.

Чим ці постаті творців «Русалки Дністрової», натхненні ентузіастами з похмурої цісарської минувшини, дорогі для нас, людей ХХ віку?

Дорогі насамперед тим, що, не маючи зброї іншої, крім чесного і допитливого розуму та палкої синівської любові до свого народу, змогли в умовах тогочасної суспільної темряви запалити ясний вогонь народної демократичної духовності, дати першу українську книжку дітям свого народу і стати — хай віддаленими в часі — але фактично провісниками омріяної у віках події, яку називаємо Возз'єднанням, коли під зорею соціалізму, в золотому вересні було завершено і стверджено історичну справедливість, коли раніш розшматовані й розтерзані українські землі могли нарешті знов поєднатись і поріднитись.

Хотів би зараз нагадати вам один факт, зафіксований дослідниками: восени 1836 року, тобто рівно 150 років тому, Шашкевич та його товариші — як духовні особи — одночасно виголосили у трьох львівських церквах проповіді українською мовою. Це було вперше, і це було відповіддю тим, хто намагався онімечити та сполонізувати українське місто. А важливий цей факт ще й тим, що було не тільки кому проповідувати рідне слово, а й було кому його слухати! Віддаючи належне подвигові культурних діячів минулого, ми не повинні забувати, що упродовж віків оборонцем рідної мови, її надійним оберігачем був також і сам народ, — це ж він беріг свою мову і під час робіт, і в побуті, і в прекрасних

Промова, виголошена на урочистому вечорі у Львові.

своїх піснях, і в самій своїй душі. Тим-то кращі його сини всупереч тодішнім утискам виступили на захист рідної мови, вбачивши в ній визначальну духовну цінність, яка саме й робить народ народом, а не просто населенням, дає людині почуття гідності, будить у ній творчі сили.

Маркіян Шашкевич, бувши душею «Руської трійці», справді може бути названий предтечею Івана Франка. Принаймні багато що в ньому сприймається як суто каменярьське: і це одержиме трудолюбство, і непотупливість у переконаннях, і — що особливо важливо — відсутність національної обмеженості, широкий погляд на світ, завдяки чому подвижницька праця Шашкевича сьогодні постає все відчутнішою для всього слов'янства.

В передмові до «Русалки» Шашкевич відзначав велику роль творів Котляревського, Квітки-Оснотиненка, Гребінки, Гулака-Артемовського, а також фольклорних збірників Цертелєва, Максимовича, «Запорожской старины» Срезневського, тобто в його полі зору були духовні цінності народу, що з'явилися друком і в Києві, і в Харкові, і в Москві та Петербурзі...

А десь за обрієм уже гриміли могутні громи «Кобзаря».

30-ті роки XIX століття були для української літератури в певному розумінні знаменними: в північній столиці імперії Тарас пише свої перші балади і готує видання «Кобзаря», на Дунаї, в Будапешті, виходить Кобзарєва сестра «Русалка Дністровна», люди, закохані в українську пісню, видають один за одним збірники дум та пісень, де в усій красі й естетичній розкоші постав перед світом творчий геній українського народу; а якщо додати ще сюди твори Гоголя та Пушкіна на українську тематику, твори, де був самий захват, любов, зачарованість, то ясно, як це піднесло тоді престиж України, української культури. То була справді братерська закоханість у прекрасне, і як усе те не схоже на скалорубство деяких теперішніх міщан і снобів, які до української теми та українських прізвиськ часом вдаються лише для того, щоб їх окарікатурити.

Зараз нерідко чуємо голоси про якусь надлітературу, суперлітературу, котра має своїми «круглими» столами ледве що не замінити класику, в чомусь ніби застарілу, аж ніби відсталу. Вважається деkim, що красу художності, оту саму «изящную словесность», «красне письменство» можна замінити голою газетно-журнальною публі-

цистикою, бо вона, мовляв, актуальніша, і гостріша, і більше відповідає потребам часу. Публіцистика добра на своєму місці. Але ніколи цей жанр не замінить нам сновнених великого гуманізму романів Толстого і Достоевського, поезії Лесі Українки і Павла Тичини, і потрібна сьогодні нам не якась там вигадана застольними балакунами «суперлітература», а просто чесна й правдива література, яка здатна в усіх жанрах створювати високопоетичні, філософські глибокі й довговічні образи людини XX віку, передовсім людини — творця, інтернаціоналіста й колективіста.

Чи не здається вам, що і в нашій театрі, і на екрані, і в літературі теж сьогодні занадто багато місця відводиться шукачеві легкого життя, егоїстові, пошлякові й міщанинові, причому войовничому, агресивному, який прагне якомога більше урвати від життя всіляких благ та насолод?

Спостережено: з'явилися у суспільстві певні прошарки людей зегоїзованих, дрібнодухих чи й зовсім бездуховних, засліплених ілюзорними цінностями речей і речей, які нібито можуть замінити їм і красу мислі, і мудрість художнього шедевра, і щастя повсякденної безоглядної самозабутньої творчості, адже вона доступна кожному, хоч у якій би сфері звершував свій труд на добро своєму народові й людству.

Кажуть, іде зараз у літературі «сіра хвиля», але сіризни їй, здається, якраз і надає міщанин, убогий, сірий, бездуховний геройчик, якщо він поставлений автором у центрі твору.

Чи не забагато честі всій оції рефлектуючій сіризни, до якої літературна критика нерідко виявляє дивовижну прихильність?

Люди подвижницького складу — ось хто має бути сьогодні на авансцені життя й літератури! Люди з ідеалами, люди з святинями в душі — тільки вони посправжньому й здатні надихнути істинного художника.

В країні відбувається грандіозний процес перебудови, яка має піднести на якісно новий рівень усе наше суспільство, глибше виявити енергію, моральність і творчі сили кожної радянської людини.

Праця попереду велика, праця прекрасна, і спільними в ній для кожного з нас хай будуть світлі постаті попередників і їхній подвижницький труд.

Сьогодні ювілей Ломоносова і Франка ще повніше виявили, як багато важать для кожного народу його

духовні світочі. І самі ювілеї проводимо не для того, щоб розчварювати людей, щоб протиставити когось комусь, а для того, щоб у всій величчї досягнути силу братерства, гуманізм наших народів, ще раз підкреслити пріоритетність загальнолюдських цінностей над усіма іншими міркуваннями, які всі меркнуть перед глобальною метою людства: мир! Мир на вічні часи!

Товариші!

«Руська трійця», власне, дала генетичну основу наступному, такому яскравому розвитку талантів на західних українських землях, які збагатили й збагачують нині всю нашу багатонаціональну радянську літературу й культуру.

Шашкевичеві належать віщі слова: «З синів на сини — віки перебуде, каміння перестоїть!» — така була його віра в творчу силу народу, в його невмирущість.

Хай вірою цією повниться життя нині живущих і прийдешніх поколінь!

ЗІРНИЦЯ НА ОБРІЇ

Той, хто дав дітям свого народу першу в історії «Читанку» українською мовою, хто узаконив цю мову в чистій дитячій душі, хіба ж не заслуговує він на довічну вдячність поколінь?

Ось чому сьогодні в цій залі присутній образ Маркіяна Шашкевича.

А хіба ж не годиться нам у пошані схилитись перед патріотичним подвигом творців «Русалки Дністрової», яка, з'явившись 150 років тому і будучи, за словами Франка, «явищем наскрізь революційним», в умовах лихої цісарщини засвідчила життєвість і перспективність культури народу, від імені якого вона виступала. Альманах «Русалка Дністровая», виданий у Будапешті, був такою ж знаменною подією, як і вихід у Петербурзі 1841 року українського альманаху «Ластівка», що його підготував Євген Гребінка за участю Тараса Шевченка, — саме в «Ластівці», як відомо, з'явилися і перші Тарасові твори.

Промова, виголошена на урочистому вечорі у Києві.

В історії культури є віхи етапні, такі, як перша публікація «Енеїди», як з'ява на сцені «Наталки Полтавки», як вихід українських пісень у записках Максимовича, до цього ж ряду належать і ці славетні два альманахи, що, з'явившись один на Дунаї, другий на Неві, мовби перегукнулися між собою, сказавши всьому цивілізованому світові: така література є, така література й культура буде!

Голос «Русалки Дністрової» почула Україна, привітали її в південних і західних слов'янських землях, з прихильністю українське видання було зустрінуте в колах передової російської інтелігенції.

«Русалка» — дитя розуму Шашкевича, дитя його полюб'яної душі і його провісницької далекоглядності. Ентузіасти «Руської трійці» — Шашкевич, Головацький та Вагилевич — виданням цього випяtkово змістовного альманаху увічнили себе в українській історії, благородною своєю діяльністю ще раз засвідчили, що торувати нові шляхи — це завжди нелегко і що будівництво культури вимагає зусиль всежиттєвих, трудів одержимих і найголовніше — любові до свого народу, любові безоглядної, безкорисливої.

Шашкевич та його сподвижники — це ті, хто дав своїм сучасникам урок патріотизму, національної гідності, урок того, як людина свідомо бере на себе максимальні життєві навантаження і в мужній невпинній праці для народу, у вірній служінні йому знаходить для себе втіху, відраду, й надію, і найвищий життєвий сенс.

Натхненний Шашкевич... Перед нами молоде — власне, юнацьке — життя, яке могло б змарнувати себе, але не змарнувало. Могло б захлинутись у дріб'язках, потонути в суєті, в захланному нагромадженні речей, тобто могло б самоспустошитись, і якщо цього не сталося, то це тому, що могутній дух переміг, перемогли честь і чуття синівського обов'язку перед народом.

Ювілеї, які проводимо, очевидно, цінні для нас тим, що спонукають уважніше вглядатись у проблеми нашого сьогодення.

Культура як повітря: вона необхідна кожному. Творення культури — це та сфера, де важлива участь не лише одиниць, а й найширшого народного загалу. І немає тут роботи чорнової, неprestижної. Де будеться культура — там уся робота чиста й престижна, бо тут майстер кожен, хто хоч один камінь вкладе в цю вічну святую будову людської духовності.

Бойовита громадянськість, незачерствілість душі, небайдужість, здатність уболівати за народні інтереси — це те, чим нас захоплюють наші попередники і про що, нам здається, так доречно буде нагадати сьогодні. Адже дехто вважає, що, скажімо, дбати про культурні цінності народу — це справа здебільшого письменників, вони, мовляв, звичні до всяких гострих перепалок із браконьєрами, а мені ж, обережненькому, краще буде обрати для себе позицію премудрого піскаря чи такого ж премудрого цвіркуна з кущів, який, тримаючись осторонь, буде збоку в тиху погоду давати вам поради чи деколи навіть і поспівчуває. Ні, пора нарешті усвідомити: культура належить усім, тож і дбати про неї повинен кожен — рядовий ти чи не рядовий — в кожному має озватись із самих глибин громадянське сумління, чуття патріотичної відповідальності, хай би, скажімо, йшлося про збереження давньої бібліотеки чи рідкісного пам'ятника архітектури, чи про синівське ставлення до рідної мови, зневажати яку наплодилось чимало охочих, але коли всім разом треба втрутитись у справи екологічні, де стільки «умільців» «випрямляти» річки, вигублювати мальовничі озера, де вузьковідомчі інтереси, та ще й на державний кошт, часом по-хижацькому руйнують життєве середовище народу, з бульдозерною впертістю спотворюють красу природи, осушують одне, потім затоплюють інше, навіть не задумуючись над тим, що з усього того вийде.

Нині, в умовах наростаючої гласності, великої перебудови життя, маємо усвідомити, що культура, господарство, мир і природа — це все наше спільне поле, тут є простір виявити свою громадянськість кожному — і молодій людині, і вченому такого поважного віку, як академік Лихачов, чия інтелігентність, принциповість у захисті народних цінностей не може не захоплювати, адже завдяки таким людям — а вони є на всіх рівнях — вдалось і північні ріки врятувати від сумнівних легко-важких експериментувань та й повсюдно побільшити увагу до культури, до всього духовного життя суспільства.

Даруйте мені за цей «ліричний відступ», — мені він здається не зайвим, адже саме з високої патріотичної пристрасі, з трудолюбства і мужньої громадянськості виникла вся наша класика, і сьогодні ці почуття мають бути ще сильніші в кожному, щоб успішно розвивати гуманістичну культуру народів нашої країни, настійли-

віш оберігати моральні основи життя, вдосконалювати характер і взаємини підрастаючих поколінь.

Той, кого сьогодні винаповуємо, рано пішов із життя. Але нас і сьогодні вражає феноменальна духовна енергія Маркіяна Шашкевича, рідкісне його творче горіння, яке залишило нам і нашим нащадкам нетлінні скарби.

Як зірниця на обрії, як передгрозовий небесний зблиск — таким коротким було це життя, але воно, зрештою, зреалізувало себе найдостойнішим чином.

Дмитро
Павличко

ПЕРВОМАЙСТЕР

Він — перший. На його творчості — наш родовий знак. Його вірші, казки, його проза, статті, переклади — зародок великої літератури. Щастя наше, в цьому зародку є все: багатогранність, правдолюбство, дивина, широчінь, але найважливіше — в ньому закладені ідеї, які не постаріли за півтора століття, ідеї єдності українського народу, ідеї рівноправності й дружби націй, ідеї не тільки загальнослов'янського, але й загальнолюдського революційного звучання.

У своїй «Читанці» для малих дітей, виданій 1850 року, Маркіян Шашкевич писав (глава перша, «Що єсть родина»): «Правда, сину, ти тепер в школі, а хто ся лишив дома? — Осталися тато, мама, браття, сестри, словом, осталась родина. Муж і жона з діточками, з хлопцями й дівчатами, чинять родину, до котрої пристає й челядь. Кождий в тім дому має своє питоменне ім'я, а всі разом мають одне прізвище». Читаючи ці мудрі й прості слова, подумаймо про те, що всі ми маємо свої питоменні імена, але в нас є спільне прізвище: народ український. І, як народ, маючи своє неповторне назвисько, ми належимо до родини націй, що називається спільним іменем: Радянська Батьківщина. Але і як сім'я народів, яка має своє питоме наймення, ми належні до ще більшої родини із спільним прізвищем: людство. Щоб нести з гідністю своє питоме людське, національне й загальнолюдське ім'я, ми повинні пам'ятати про загальнолюдський обов'язок кожної одиниці й кожного народу. Ми повинні пам'ятати про тих, хто «лишився дома». Власне, це нам хотів сказати не тільки своєю «Читанкою», але всім своїм життям великий син галицької землі Маркіян Шашкевич.

* * *

«Псалми Русланові». Їх є три. В пореволюційних виданнях творів Маркіяна Шашкевича друкується, як правило, лише третій. Це один з фактів колишнього засилля вульгаризаторського, фальшивого, примітивного, антинаукового погляду на літературу. «Псалми Русланові» можна й треба порівнювати з численними у світовому письменстві філософськими творами, в яких бог виступає не як покровитель попівщини, а як верховне єство добра, поетичний образ, уособлення духу, в якому немає релігійного фанатизму, а є чисто земна здатність бути співрозмовником людини-мислителя. Досить згадати монументальну поему «Загублений рай» Джона Мільтона, подібну ж поему «Промінь мікрокосму» Петра Негоша, «Криваві сонети» Гвездослава — цебто твори, в яких розмова людини з богом має характер діалогу крайностей моральних, щоб зрозуміти «Псалми Русланові». Тут бог, уявлювана всемогутність і безсмертність людини, ця вища сила майже завжди звинувачується слабкою і смертною істотою в багатьох провинах перед людством. І геніальні Шевченкові переспіви «Псалмів Давидових» не тільки за жанром, але й за духом споріднені з «Псалмами Руслановими». Бог Маркіяна Шашкевича — це той, хто хоче, щоб людина бачила світ, а не закохувалася в темноту, це носій добродійної могутності. Але, розгортаючи образ бога в перших двох псалмах, надаючи йому прикмет всевидючості й безначальності, поет у третьому псалмі вище божої сили ставить силу людської пристрасті, і насамперед — патріотичну силу. Шашкевичеві псалми — це один з найпотужніших філософських творів нашої літератури. В них зближує безмірами космічний простір людської уяви, рокоше океан духу, на рівну хвилю покірності накочується вал благородного непослуху, великого бунту проти того, хто може все, але не в силі «видратися» з людського почуття милості й любові до Вітчизни.

* * *

Палахкотливий таланти Маркіяна Шашкевича був центральною свічею «Руської трійці». Від її пломеню запалилися ясным світлом обдарування Івана Вагилевича та Якова Головацького. Хто знає, можливо, якби Шашкевич не помер у такому молодому віці, його по-

братими не втратили б віри у відродження свого народу, їхні таланти не давали б кінтяти москвофільства чи вдушливого диму проповідей на користь шляхетської Польщі. Коли наближався переломний 1848 рік і вогонь, засвічений Шашкевичем, повинен був би розгорятися, найближчі товариші Маркіянові починали обертатися в гноти, які вже не палають, а тільки димлять. Ми ж бачимо сьогодні світло молодості тих славних людей, яке, хоч і покинуло воно згодом їхні душі, не пропало, а перейшло до інших талановитих душ.

Були в Галичині принаймні ще два послідовники й духовні приятелі Маркіяна Шашкевича, які виступили трохи пізніше за «Руську трійцю» на літературному ґрунті, але споріднені з нею всіма мотивами своєї діяльності. Це — Микола Устиянович та Антін Могильницький. Обидва — Маркіянові ровесники, а перший — навіть його особистий друг, кому на знак братньої любові писалося знамените віршоване здоровлення Шашкевича «Побратимові, посылаючи сму пісні українські». До речі, цей твір дає підстави припускати, що автор був знайомий з поезією Шевченка і захоплювався нею:

*Отак, Николаю, українські вірлята
І веселять душу, й серце зігрівають...*

Микола Устиянович, який почав друкуватися в тридцятих роках, мало не всі свої найкращі твори написав 1848 року, коли потрібно було Маркіянові запальності, щоб використати скасування панщини, революційну ситуацію в Австрійській імперії, на здобуття хоч би найелементарніших прав для українського народу Галичини. Один з найактивніших організаторів «Собору українських учених», він заявив на тому з'їзді галицької інтелігенції 19 жовтня 1848 року: «...як хочем узброїтися в кріпость — послухаймо громкого Шевченка!» Це було мовлено тоді, коли Тарас Григорович коротав свої невольничі дні над Каспієм, коли про поета «від молдавана до фінна» усе мовчало, а то й почало забувати. Це було чи не перше велике і справжнє слово про Кобзаря, сказане письменницьким серцем на нашій землі. Микола Устиянович написав кілька дуже цікавих повістей, дві з яких, а саме: «Старий Єфрем» і «Месть верховинця», — можна прочитати в антології «Письменики Західної України» (Дніпро, 1965), але інші, такі, як «Страшний четвер» і «Ніч на Боржаві», на жаль, не доступні для сучасного читачького загалу, бо друку-

валися останній раз, якщо не помиляюся, 1913 року. Чи не пора видати поезію й прозу Миколи Устияновича, чи не пора показати, що він перший в українській літературі створив образ Довбуша, оспівав Бойківщину та Гуцульщину, створив безсмертні пісні про карпатських народних месників: «Гей, браття опришки» та «Верховино, світку ти наш». Син Миколи Устияновича, Корнило, світку ти наш». Син Миколи Устияновича, Корнило, також поет, але більше знаний як маляр, залишив багатогранну і цінну живописну спадщину, в якій виділяється картина «Шевченко на заслання». Внук Миколи Устияновича Володимир Іванович був одним з засновників Комуністичної партії Східної Галичини. Так рід Маркіянового побратима вийшов на магістраль нашого часу, такий родинний, політичний і духовний зв'язок доби національного пробудження Галицької України з нашою добою.

Антін Могильницький, відомий як автор, на жаль, незавершеної поеми «Скит Манявський» і балади «Русин — воєк», продовжував чесно й послідовно діло Шашкевича, зробивши головною темою своєї творчості прославлення української минувшини. Він писав народною мовою, наражаючись на переслідування з боку державних та духовничих «зверхностей». Він розумів класову солідарність, яка об'єднувала пануючих зайд із українськими магнатами та митрополитами. Він намагався ламати «перешкоди, які не лише дух іноплеменників, пімців та ляхів, але особливо наші, нібито родимії русини, наставники духовнії — але в самій річі перекиньчики і гонителі, — своєму материнському язикові чинять». (З листа А. Могильницького до Я. Головацького за 24 лютого 1848 р.).

Оскільки ювілей «Русалки Дністрової» святкуватимем 1987 року і немало добрих слів скажемо на адресу «Руської трійці», я вважав за потрібне згадати Миколу Устияновича та Антопа Могильницького як тих, хто став поруч з безсмертним Маркіяном тоді, коли стара «трійця» розпалася. З історичної перспективи бачимо, що в Галичині напередодні і в сам час упадку кріпосництва, в час розвалу метерніхівської прогнилої економічної та державної системи, діяла «руська п'ятірка», «руська десниця», яка заклала основи нової народної літератури, була до появи Івана Франка найактивнішим чинником єднання розірваних українських земель. Головною постаттю тієї п'ятірки, сказати б, великим пальцем «руської десниці» був Маркіян Шашкевич.

Чи могли б ми пояснити, в чому сила його кількісно невеликої творчості, в чому невмирущість розпочатої ним літературної традиції? Певна річ, насамперед у тому, що вона знайшла щирий відгомін у серцях ще панциз-няного, хоч і неграмотного, та до свободолюбних ідей чутливого галицького селянства. Народ колишньої Західної України на всіх етапах своєї нелегкої історії звертався до Маркіяна Шашкевича як до першого свого захисника. Та мала значення й та обставина, що ряд письменників, які писали народною мовою, які служили ідеї визволення та возз'єднання України, ідеї братерства націй та соціальної справедливості, почавшись Маркіяном Шашкевичем, ніколи в нас не переривався.

* * *

Минулого року, коли відбудовувалася хата Маркіяна Шашкевича, ми приїхали в Підлисся з Романом Лубківським, щоб подивитися, як іде робота. Застали ми засумованих майстрів, які саме настеляли підлогу, а сумні були вони через те, що матеріал їм дали недоброякісний — сирі лаги та мокрі дошки. «На такому дереві недовго стоятиме ця хата» — казали золочівські теслі. Певна річ, ми з Р. Лубківським подбали про те, щоб матеріал було замінено, й наші теслі повеселішали. Подумалось тоді про першого майстра української літератури в Галичині — Маркіяна Шашкевича: він вибирав для своєї будови і місце високе, звернене до сонця, і підвалини алмазні, розуміючи, що стояти їм треба буде віки.

Сьогодні ми ніби приторкаємося до підвалин не тільки «галицької», а й всеукраїнської літератури й чуємо, що дзвонять вони міцністю своєю. Ні одна ідея Маркіяна Шашкевича не струпішлявила і не підгнила, можна тільки дивуватися, як цей чоловік, розриваний суперечностями тодішнього соціального й національного буття, спромігся витесати фундаменти для нашої духовності, на яких можна безпечно зводити найвищі хмаросяги.

Він був хворобливий, кволий на тілі, але творчість його просяває здоров'ям молодості, гармонією, яка дається тільки міцному, невмирущому духу. Він був священиком, але служив не господові тиранів і лицемірів, а богові бунтарів та опришків, богові земної справедливості. Він був проповідником національного відро-

дження в замкнутій і глухій Галичині, але голос його почула Закарпатська і Наддніпрянська Україна, голос його пролунав од Дунаю до Волги, і, якщо не хочемо, щоб нас розмила хвиля космополітизму і національної зневаги, ми повинні сьогодні вслухатися в його заклики. Він засвітив смолоскип народної свідомості й самопшани, але тримав і піс вогонь так, щоб ніколи, за жодних обставин не розпалити міжнаціональної ворожнечі, а, навпаки, при мужньому світлі шукати єдності й братерства народів. Він писав і по-польськи, але відстоював кирилицю і саму душу української мови в боротьбі з латинізацією і смертю і став першим натхненником рятівного, благословенного возз'єднання, яке звершилося 1939 року. Він був предтечею Франка, але геній Каме-няра не затінив його, а висвітлив, і підніс, і показав його місце в історії, і вказав у ньому вічно живі прикмети художника й борця. Він не залишив нам зображення свого обличчя, але, якщо ви схочете побачити його людський образ, вдивіться в лик одержимого любов'ю до свого народу юнака, в осіяне лице талановитого юнака, який говорить правду. Ото й буде Маркіян Шашкевич.

Сергій
Вікулов

МРІЯ СТАЛА РЕАЛЬНІСТЮ

Микола Некрасов у поезії, присвяченій Добролюбову, написав:

*Природа-мать, когда б таких людей
Ты иногда не посылала миру,
Заглохла б нива жизни...*

Стосовно до Маркіяна Шашкевича можна додати: заглухла б не тільки нива життя, а й національна культура і насамперед література — цвіт і плід духовного життя народу.

Його патріотична діяльність на захист української (можна навіть і ширше — слов'янської) азбуки в писемності, народної мови в літературі, а отже, її самобутності — великий урок нам, сучасникам.

І робилося все це в похмурих, драматичних умовах для народу Буковини й Галичини. Потрібно було дуже вірити в духовні сили свого народу, в живучість його культури і мови, вірити і бути готовим принести особисту жертву в ім'я їх збереження й подальшого процвітання. І він таку жертву приніс. Хоча далеко не все встиг зробити за недовгі роки життя, відпущені йому долею.

Такий подвиг, така широчінь погляду, такий патріотизм могли бути притаманні тільки високоосвіченій людині і поетові свого часу.

Маркіян Шашкевич був такою людиною! І вже за одне це ми, його нащадки, сьогодні вдячно схиляємо голови перед його пам'яттю.

Впевнений, що не без урахування заповітів Маркіяна Шашкевича торував шлях до народності — цієї пайголовнішої якості істинно національної літератури — великий син України Тарас Шевченко.

Та й ми, його нащадки, не можемо не визнати, що напрочуд по-сучасному звучать сьогодні слова з перед-

мови до збірника «Русалка Дністровая»: «Чужина нас займає. Чому б нашіна не прилягла до серця?»

Велику батьківщину — Україну Богдана Хмельницького — він із цісарсько-австрійської далечини називав «Руська мати» і, сумуючи за нею, за її мовою, піснями, обрядами і звичаями, пише вірш:

*Руська мати нас родила,
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила,—
Чому ж мова сй немила?
Чом ся не встидати маєм?
Чом чужую полюбляєм?*

Неважко помітити, що в цих рядках знайшли втілення не тільки його синівська любов до батьківщини, до його мови, до його культури, а й тривога за них.

І це також співзвучно нашому часові, нашим переконанням, нашій національній політиці в галузі культури, основою якої є розквіт усіх національних культур без втрати їхньої національної самобутності, рішучому протистоянні чужим впливам буржуазної культури, космополітичної за своєю суттю.

Сучасна українська література — один із наймогутніших загонів багатонаціональної радянської літератури. Вона далеко сягнула від своїх витоків і стала явищем світової літератури.

Ми в Москві щиро радіємо цьому фактові і намагаємось якомога повніше знайомити російських читачів з найкращими досягненнями братньої української літератури.

Журнал «Наш современник» теж намагається зробити свій скромний внесок у цю справу: за останні роки він опублікував роман Юрія Мушкетика «Обвал», поему Бориса Олійника «Золоті ворота», твори Платона Воронька, Олеся Лупія та вірші інших поетів.

Мрія Маркіяна Шашкевича про зближення наших літератур стала щасливою реальністю.

Вячеслав
Рагойша

ПРОБИВСЯ ДО СОНЦЯ ПРОЛІСОК

На самій-самій провесні, коли ще панує зима, а до справжньої весни так далеко, в лісі з'являються проліски.

У духовному житті нації також є свої проліски, які віщують і прискорюють прихід весни. Такими квітами-веснянками, квітами-пролісками, що пробилися крізь кам'янистий ґрунт Прикарпаття в студені цісарські часи, бачаться мені постаті трьох юнаків із славнозвісної «Руської трійці». І першим з перших — Маркіян Шашкевич.

«До літераторів, які стоять на початку розвитку національної літератури, ми ставимось по-особливому. Бо, великі вони чи малі, вони в обох випадках особистості історичні». Це сказав сучасник Маркіяна Шашкевича Віссаріон Белінський. Слушно сказано. Але в дотичності до українського, білоруського та інших пригноблених у минулому народів це висловлювання потребує деякого уточнення. Бо не було у нас, знедолених соціально й національно, роз'єднаних різними імперіями, релігіями, навіть звичайним алфавітом, малих письменників. Не могло бути. Чи зміг би «малий» дорости в ті темної пам'яті часи до усвідомлення громадянської й національної гідності, запалати справжньою любов'ю до людини-трударя, виступити активним захисником її прав, мови, культури, заступити її від національного нігілізму, всепоглинаючої хвилі космополітизму? Не вина, а історична біда наша, що від тих неофітів рідної культури кількісно мало що залишилось. До нас дійшли не грубезні томи в шкіряних оправах, а скромні поодинокі книжки на кшталт альманаху «Русалка Дністровая» (1837) М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького, на кшталт тоненьких книжок білоруського Дударя — Вінцента Дуніна-Марцінкевича (1808—1884), ровесника і однодумця спілників «Руської трійці»...

Біце ж чалом тром сакалом,
дзеўкі, маладзіцы!
Гэта ж кветкі з свойскай веткі —
славянскай зямліцы.

Цими рядками, написаними з нагоди приїзду до Мінська Станіслава Монюшка та двох його друзів-музик, Дунін-Марцінкевич міг би свого часу привітати і «Руську трійцю». Міг би... Але надто розділені були наші народи, надто мало знали один про одного. Ще далеко було і до визволення українців та білорусів з-під соціального ярма, і до їхнього національно-духовного розцвітання, і до історичного воз'єднання земель у межах збратаних національних республік, і до державно-політичної єдності цих республік у складі СРСР... А тоді, в другій половині минулого століття, на околицях двох імперій — царської Росії й цісарської Австрії — Маркіян Шашкевич і Вінцент Дунін-Марцінкевич, не знаючи один про одного, робили, по суті, одну і ту ж справу, гартували народну думку, надихали її вірою в прихід весни.

Таке покликання, така доля пролісків. Дивує і подібність у характері, в розмаху діяльності двох наших перших класиків, у різнобічності й широті їхньої творчості. Маркіян Шашкевич писав вірші і прозу, займався фольклористикою і етнографією, укладав першу читанку для українських дітей. Вінцент Дунін-Марцінкевич передусім поет, автор віршів і поем. І водночас він і перший білоруський драматург, автор «Пінської шляхти», яка з успіхом ставиться і нині. Він готував театральні вистави, в яких сам грав; як лібреттист, спільно зі своїм земляком Станіславом Монюшком писав і ставив у Мінську опери.

Проліски довго не живуть. Не дожив хоча б до публічного віку і Маркіян Шашкевич — помер у 32 роки. Не дочекався революційних громовиць 1848 року — європейської «весни народів», за образним висловом Карла Маркса. Та, власне, це і не була весна для українського народу. Вона, весна, прийшла до українців, як і до білорусів, не із Заходу, а зі Сходу, і набагато пізніше — на початку XX століття. Але — прийшла! Не могла не прийти!

Бо на самій-самій провесні, коли ще панувала зима, а до справжньої весни було так далеко, крізь люті сніги Прикарпаття пробився до сонця пролісок. Ім'я йому — Маркіян Шашкевич.

Роман
Лубківський

ПРОВІСНИК
ДОБИ НОВОЇ

*Прийдіте поклонімося землі
З його печаллю-боєм на чолі,
З його любов'ю-словом на вустах;
Прийдіте поклонімося землі,
Розспіваний, мов той весняний птах,—
З його любов'ю-словом на вустах.*

Прийдіте поклонімося землі...

Ми прийшли поклонитися землі поета. Наш духовний поклін і сам день приходу сюди вже записуються на скрижалі історії. Пам'ять людська — ця нематеріальна субстанція — має дивовижну здатність по-різному стверджувати себе. Найперший, найдорожчий матеріал її — слово. Але камінь, який ми поклали в підвалини Шашкевичевого меморіалу, дах, яким ми накрили цю дорогу домівку, — це теж пам'ять. Сказано ж бо: «О, Золоті ворота, стояти вам ще там, де ви стояли!»

Знаємо різні звичаї при закладанні чи завершенні будівництва. Одні замурують монети, інші — живих пташок... Ми подарували Домові Шашкевича дари найдорожчі: по грудці землі із рідних місць Котляревського, Шевченка, Франка, Лесі Українки. Символічно вся українська неподільна земля, земля воз'єднана, земля його пристрасних здійснених мрій прийшла сьогодні до свого сина.

У радянську добу двічі відновлювали садибу Пушкіна в Михайловському. Надано первісного вигляду домівці Котляревського. Дім Гоголя, мов фенікс, возродився з руновища, оселя Франка постала з його власних слів. Хата Шашкевича відтворена на збережених землею фундаментах, за аналогами того часу. І Шевченкова хата постане незабаром. Ось який ряд, ось у якому предметно-історичному контексті постає сьогоднішня подія. І це спонукає знову перечитувати саме життя Шашкевича, вчитуватися в кожне його слово.

Маркіян Шашкевич рано усвідомив свою творчу й суспільну місію. У повітрі Європи вже відчувалась присутність свіжого вітру перемін. Незважаючи на жорстокий гніт Австро-Угорської монархії, на зусилля царського уряду, хвиля декабристських настроїв виїшла далеко за межі Росії; недарма пізніше Маркіянів соратник Яків Головацький із хвилюванням декабристів. У листі до брата Івана скаже, що «хоть студінь зморозила цвіточки і не дала ся їм розвинути, але живе дерево жде весни». Він вважає, що ці «красії цвіти» «породила сама чистая Русь, ядро народа, який сидить у Москві і не хоче ні о царських писателях, ні о цивілізації петербурзькій знати»...

Через багато літ дослідники знайдуть у бібліотеці декабриста А. Чаадаєва альманах «Русалка Дністровая»...

А в середині тридцятих років XIX ст. Маркіян та його побратими (саркастично поійменовані «Руською трійцею») читатимуть першодрук і першодження старожитва», працю Йоахима Лелевеля «Дослідження старожитностей» (як відомо, Лелевель згодом зближується з К. Марксом і Ф. Енгельсом), вивчає двотомник «Правда Руська», робить виписки «Древнерусских стихотворений, собранных Киршей Даниловым». Ці факти, досліджені О. Дзьобаном, подаю тут пунктирно; а паралельно ж відбувається зацікавлення антикою, народною поезією сербів, творами Й. Добровського, П. Шафарика, В. Караджича.

Знаменно, що видавнича марка першого видання поеми Я. Коллара «Дочка Слави» ідентична з маркою «Русалки Дністрової». Це співпадання можна зрозуміти: ці дві книжки з певним інтервалом виїшли в Будапешті. Але те, що гурток словацького будителя Людовіта Штура прибирав собі слов'янські імена, як і «Руська трійця» — не випадковість. Не випадково й те, що «Русалка», хоч яким був скромним її тираж, знаходилася в книгозбірнях «Матиці сербської» та в Братиславському слов'янському інституті, звідки українські народні пісні переписувалися й поширювалися. А чи випадкове те, що Іван Вагилевич з любов'ю відтворював автограф прізвища О. Пушкіна, що Шашкевич в передмові до «Русалки», говорячи про розвиток молодої літератури «у нас», згадує цілий ряд видань, які виїшли у Харкові, Москві, Петербурзі. До речі, Шашкевич вивчав

українську літературну мову, глибоко шанував російську. Серед його нотаток зберігається виписка із «Рассуждений о старом и новом слоге российского языка» А. С. Шишкова: «Язык способствует возвышению и славе царств... Им дышут законы, им украшается просвещение, им питается честолюбие и гордость народная».

Ось що хвилювало батька молодій українській літератури на поневолених західноукраїнських землях. Його перекладацькі інтереси засягають теж далеко. Це — анакреонтика, безсмертне «Слово» із такими високими оцінками автора, наче Маркіян відчував його особливим чуттям. Як Ломоносов і Шевченко, Шашкевич вдається до біблійських псалмів Давида і створює геніальні поезії в прозі — «Псалми Русланові», в яких сьогоднішні видавці соромливо роблять купюри, боячись слова «бог». А що робити з відомою державинською одою? Псалми Русланові крізь релігійну оболонку бурхають таким же одержимим вогнем любові до батьківщини, до рідного народу, як і одухотворене слово вірменина Нарекаці — через богословлення до богоборства, утвердження духовної сили людини!

Маркіян був одержимий працею. В одному рукописі знаходимо його посилання на І. Крилова: «Надежно и лучше делать несовершенно, нежели для достижения мнимого совершенства между тем остаться в бездействии. Делаем, что можем, а там придут другие; и делают лучше». Так він і діяв — у нелюдських умовах тотального нищення будь-якого вияву вільнодумства (а чим, як не вільнодумством — у всіх сферах життя й творчості — була діяльність Маркіянова?). Він навіть примудрявся записувати антипопівські, протицерковні народні пісні, оповідки — а чомусь цього не помічають ревнителі літературної цноти, яким осоружна священнича реверенда часом заслонювала всю благородну поставу Маркіяна.

Особливо старалися націоналісти й клерикали в 20—30-х рр. (та й зараз) за кордоном. Із жертви церкви намагалися робити її адепта. А тим часом варто згадати слова М. Павлика: «Духовенство руське взагалі не любило ані справи „Руської трійці“, ані їх самих. Шашкевич, Головацький і Вагилевич були люди світлі й поступові, не мали в собі нічого попівського і не тільки думками, а й вчинками йшли різко проти загалу галицько-руського попівства, проти його неруських та протинародних думок і звичаїв. Можна сказати сміло, що заходи

„Руської трійці“ — се була перша в Галичині революція проти загалу руського духовенства, особливо вищого, у котрого й переклади з святого письма на мову мужицьку були ділом безбожним».

Отож, яке твоє, не духовне, справжнє, не «позичене», а власне обличчя, Маркіяне? Це обличчя — обличчя гуманіста, бунтаря, але насамперед — поета.

Лірика Маркіяна Шашкевича за своїм обсягом в українській поезії займає своєрідне місце — друге після «Слова про Ігорів похід». Всього понад сімсот рядків. Аналогія зі «Словом» перестас здаватися випадковою не лише тому, що ми знаємо про Шашкевича, про його життя, його людську вдачу ненабагато більше, ніж про легендарного Автора.

За життя поет побачив опублікованими всього шість своїх поезій. Втрачено десятки (а можливо, й сотні) його віршів, перекладів і публіцистичних творів. Авторство письменника і сьогодні доводиться встановлювати.

Шашкевич засвітився і спалахнув, як летюча зоря, що несе надію на ясну погоду, на поліття. Але спалах його життя, зблиск письменницького, поетичного таланту Іван Франко порівнював зі спалахом блискавки. Він же дав подвигів Шашкевича точне визначення — революційний.

Маркіян Шашкевич належить до людей, котрі, як, наприклад, болгарин Христо Ботев чи словаки Янко Крайчак та Людовіт Штур, найперше думали про свою громадянську місію. Слово було відображенням їх діла. Звичайно, розмах діяльності «апостола свободи» — Ботєва чи бунтаря, «дивного Янка» куди ширший, але, як і в них, у Шашкевича на поетичну творчість доля відвела небагато часу; його поглинала організаторська (суттю своєю бунтарська) діяльність, робота просвітницька й самоосвітня. Вона ж була, якщо вдуматися, натхненням, утіхою, живою водою поезії Маркіяна Шашкевича.

Усе, чим жив заснований Маркіяном гурток (а практично — організація, досить згадати численних співучасників та «симпатиків»), знаходило вияв у його поетичній творчості. Але чутлива й тонка особистість Маркіянова взяла на своє озброєння як літературне, так і народно-пісенне багатство, все найцінніше з культури слов'янського світу та все можливе й доступне зі скарбниці світової поезії. Найбільш могутнім творчим каталізатором була для нього історія, культура, побут рідного українського народу. Так — завдяки багатьом джерелам

і чинникам — формувався оригінальний і глибоко симпатичний, за Франком, поетичний талант нашого Предтечі, соловія нової доби української літератури.

Одне слово, як писала Леся Українка:

Де́сь, ко́лись в я́кійсь кра́їні
Проживав поет нещасний,
Тільки мав талан до віршів
Не позичений, а власний.

Здається, що сказано не про якогось міфічного поета, а саме про нього й тільки про нього — про Шашкевича. І справді, він був глибоко нещасний, як і краї, де йому суджено було жити, страждати й боротися. Цілком відповідає Лєсиній оцінці — «якась» — і тодішня Австро-Угорська монархія, про яку Франко невдовзі скаже: «Багно гнилеє між країв Європи...»

Що ж стосується Маркіянового таланту — теж суцця правда.

Якби ж прикмети цього ліричного таланту, чим він приваблює сьогоденішнього читача? Насамперед — людяність, вільнолюбність, відкритість, чутливість поета, його глибинний зв'язок з українською народною поезією. Віддавав, як видно, данину вимогам романтизму, експресивності, піднесеному звеличенню образів та епізодів національної історії. Мінорний, тужливий лад поета почерпнутий із фольклорних джерел. Та є у Шашкевича образи, мотиви, інтонації вистраждані, відчуті незахищеним серцем.

Дайте руки, юні друзі,
Серце к серцю най припаде...

Енергійно і навіть виключно подається «програма дій» побратимів.

Най щезають тужкі туги,
Ум охота най засяде.
Разом, разом, хто сил має,
Гоніть з Русі мрак тьмяні,
Зависть най нас не спиняє,—
Разом к світлу, друзи жваві.

І хід поетичної думки, і тональність твору природно «кореспондують» із подібними мотивами Олександра Пушкіна,— згадаймо його знамените:

Да здравствуе солнце,
Да скроется тъма!

Є тут безсумнівна спорідненість із «Одою до молодості» Адама Міцкевича.

До речі, мотив боротьби зі злом у масштабах світових (як у Міцкевичевій «Оді»), — що зауважив ще М. Рильський, — зустрічається в сонеті Шашкевича «До ***» («Мисль піднебесну двигчи...»).

Юний, двадцятидвохлітній, поет гостро відчуває нелади в суспільній атмосфері.

Шашкевича приваблює яскраве мисляче начало, що народилося в людині і завдяки велетенській інтелектуальній роботі («...мисль піднесена двигчи в самім собі...»). Своєю чергою, це дитя «піднесеної мислі» і «ума сильного, високого» і є душею, яка «в грудях...» з'явила, що мене знову з світом подружила».

Годі й казати, що подібні глибокогуманістичні устремління й мотиви ранньої лірики Шашкевича були не те що чимось несподіваним на вбогому літературному галицькому полі, — це був грізний виклик і змістові, і формі, й мовно-інтонаційному ладові «стихотворів», які вряди-годи з'являлися друком. Подумати тільки: молодик семінарист, а замахнувся на он які мотиви — світові, загальнолюдські, та ще й хлопською мовою їх висловлює!

Тільки духом вільна людина може дозволити собі отак ширяти думкою, підійматися понад важкими й нестерпними обставинами семінарського побуту, церковної схоластики, державно-бюрократичної рутини.

А проте ці обставини — обставини самого життя поета. На той час він пережив і переслідування, обшуки, доноси, виключення з духовної семінарії, відречення з боку батька. До того ж цькування недругів та переслідування адміністрації носили послідовний характер:

Нависло ясне небо чорними хмарами,
Тяжкими густі бори схилились тугами,
Зойкнули діброви, й ліси застогнали.

Але і це звучить як протест, як виклик!

...Весело ми з тов гудьбов та й тими лісами,
Мило ми з буйним вітром, блудними марами,—

50

...Студеная тая доля к серденьку припала.

Образ долі-гадюки («гадини їдливої») ще більше підсилюється. Цей вражаючий образ тим сильніший, якщо згадати «піднебесну мисль», якщо подумати про великі духовні страждання людини, приреченої на самотність.

Шашкевич говорить про можливість полегшити цей тягар:

*Ще ж то, хто може із серця сплакати,
Чи у куточку, чи за вуглом хати,
Чи у груди брата, чи хоть в жменю друга,—
Хоть на часочок сплине з серця туга.*

Нагадаємо, що ці рядки написано в Нестаничах у листопаді 1840 року. Нестаницька каторга — так можна назвати цей період у житті Шашкевича. Його вистраждані, людинолюбні рядки тут перегукуються з лірикою Шевченка. Подібність ця не тільки ситуаційна. Так, страшні «зовнішні» удари долі — переслідування, наклепи, недуга, злидні. Значно тяжче переносити «невидимі» струси, коли душа позбавлена духовного спілкування з оточенням, насамперед із побратимами-однодумцями. Тільки вказати на це — неабияка сміливість автора. Так у Шашкевича виникає і формується мотив безрідності, що теж має громадянський сенс.

Започаткувавши тему «безрідності», поет мусив і їй забезпечити простір у своїй творчості. Цього він досяг не різними шляхами: то наголошенням на «родинній тузі», то змалюванням почуттів двох закоханих, розділених далекими просторами, то романтизованими мріями про Наддніпрянщину. Але поет не забуває при цьому і світлих, справді родинних настроїв. Свідченням саме такого підходу до теми є класичний твір, присвячений «малій батьківщині» — вірш «Підлисе». Вірш дорогий для нас не лише автобіографічними рисами. У Шашкевича прочитується туга за родиною у значно ширшому розумінні — туга за рідною землею, за батьківщиною. Це не «домоболіє — проклятих», а чиста синівська любов до всього українського народу. Це «край» поетової неволі, поневірянь, безрадісного животіння під вагою ярма соціального й національного.

Шашкевич виробив свою концепцію національного відродження, боротьби проти тиранії. Він мав розвинене чуття історії, у якій бачив не тільки приклад і джерела духовності: «СТАРИНА — є то великий образ, є то дзеркало, як вода, чисте, в котрім незмутненно являється лице столітей. Там тобі, внуче, глянути, а взриш, як твої отці, твої діди жили, що діяли, що їх веселило, радувало, а що печалило, яке сонце меж ними сіяло, як думали, яким духом обнімали природу, охресності, світ цілий, з ким ся стирали, і як се на них ділало, який світ їх внутрений, а який зверхній, що їх наділяло до силь-

ного діяння, а що їм силу віднімало, який їх язик, яка бесіда, яка їх душа, яке серце, — словом, якими хотіли перед тобою явитися і що то тобі ждати».

Ця концепція виявляється не тільки в публіцистиці, науково-громадській діяльності, перекладацтві (тлумачення «Слова о полку Ігоревім»), але насамперед у поезії, особливо виразно й неповторно. Шашкевич користується дуже широкою часовою шкалою. Давньоруський період його цікавить як «золотий вік», децю ідеалізований, але славний своїми звичаями, єдністю загальнодержавних і громадянських устремлінь.

Поет не обмежується тільки «журною згадкою» про «передвіцький час». Він закінчує свій твір промовистими рядками, які й сьогодні звучать хвилююче: його, хоч і «журна думка», —

*Із русина щирої груди
В побратимий летить край.
Побратимі де суть люди,—
Поза Волгу, за Дунай.*
(«Згадка»)

Зв'язок між поколіннями Шашкевич розуміє як естафету волелюбства. Зберігся фрагмент нотаток поета на історичні теми. Читаємо:

«Славнії руської могилюньки ще лицарів хоронять. Колись борби козацької — нині тишина. І гриміло, і дуділо. Лучше борба нещаслива, як нинішня тихота; в борбі була надія, а нині знила. Козаки самі себе забили, хочтячи нас боронити. Пострадали за свободу, хочтячи нас вирвати з неволі...»

Але про що б не писав поет, він думав про волю рідного народу, передчував визволення. Навіть у таких невинних речах, як «Веснівка», тодішній читач бачив значно більше, ніж говорилося в тексті. Він міг стати співавтором, послуговуватись широким колом асоціацій, зашифрованих під невинну елегію про зміну пір року.

І коли «весна раненька» радить, аби «цвітка дрібная» переждала приморозки, дочекалася потепління, то цей настрої має свої причини — як особисті, так і суспільні. Цікаво, що у своїй «Веснянці» молодий Франко підхопить провідну лінію «Веснівки», але дасть їй нове, співзвучне своєму часові вирішення:

*І найбільше годі
Дивувалась зима,
Що на цвіт той дрібний
В неї сили нема!*

Сучасники згадують, що його тривоги, надії, роздуми над долею батьківщини, рідного народу, української культури, літератури, мови жились не абстрактними, псевдопатріотичними мріями. Знаходив-бо підтримку, співчуття і розуміння на Наддніпрянській Україні. Особливо могутньою опорою для Маркіяна Шашкевича була поезія Тараса Шевченка. Та й сама діяльність «Руської трійці» історично й типологічно споріднена з діяльністю Кирило-Мефодіївського братства.

Відомо, що в шевченківському колі існувало зацікавлення до діяльності «Руської трійці» — велося жваве листування, і у центрі уваги, — нехай опосередковано, — перебували Шевченко й Шашкевич. Знаємо, як високо цинив Маркіян лірику Кобзаря (переписував його твори з метою вивчення і широкої популяризації). Безперечно, на деяких поезіях Шашкевича позначився вплив ранніх поезій Шевченка.

Відчувається він особливо у віршах Шашкевича «Бандурист» та «Побратимові». Вірш-послання майже дослівно передає думки-захоплення Маркіяна, висловлені в листі до друга — М. Козловського з приводу змісту Гребінчиної «Ластівки». В його уяві українська поезія здійснює диво:

*...Під небо, до сонця
Ген-ген полетить,
Під небом, край сонця
Сонечком повисне:
І буде літати,
І буде співати,
І о руській славі
Скрізь буде казати.*

Впадає у вічі широка просторова і предметна градація, дуже близька до тієї, яку Іван Франко помітив і переконливо розкрив у Шевченковому «Заповіті».

Від образу пісні до образу безсмертної музи, від Дністра до Дніпра, а відтак до Чорного моря, звідти у високості рідного неба і далі — до світових, усесвітніх обріїв. Такий хід, вірніше, політ поетової думки. Такий могутній напрямок його прозорливого передбачення можливостей рідного слова! Цей могутній злет був злетом прощальним, був наказом і заповітом, мрією і сподіванням.

Важка хвороба, внаслідок якої поет утратив зір і слух, а незабаром і мученицька смерть, довголітнє за-

буття — навіть друзями! — затіпили самотність незвичайно щедрого таланту.

Багато років потому, особливо з нагоди 100-літнього ювілею М. Шашкевича, з'являються нові й нові публікації. Але багато поезій, серед яких, напевно, були справжні шедеври, навіки втрачено.

Дещо збереглося у «відписах» — із пам'яті близьких друзів та знайомих, дещо, немов уламки бурштину, приносить до нас то хвиля часу, то невідомий рукопис, то архівний документ... Буквально декілька років тому в обіг пішли такі фрагменти й начерки, як «Думка», «Перед зорями в люту непогоду», «Ой летіли журавлі». Та є і серед цих окрушин свої шедеври, дорогоцінні й неперевершені. У часи намагання онімечити й ополячити народ його слова:

*Руська мати нас родила
Руська мати нас повила,
Руська мати нас любила:
Чому ж мова сї немила?
Чом ся не встидати масм,
Чом чужую полюбаєм? —*

звучали геніальним пеаном рідному слову. А ось усього два рядочки, незрівнянні за силою метафори:

*Встало сонце — мої сльози бачить...
Чи все через сльози маю бачити сонце?!*

Відповідь на це питання знаходимо в інших рядках, які можна поставити епіграфом до усієї творчості Маркіяна Шашкевича:

*Відкинь той камінь, що ти' серце тисне!
Дозволь — в той сумний тип
Най свободоньки сонечко заблисне:
Ти не неволі син.*

* * *

Маркіян Шашкевич — перший видатний поет нової доби на західноукраїнських землях. Започатковане ним духовне відродження не було б можливим, якби засновник «Руської трійці» не скористався громадянським і творчим досвідом всіх слов'янських літератур, пасамперед російської, української, польської, чеської, словацької. Людина широких інтелектуальних обріїв, глибокої знавця античного світу, сучасної йому європейської літератури, він намагався розширити жанрові й тема-

тичні межі української поезії. Він прищепив їй жанр і форму сонета, культивував баладу, елегію, ліричне послання, різновиди побутової, героїко-урочистої лірики, епічного піснетвору. Його вірш, динамічний, плавний, багато інструментований, вражає колористичним багатством, він легкий і доступний, простий і сердечний. При пильнішому погляді відкривається стилістична розмаїтість, мальовничість, чиста тональність Маркіянового слова. За його словами, мова — «язик є то найчеснішим даром природи... В ній являється душа народу, степінь його просвічення, глибина або міць його мислей, його присмотрювання ся природі і її діям. Є то величественний, із много голосів зложений красноручний голос народу, сих великих і ніколи не теряемих гусел природи. А сли язык прозовемо великою, многосложною, согласною музикою народу, то словесність буде прекрасним і вірним його образом».

Такою ж глибокою, наче сьогодні мовленою, є його думка про місію літератури: «...література будь-якого народу є відображенням його життя, його способу мислення, його душі; отже, повинна вона зародитись, вирости з власного народу і зацвісти на тій же самій ниві, що не була подібна до того райського птаха, про якого розповідають, що він не має ніг, а тому постійно висить у повітрі. Література є постійною потребою усього народу».

Можемо з повним правом сказати: лірика Маркіяна Шашкевича є прекрасним і вірним образом не тільки словесності його доби, але таким же відображенням тієї доби, тим складнішою, що в ній вирішувалися доля української літератури, близьке і далеке її майбутнє.

Знаходилися скептики — і то донедавна, яким дорожок Шашкевича видавався не таким вагомим, яким він постає перед нами сьогодні. Були на те причини, було небажання або й невміння скористатися тими високими мірками, з якими підходив до спадщини, діяльності й особи Шашкевича Іван Франко.

Його набуток високо оцінювали М. Возняк, О. Білецький, М. Рильський, П. Тичина...

Сьогодні про Маркіяна Шашкевича, про «Руську трійцю», про «Русалку Дністровую» ми знаємо значно більше, аніж п'ять-десять років тому.

Завдяки щораз більшій увазі до його лірики з'явилися нові пісні, музичні композиції на його слова. Сформувалася і далі розвивається літературно-мистецька

Шашкевичіана; серед літературних творів є немало талановитих, таких, що здобули широку популярність.

Сьогодні ми розглядаємо літературно-громадську діяльність Шашкевича у широкому контексті української, вітчизняної, загальнослов'янської та світової культури.

Неначе від удару камертона, від лірики Маркіяна Шашкевича зазвучала висока громадянська тональність поезії Миколи Устияновича, Юрія Федьковича, Сидора Воробкевича, Володимира Шашкевича, Корнила Устияновича.

У могутньому симфонічному оркестрі великого Каменяра відчуємо піжні й тривожні інтонації Маркіянові: чутно їх і в творчості Олександра Козловського, Уляни Кравченко, Василя Щурата, Василя Пачовського: Боспадкормцями традиції Шашкевича стали Василь Бибинський, Богдан-Ігор Антонич. Творчі імпульси від Шашкевича передаються і сучасним українським поетам. І наступним поколінням є чому в нього навчитися, є що перейняти.

Нині поезія безсмертного Маркіяна ширше виходить на світові обрії: вслід за перекладами його віршів російською, польською, чеською мовами з'являються нові тлумачення: російською — О. Ратнера, словацькою — Я. Замбора. Дослідник М. Гресько повідомив, що ще в 1924 році перекладач творів Павла Тичини Вольфганг Джусті опублікував вірші Шашкевича італійською. Найновіші переклади «Веснівки» створили білорус Вячеслав Рагойша, вірменин Левон Міріджанян, китайка Тань Делінь, болгарин Іван Давидков, німецька поетеса Анна-Марія Бострем. На англійську мову «Веснівку» переклала Марія Скрипник, на французьку — Ярема Кравець, на угорську — Юрій Шкробинець.

Чистий і людяний талант поета — провісника нашого дня — засвічується новими гранями. Він щедрий на тепло і сійво, цей алмаз української поезії.

«Білим каменем позначу я цей день...» — казали древні. Ці слова, не загублені в плині часу, звучать по-новому. У сто крат-бо примножується їх сила, зростає їх значимість.

Білим каменем позначимо ж цей день!

ЮВІЛЕЙНІ ВІТАННЯ

Спілка письменників України,
голови ювілейного Комітету
для вшанування *Маркіяна Шашкевича*
Олесею Гончару

Вітаємо із чудовим святом української культури — 175-річчям *Маркіяна Шашкевича*, письменника-патріота, інтернаціоналіста, перекладача «Слова», славного сучасника *Пушкіна* і *Шевченка*. Поклін од вечора *Михайла Дудіна*. Всім серцем *Ваші Михайло Дудін, Мустай Карім, Іван Драч, Анатолій Чепуров, Гліб Горбовський, Петро Жур*.

Спілка письменників України

Сердечно вітаємо братів-українців з визначним ювілеєм — 175-річчям від дня народження славного поета-демократа *Маркіяна Шашкевича*. Іскри вогню, запаленого *Шашкевичем*, долітали і в серця білорусів, світло його слова засіяло часткою зорі Великого Жовтня.

Максим Танк, Кіндрат Крапива, Василь Биков, Янка Брыль, Пимен Панченко, Іван Шам'якін, Ніл Гілевич, Василь Зуйонук, Алесь Жук, Віктор Казько.

Спілка письменників України

Спілка письменників Грузії сердечно вітає Вас із знаменною датою — 175-літтям від дня народження видатного письменника і громадського діяча, основоположника нової української літератури на землях Західної України, поборника інтернаціонального єднання і дружби народів *Маркіяна Семеповича Шашкевича*.

Спілка письменників Грузії

Республіканському комітетові
по відзначенню 175-річчя
з дня народження
Маркіяна Шашкевича

Шановні друзі, брати й сестри!

Прошу прийняти від членів і прихильників Товариства об'єднаних українських канадців велику подяку за ті великі заходи, які ви вже зробили і які найближчим часом плануєте здійснити у зв'язку з 175-річчям з дня народження *Маркіяна Шашкевича* — видатного українського поета, просвітителя-демократа.

Як і ім'я *Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Василя Стефаника* й інших українських літераторів-класиків, так і ім'я *Маркіяна Шашкевича* добре відоме широким колам українських поселенців у Канаді. Відома і їхня творчість — їхні поезії, оповідання, повісті.

Уже перші українські емігранти, які через економічні умови і національне гноблення вибирались в кінці XIX століття за океан у т. зв. Новий світ, привозили з собою твори тих класиків. Уже тоді в українських халупах і бурдеях на канадській землі лунала пісня «Цвітка дрібная» на слова *Маркіяна Шашкевича*.

З берегів Атлантики і Тихого океану висловлюємо Вам велику вдячність за те, що ви так високо підносите постать *Маркіяна Шашкевича* і ціните його безсмертну творчість.

Тільки вільний народ, з'єднаний у своїй Радянській державі, може так гідно й велично шанувати своїх великих, талановитих синів, творців його літератури й культури.

ПЕТРО КРАВЧУК,
голова Крайового виконавчого комітету Товариства
об'єднаних українських канадців.

14 листопада 1986 р.

Спілка письменників України,
Львівська організація

Вітаємо всіх діячів культури України з великим святом — 175-літтям народження Маркіяна Шашкевича — духовного брата латиша Кріш'яна Барона.

Від імені латиських письменників
ЯНІС ПЕТЕРС,
голова правління Спілки письменників
Латиської РСР

Львівська організація
Спілки письменників України

Дорогі друзі!

Спілка болгарських письменників вітає львівських письменників і в їх особі всіх українських діячів культури з приводу 175-ліття Маркіяна Шашкевича, видатного творця слов'янських народів. Просимо прийняти побажання всього найкращого.

ЛЮБОМИР ЛЕВЧЕВ

Спілка письменників України,
Олесею Гончареві

Спілка чехословацьких письменників сердечно поздоровляє учасників вечора, присвяченого 175-річчю класика української літератури Маркіяна Шашкевича, поета дружби й співробітництва слов'янських народів, друга чеського народу.

ЯН КОЗАК, ВЕРА АДЛОВА, ІВАН СКАЛА

Львівська організація
Спілки письменників України

Шановні товариші,
Щиро поздоровляємо Вас з нагоди 175-річчя з дня народження великого українського національного будителя і письменника Маркіяна Шашкевича, ідейного друга й соратника наших Яна Коллара і Павла Йозефа Шафарика.

Ідеї слов'янської взаємності, які пропагували ці представники двох братніх літератур, супроводили наші народи в боротьбі за нашу соціалістичну дійсність. І сьогодні виявляємо щире зацікавлення і жадання поглиблювати зв'язки між українською радянською літературою і соціалістичною літературою словацькою.

Бажаємо Вам, дорогі друзі, нових творчих успіхів.

Заслужений діяч мистецтв
ЯН СОЛОВИЧ,
голова правління

Заслужений діяч мистецтв
ЛАДІСЛАВ БАЛЛЕК,
відповідальний секретар

Спілка письменників України,
Олесею Гончареві,
голови ювілейної комісії

Найсердечніше братнє вітання учасникам літературного вечора в Києві, присвяченого 175-річчю видатного поета, співця дружби народів Маркіяна Шашкевича. Місто, в якому він видав альманах «Русалка Дністровая», глибоко шанує пам'ять великого сина української землі.

ШАРА КАРИГ

Спілка письменників України,
Львівська організація

Шанувальникам та продовжувачам справи і творчості Маркіяна Шашкевича, поета, будителя сумління українського народу, друга поляків, співавтора «Русалки Дністрової» в день ювілею 175-річчя шлемо сердечні вітання від польських письменників.

ВСЙЦЕХ ЖУКРОВСЬКИЙ

Львівська організація
Спілки письменників України

Поздоровляємо Вас із 175-річчям дорогого українського письменника, знаменитого перекладача із сербсько-хорватської мови. Бажаємо Вам здоров'я і творчих успіхів.

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЧ,
МІРА АЛЕЧКОВИЧ

Республіканський комітет
по ювілею
Маркіяна Шашкевича

Команда теплохода «Іван Франко» вітає учасників урочистого вечора, присвяченого 175-річчю видатного поета-інтернаціоналіста Маркіяна Шашкевича.

ПРИМІТКИ

Друже, красенький соколе

Цей розділ складено із тематичних присвят дорадянського періоду. З уваги на принцип історизму — задля кращого розуміння впливу Маркіяна Шашкевича і «Русалки Дністрової» (1837) на літературний процес — ці присвяти розміщені в хронологічній послідовності. Тому поезії одного автора (М. Устияновича), написані в різний час, подаються у різних місцях.

Відомо ще кілька дожовтневих віршів-присвят М. Шашкевичу (О. Поповича — 1889, А. Константиновича — 1893, І. Пасічинського — 1911), але їх історико-літературна вартість невисока.

М. Устиянович. *Прелюбезному другу нашому Руслану Маркіяну Шашкевичу в день імені его*. — Це перша відома присвята організаторові й керівникові «Руської трійці», написана в кінці 1836 року, а водночас — один із найраніших українських сонетів.

Уперше надруковано в альманасі І. Головацького «Вінок Русинам на обжинки» (Відень, 1847, ч. 2, с. 125) під заголовком «Побратимові в день імені его» і з деякими змінами в тексті.

Подається за автографом: відділ рукописів Львівської бібліотеки ім. В. Стефаника АН УРСР, фонд «Народного дому», папка 12, од. зб. 94, арк. 76.

Устиянович Микола Леонтійович (1811—1885) — відомий український письменник-романтик, близький приятель М. Шашкевича із часів «Руської трійці». М. Шашкевич присвятив М. Устияновичу «думу» «Побратимові, посилаючи ему пісні українські» (початок 40-х років XIX ст.).

О. Духнович. *Одвіт Йосифу Левицькому*...— Вірш написано в середині 1838 року. Вперше надруковано у виданні: Олександр Духнович. Твори в 4-х томах, т. 1. Братіслава, 1968, с. 189—192. Подається скорочено за цим виданням.

Духнович Олександр Васильович (1803—1865) — письменник-романтик, педагог, організатор справи «русинського» культурного відродження на Закарпатті.

Весною 1838 року О. Духнович побував у Львові. Тут довідався про щойно заборонену урядом «Русалку Дністрову» і про розпущений у зв'язку з тим гурток «Руська трійця». З того часу, власне, й починається його активна культурно-патріотична діяльність.

У Львові О. Духнович познайомився з галицьким літератором, граматиком і педагогом Йосифом Івановичем Левицьким (1801—1860), який невдовзі прислав йому свою оду, відповіддю на яку і є коментований вірш. Очевидно, Й. Левицький не розкрився О. Духновичу в тому, що не підтримував справи «Руської трійці» — особливо щодо правопису (ратував за кирилицю, хоч потім визнавав «гражданку»). Тому закарпатський романтик не приховував перед ним щирого захоплення «Русалкою Дністровою», якої на той час, певно, ще не бачив.

Варіант коментованої поезії — «Одвіт Йосифу Левицькому, народному галиціанському стихотворцю, 1838» — О. Духнович у 1842 році подарував відомому славістові І. Срезневському.

М. Устиянович. Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічну сго пам'ять.— Уперше видано окремою брошурою паралельно українською і польською мовами у Львові 1848 року. Подається за першодруком.

А. Могильницький. Судьба поета.— Вперше надруковано в газеті «Зоря галицька» (Львів), 1850, №№ 33, 36 і 37. В кінці зазначено: «Комарів, 1-го цвітня 1850». Подається за першодруком.

Могильницький Антін Степанович (1811—1873) — поет-романтик, друг М. Шашкевича з часів «Руської трійці».

Ф. Білоус. До Русалки Дністрової.— Вперше надруковано у виданні: «Весна. Сборник различных сочинений стихом и прозою», Львів, 1852, с. 25. Автор вірша підписався криптонімом: Ф. Б. Подається за першодруком.

Білоус Федір Іванович (1828—1892) — український літератор, видавець і педагог. Працював директором гімназії в Коломиї, спільно з братом Михайлом заснував друкарню у Львові.

Невідомий автор. *Николаві Устияновичу, до Львова прибувшому*.— Цим віршем без підпису відкривається 23-й номер «Зорі галицької» від 8 червня 1855 року.

Подається за цим виданням друга частина вірша, в якій згадується «Руслан» — Маркіян Шашкевич, а також його друг Антін Могильницький («Любич»).

У кінці твору зазначено: «Львів, дня 1 червня 1855».

Авторство вірша належить або Климковичу Ксенофонтів Григоровичу (1835—1881), або Костецькому Платону Івановичу (1832—1908), які найбільше тоді виступали в «Зорі галицькій» (скоріше першому).

В. Шашкевич. *Сиві очі*.— Вперше надруковано у львівському тижневику «Вечерниці», 1862, № 6. Подається за першодруком.

До мого батька.— Вперше надруковано у «Вечерниці», 1862, № 19, с. 145. Подається за цим виданням.

Шашкевич Володимир Маркіянович (1839—1885) — син організатора й керівника «Руської трійці», поет, перекладач, журналіст.

О. Кониський. До Русалки.— Вперше надруковано в редактованому В. Шашкевичем львівському тижневику «Русалка», 1866, № 3, с. 17, під псевдонімом: Перебендя. Вірш присвячено студентам-українцям Львова.

Подається за першодруком.

Кониський Олександр Якович (1836—1900) — український письменник, педагог і громадський діяч, один із перших біографів Т. Шевченка. Починаючи з 60-х років, підтримував тісні зв'язки з Галичиною, бував тут, часто друкувався у львівських виданнях.

І. Грабович. *На могилі М. Шашкевича*.— Вперше надруковано у львівському журналі «Зоря», 1880, № 14—15, с. 192. Подається за цим виданням.

Грабович Іларіон Михайлович (1856—1903) — український поет і прозаїк. Працював у гімназіях різних галицьких міст, помер у Львові. Книга поетичних творів «Вибір поезій» вишла посмертно, у 1905 році.

М. Устиянович. *Вспомини*.— Вперше надруковано в «Записках Наукового товариства імені Шевченка», 1911, т. 104, с. 107—119 (передрукований уривок — с. 109—110). Над твором зазначено: «Сучава, в липні 1884».

Подається за першодруком.

К. Устиянович. *В пам'ять Маркіяна Шашкевича*.— Вперше надруковано в журналі «Зоря», 1888, № 1, с. 4—5. Подається за першодруком.

Устиянович Корнило Миколайович (1839—1903) — син учасника «Руської трійці» М. Устияновича, відомий художник, поет і драматург.

Г. Гуцуляк. *Три зорі — три могили*.— Вперше надруковано в газеті «Буковина», 1890, № 6. Подається за цим виданням.

Гуцуляк Гнат — маловідомий буковинський літератор кінця XIX ст. Коментована поезія, по суті, основний його твір. У 1912 році вона увійшла до виданого в Одесі збірника «Вінок Т. Шевченкові із віршів українських, галицьких, російських, білоруських і польських поетів».

П. Думка. *В честь і в пам'ять Маркіяна Шашкевича* — першого вістуну нашої долі. — Вперше надруковано у львівському журналі «Правда», 1892, т. 13, випуск 40, с. 360—363. Під заголовком в дужках указано: «Посвячують світлій Єго [Шашкевича. — М. Ш.] пам'яті члени читальні в Купчинцях в роковини смерті».

Подається за першодруком.

Думка Павло Андрійович (1854—1918) — український поет-хлібороб. Жив у селі Купчинці на Тернопільщині. У літературній творчості мав підтримку І. Франка.

І. Луцик. «*Повстань з могили, воскресни, пророче!*» — Вперше надруковано як вступ у брошури: «Пам'яті Маркіяна Шашкевича в п'ятдесятлітні роковини його смерті. Написав І. Я. Луцик», Бережани, 1893, с. 3. Подається за цим виданням.

Луцик Ісронім Якович — маловідомий галицький поет, прозаїк і драматург кінця XIX — початку XX ст.

К. Малицька. «*В Маркіянові роковини*». — Вперше надруковано у львівському дитячому журналі «Дзвінок», 1911, № 6, с. 89, під псевдонімом: Віра Лебедова. Подається за першодруком.

Малицька Константина Іванівна (1872—1947) — українська письменниця і педагог. Писала переважно для дітей. Працювала вчителькою в школах Галичини та Буковини, редагувала журнал «Дзвінок».

Л. Лотоцький. *Цвіт на могилу Маркіяна Шашкевича*. — Вперше надруковано у львівській газеті «Свобода», 1911, № 52. Подається за першодруком.

Лотоцький Лев Антонович (1850—1926) — український поет, прозаїк і драматург. Працював учителем на Тернопільщині.

П. Карманський. *Маркіянові в соті роковини*. — Вперше надруковано у львівському тижневику «Неділя», 1911, № 43—44, с. 2. Подається за цим виданням.

Карманський Петро Сильвестрович (1878—1956) — український поет, перекладач і публіцист. На початку нашого століття належав до модерністської літературної групи «Молода муза», потім поступово перейшов на позиції реалістичної творчості.

Уляна Кравченко. «*Століття „Русалки Дністро-вої“*». — Вперше надруковано в коломийському журналі «Жіноча доля», 1937, № 18, с. 2. Подається за першодруком.

Поезій не зафіксовано в жодних бібліографіях. Про неї ми довідалися з афіші про концерт на честь 100-річчя «Русалки Дністрової», що відбувся 1937 року в Ярославі (нині — місто Польської Народної Республіки). Пошуки в друкованих збірках та в архіві Уляни Кравченко успіху не принесли. Поезію випадково виявив Володимир Лучук, за що складаємо йому подяку.

Кравченко Уляна (справжнє прізвище — Шнайдер Юлія Олійана; 1860—1947) — відома українська письменниця і педагог. Літературний її талант розвинувся під безпосереднім впливом І. Франка.

Для люду світочем палає

Присвяти цього розділу написані за останнє тридцятиріччя.

Перша поезія — «Маркіян Шашкевич» Д. Павличка — датується 1958 роком. Друга — «Пісня про Маркіяна Шашкевича» цього ж автора — була опублікована на початку 60-х років під назвою «Встала „Русалка Дністрова“» з музикою А. Кос-Анатольського («Пісні на слова Маркіяна Шашкевича», Вид-во Львівського університету, 1961). Обидва твори поет запропонував для нашого збірника у новій редакції.

Вірш «Герман Лінсе», узятий зі збірки Д. Павличка «Пальмова віть» (1962), створено 1961 року.

Присвята Р. Братуня у книзі відгуків підліського музею (автограф) має назву «На відкриття пам'ятника М. Шашкевичу» і кінцеву вказівку: «Підлисса, 8 жовтня 1962 року».

До 1961 року належить поезія В. Лучука «Сповідь Маркіяна Шашкевича перед майбутнім», знана з його збірки «Полум'я мене овіює» (1963).

І. Драч написав поезію «Я так як бачу космонавта» як перегук із твором Д. Павличка «Маркіян Шашкевич». Вона опублікована в поетовій збірці «Протуберанці серця» (1965).

Одна за одною постають поезії «Дуб Маркіяна» О. Стрілець (1965), «Пам'яті М. Шашкевича» О. Сенатович (1967), «Маркіянова дорога» В. Колодія (1968).

70-ті роки принесли лиш одну варту уваги тематичну присвяту — вірш «Русалка Дністрова» у збірці Л. Забашти «Земля Антеїв» (1971).

1981-м роком позначені поезії М. Петренка, М. Романченка, І. Гуцака.

До середини 80-х років з'явилися присвяти В. Осадчого, Н. Кашук, Б. Демківа.

Вірш українського поета С. Гостиняка із Чехословаччини «Предтеча» датований 1985 роком.

Усі інші присвяти, в тім числі велика поетична «кантата» Р. Лубківського «Камертон Шашкевича», написані в 1986 році з нагоди 175-річчя від дня народження М. Шашкевича (окремі — спеціально для нашого видання).

Віки перебуде

У цьому розділі вміщено промови, виступи, хронікальні матеріали, вітальні телеграми, фотографії із святкування 175-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича на його батьківщині — в селі Підлисса Золочівського району Львівської області, а також у Києві, Львові, Тернополі, Дрогобичі та інших містах республіки.

З М І С Т

Вічна шана, вічна любов. <i>Михайло Шалата</i>	3
--	---

Друже, красенький соколе

<i>Устиянович Микола</i> . Прелюбезному другу нашому Руслану Маркіяну Шашкевичу в день імені его	24
<i>Духнович Олександр</i> . Одвіт Йосифу Левицькому...	25
<i>Устиянович Микола</i> . Згадка за Маркіяна Шашкевича во вічну его пам'ять	26
<i>Могильницький Антін</i> . Судьба поета	30
<i>Білоус Федір</i> . До Русалки Дністрової	37
<i>Невідомий автор</i> . Николаєві Устияновичу, до Львова прибувшому	38
<i>Шашкевич Володимир</i> . Сиві очі	40
До мого батька	40
<i>Кониський Олександр</i> . До Русалки	42
<i>Грабович Іларіон</i> . На могилі М. Шашкевича	44
<i>Устиянович Микола</i> . Вспомини	45
<i>Устиянович Корнело</i> . В пам'ять Маркіяна Шашкевича	47
<i>Гуцуляк Гнат</i> . Три зорі — три могили	50
<i>Думка Павло</i> . В честь і в пам'ять Маркіяна Шашкевича — першого вістуну нашої долі	52
<i>Луцик Ієронім</i> . «Повстань з могили, воскресни, пророче!»	55
<i>Малицька Константина</i> . В Маркіянові роковини	56
<i>Лотоцький Лев</i> . Цвітка на могилу Маркіяна Шашкевича	57
<i>Карманський Петро</i> . Маркіянові в соті роковини	58
<i>Кравченко Уляна</i> . Століття «Русалки Дністрової»	60

Для люду світочем палає

<i>Павличко Дмитро</i> . Маркіян Шашкевич	68
Пісня про Маркіяна Шашкевича	69
Герман Лінсе	70
<i>Білоус Дмитро</i> . Неопалима купина	71
<i>Братунь Ростислав</i> . На відкриття пам'ятника Маркіянові Шашкевичу в Підлиссі	73

<i>Бурлаков Сергій</i> . Поклик Маркіяна	74
<i>Вихрущ Володимир</i> . Чисте джерело	76
<i>Гнатюк Іван</i> . Одкровення	77
<i>Гостиняк Степан</i> . Предтеча	78
<i>Гущак Іван</i> . Дорога у вічність	79
<i>Давидовська Наталя</i> . Спрага	80
<i>Демків Борис</i> . «Бог любить трійцю?»	82
<i>Драч Іван</i> . «Я так як бачу космонавта»	84
<i>Забашта Любов</i> . Русалка Дністрова	85
<i>Зінчук Станіслав</i> . Руслан	87
<i>Каліка Володимир</i> . Ранковий роздум над Дністром	88
<i>Качурівський Роман</i> . Дубове листя із Підлиссі	89
<i>Кашук Наталя</i> . Ключ небовий	90
<i>Колодій Василь</i> . Маркіянова дорога	91
<i>Кудлик Роман</i> . Січневий монолог	92
<i>Лубківський Роман</i> . Камертон Шашкевича	93
<i>Лупій Олекс</i> . Руська мова	114
<i>Лущук Володимир</i> . Сповідь Маркіяна Шашкевича перед майбутнім	116
<i>Людкевич Марія</i> . Маркіянове поле	118
<i>Мартинів Василь</i> . Шашкевич пише листа дружині	120
<i>Мовчан Павло</i> . Іменники	121
<i>Осадчий Василь</i> . Вірменська вулиця	128
<i>Осадчук Петро</i> . Найперша потреба	129
<i>Перебийніс Петро</i> . Балада про чотирьох дубів	130
<i>Петренко Микола</i> . Свічник Маркіяна Шашкевича	131
День із Маркіянового дитинства	132
Русалчині скарби	133
<i>Петрук-Поник Георгій</i> . Над Золотою Липою	135
Останній день	135
<i>Пушик Степан</i> . Дух Маркіянів	137
<i>Романченко Микола</i> . Громи тріснули недолю...	139
<i>Романюк Віктор</i> . Будитель волі	140
<i>Сенатович Оксана</i> . Бережанські сліди	141
<i>Симошенко Василь</i> . «Бубнявіють думки, проростають словами»	143
<i>Сингаївський Микола</i> . «Читаю» Маркіяна Шашкевича	144
<i>Стрілець Ольга</i> . Дуб Маркіяна	146
<i>Струцюк Йосип</i> . «Руська трійця»	147
<i>Чепурко Богдан</i> . «Русалчині пісні»	148
<i>Чумарна Марія</i> . Заповіт Маркіяна Шашкевича	149
<i>Швець Василь</i> . Благословлю Кассіопею	150
<i>Шкраб'юк Петро</i> . «А треба ж бо комусь сказати»	151
<i>Ярош Ярослав</i> . Про долю й недолю	152

Віки перебуде

Хроніка ювілейних подій	163
Гончар Олесь. Віки перебуде	179
Зірниця на обрії	182
Павличко Дмитро. Первوماйстер	186
Вікулов Сергій. Мрія стала реальністю	192
Рагойша Вячеслав. Пробився до сонця пролісок	194
Лубківський Роман. Провісник доби нової	196
Ювілейні вітання	208
Примітки	213

ВЕНОК МАРКИАНУ ШАШКЕВИЧУ

Стихотворення,
статті, виступлення,
хроніка

Составители:

Роман Марьянович
Лубківський,
Михайл Йосифович
Шалата

Київ, «Радянський письменник», 1987
(На українському мові)

Редактор О. В. Лупій
Художник Л. А. Лобода
Художній редактор Н. В. М'яковська
Технічний редактор В. В. Чала
Коректор С. І. Слабошевська

Інформ. бланк № 2396.

Здано на виробництво 26.02.87.
Підписано до друку 08.05.87.

БФ 21069. Формат 84×100¹/₃₂.

Папір для глибокого друку. Гарнітура звичайна нова.

Високий друк.
10,92 ум.-друк. арк., 16,09 ум. фарб.-відб., 9,44 обл.-вид. арк.
Тираж 5500 пр. Зам. 7—83.
Ціна в оправі 1 крб. 40 к.

Видавництво «Радянський письменник»,
252054, Київ-54, вул. Чкалова, 52.

Київська книжкова фабрика «Жовтень»,
252053, Київ-53, вул. Артема, 25.

Вінок Маркіянові Шашкевичу: Поезії; Ст.;
В49 Виступи; Хроніка / Передм. та приміт. М. Й. Ша-
лати; Упоряд.: Р. М. Лубківський, М. Й. Ша-
лата.— К.: Рад. письменник, 1987.— 222 с.: іл.

У книжці зібрані кращі вірші українських дореволюцій-
них і радянських поетів, присвячені талановитому майстро-
ві слова, громадському діячеві XIX століття Маркіянові
Шашкевичу, який був організатором прогресивної літера-
турної групи західноукраїнських письменників — «Руська
тріїця».

У збірнику вміщені матеріали святкування 175-річчя від
дня народження Маркіяна Шашкевича.

В 4702590200-095
M223(04)-87 95.87

84Ук-5+83.3Ук1